

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

MESÂLİHİ MÜRSELE VE ŞER'Î SİYÂSETTE UYGULAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MOHAMED MAHMOUD ABDELKADER

GAZİANTEP
MAYIS 2015

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**MESÂLİHİ MÜRSELE VE ŞER'Î SİYÂSETTE
UYGULAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MOHAMED MAHMOUD ABDELKADER

Tez Danışmanı: Prof.Dr.Mesut ERDAL

GAZIANTEP
MAYIS 2015

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**MESÂLİHİ MÜRSELE VE ŞER'İ SİYÂSETTE
UYGULAMASI**

MOHAMED MAHMOUD ABDELKADER

Tez Savunma Tarihi: 29.05.2015
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

SBE Müdürü

Prof.Dr.Hilmi BAYRAKTAR

Bu tezin Yüksek Lisans olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Enstitü ABD Başkanı

Prof. Dr. Mesut ERDAL

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mesut ERDAL

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Prof. Dr. Mesut ERDAL
Yrd. Doç.Dr. Ahmet GÜNEŞ
Yrd. Doç.Dr. Erol ERKAN

ÖZET

MESÂLİHİ MÜRSELE VE ŞER'Î SİYÂSETTE UYGULAMASI

MOHAMED MAHMOUD ABDELKADER
Yüksek Lisans Tezi Temel İslam Bilimleri ABD
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mesut ERDAL
Mayıs 2015, 93 Sayfa

Biz bu tezimizde ilim talebesinin önem vermesi gereken şeriatın en önemli bablarından iki bab olan Şer'î siyâset ve fıkıh üsûlü münasebetini inceledik. Tezimizde, özellikle fitnenin çoğaldığı, devletlerin ayrıştığı, kanların aktığı, cemiyetlerin çoğalıp her birisinin hak üzerinde olduğunu iddia ettiği günümüzde ümmetin en çok ihtiyaç duyduğu maslahat-ı mürsele ve Şer'î siyâsette uygulaması konusunu ele aldık. Tezimiz bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde genel olarak maslahatın, kısımlarını, İslâm şeriatının ona nasıl önem verdiğini ve İslâm'ın beşeriyetin dünya ve ahiret mutluluğu için geldiği hususunu şüpheye mahal kalmayacak şekilde ele aldık. Birinci bölümde maslahat-ı mürsele ile maslahat-ı ammenin farkını eski ve yeni âlimlerin maslahat-ı mürsele konusundaki ihtilaf ve tartışmalarını, onunla amel etmenin sıhhatini, mezheplerin bu konudaki tartışmalarını ve onunla müstakil bir delil gibi amel etmenin mezheplerin neş'etinden önce sahâbe ve tabiin döneminden itibaren var olduğunu izah ettik. İkinci bölümde ise, Şer'î siyâsetin tarifi İslâm siyâsî fıkının özelliklerini, delillerini, maslahat fikhini, Şer'î siyâsette maslahat-ı mürselenin tatbikini inceledik. Üçüncü bölümde ise sahâbe, tabiin ve etbâ-ı tabiinin Şer'î siyâsette maslahat-ı mürsele ile amel etmesini örnekleri ile ve Hz. Ebubekir döneminden Ömer b. Abdulaziz'e kadarki dönemde onunla amel etmelerini ve siyâsî konularda ve ümmetin siyâsî yönüyle alakalı fetvalarda uygulayış biçimini ele aldık. Dördüncü bölümde ise çağdaş siyâset ile ilgili özellikle devlet başkanı seçimi, değiştirilmesi şura ve maslahat-ı mürsele ile ilgisini ele aldık.

Sonuç bölümünde ise araştırmamız boyunca elde ettiğimiz bazı önemli sonuçları ve Şer'î siyâsetimizin devam etmesi ve dinimizle bağının te'sisi için maslahat-ı mürseleyi ve işlerimizle bağlantısının ehemmiyeti üzerinde durduk.

Anahtar Kelimeler: Maslaha Mursel, Şer'îSiyaset, İslam Siyasi Fıkıhı, Fıkıh Usulü

ABSTRACT

AL MASLAHA AL MURSALA AND ITS APPLICATIONS IN SHARIA'S POLICY

Mohamed Mahmoud Abd-el-Kader,
Master of Art Thesis, The Department of Basic Islamic Science
May 2015, 93 pages

In this research that topic concerned with two sections of the Sharia. These two sections are very important and every seeker of knowledge take them in consideration. They are Islamic (Sharia) policy, and principles of jurisprudence. I shed light on one of the highly needed topic for Islamic nation which is *Al Maslaha Al Mursala and its Applications in Sharia's Poloc*. Particularly nowadays where seditions have been multiplied, countries have been dispersed, blood has been shed, and cults become numerous and every group claims that it has the absolute right but it is as the Arabic poet says: "and everyone claims linkage or closeness with Leyla...and Leyla doesn't acknowledge that". I have started this paper by chapter which deals with the common or public interest, its parts, and how the Islamic sharia pays attention to it. Then I clarified that Islam with no doubt came in for the happiness of humanity, and for the sake of it be it in this world or in the Hereafter. In the second chapter, I talked about Al Maslaha Al Mursala (unrestricted interest), the difference between it and the public interest, and how the scholars in the past were disagreeing in using it as evidence where I showed the rightness of those who were using it as evidence in evaluating, comparing, and giving their verdict and opinion in a given matter. Also I quoted from the books of the Four Madhhabs using Al Maslaha Al Mursala as evidence, and its consideration and its use as a prove in matters before the establishment of Madhhabs when it was used by the predecessors of the nation such as the companions and the followers. The third chapter deals with the use the companions, the followers, and their followers to Al Maslaha Al Mursala in the Sharia's policy. I mentioned examples of that starting from the period of the Khalifa Abu Bakir to the fifth Khalifa Omar Ibn Abdul-Aziz when I mentioned their use of Al Maslah Al Mursala and how they applied it in the section of policies and section of Fatawi which related to the political issue of the Umma.

The fourth chapter deals with some issues related contemporary policy, particular what is related to the president, the change, and the Shura. I have showed the relationship of Al Maslaha Al Mursala with that.

In the conclusion, I have mentioned some conclusions which I have deduced throughout this research. The most important one is that the guarantee of the continuation of our policies, and its linking to our religion is to pay attention to the interests (Al Maslaha) and to link our matters to it.

Key Words: Al Maslaha (the interest) Al Mursala (unrestricted), The principles of jurisprudence, The Sharia's policy, the companions, and the followers.

ÖNSÖZ

Fıkıh usulü, şerî ilimler içerisinde araştırmacıların önem vermesi gereken en önemli ilimlerdendir. Çünkü çağın yeniliklerine ve hâdiselerine (nevazil) bu ilim aracılığıyla vakıf olunur. Şerî nasların sınırlı olmasına karşılık usul kaideleri yenilenen ve üretken bir yapıya sahiptir. Bu yüzden araştırmamın, eskiden hakkında ihtilaf edilen ve günümüzde de özellikle ümmetin siyasi işlerinde başvurulan edille-i usulden bir delille ilgili olmasını istedim.

Mesâlih-i mürsele ve islam hukukundaki uygulamaları konusu, kendi vasıtasıyla islam hukukunun her zaman ve mekâna uygun olduğunu, insanlığın maslahatı ve mutluluğu için geldiğini ispat etmeye çalıştığım bir araştırmadır. Sahabe-i kiram henüz erken dönemlerde bunun farkına varıp mesâlih-i mürseleye gereken önemi vermişlerdir. Bu sebeble Abdullah b Mesud'dan: "Müslümanların güzel gördüğü Allah katında da güzeldir." sözü varid olmuştur. İnsanların maslahatları kendi örf ve adetlerine bağlı olması sebebiyle Âlimler, fikhî birçok meseleyi "el âdetu muhakkemetun" kaidesi üzerine bina etmişlerdir.

Tarihe bakan kişi selefi salihin'in siyasi konular da sadece naslara bağlı kalmadıklarını, bilakis maslahatı gözetip tatbik ettiklerini görecektir. Hz. Ebubekir'in maslahatı gözetip Hz. Ömeri halife tayin etmesi, Hz. Ömer'in de aynı şekilde hilafet meselesini altı kişiden oluşan şuraya bırakması ve Hz. Osman'ın bir mushaf dışında diğerlerini yakması; bütün bunlar maslahata binaen yapılmıştır. Ve ayrıca onlardan şu söz sabit olmuştur: "Maslahat nerdeyse Allah'ın hükmü ordadır."

Bunun üzerine günden güne artan güncel siyasi sorunlarımızın çözümü, ancak genel şerî maksatların dışına çıkmadan mesâlih-i mürsele'yi gözetmekle olur. Bu konuda insanların bir kısmı aşırıya giderek maslahatı nazarı itibar almadan sadece naslara itimad eder, diğer bir kısmı ise aşırıya kaçarak kayıtsız-şartsız bir şekilde maslahatı alarak, şeriatın genel maksatlarının dışına çıkmaktadırlar. Ama ne var ki iki kısım da hatalıdır.

Geçmişte ve günümüzde de geçerli doğru metod, bilinen şerî esaslara uygun olarak maslahatı almaktır. İşte çalışmamda buna değindim ve riayet edilmesi gereken kuralları zikredip her birisine örnek verdim.

Mohamed Mahmoud Abdelkader
Gaziantep -2015

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET.....	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
1. Konunun Amacı.	2
2. Konunun Önemi	2
3. Konuyu Seçmemin Sebepleri	2
4. Konunun Metodu.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM: UMÛMÎ MASLAHAT	4
1. 1. Maslahat Mefhumu.....	4
1.1.1. Maslahatın Luğâvî Manası.	4
1.1.2. Maslahatın Istilâhi Manası	5
1.1.2.1. Gazâlî'ye Göre Maslahat Mefhumu	5
1.1.2.2. İzz. Bin Abdüsselâm'a Göre Maslahat Mefhumu	7
1.1.2.3. Tûfî'ye Göre Maslahat Mefhumu.....	7
1.1.2.4. Şâtıbî'ye Göre Maslahat Mefhumu	8
1. 2. İslâm Şeriatının Maslahatı Gözetmesi.....	9
1.3. Maslahatın Özellikleri ve Kısımları	10
1.3. 1. İslâm Şeriatında Maslahatın Özellikleri	10
1.3.2. Farklı Açılardan Maslahatın Kısımları.....	11
1.3.2.1. Sübût Açısından Maslahat.....	11
1.3.2.2. Zaman Yönünden Maslahat.....	12
1.3.2. 3. Kapsayıcılık Yönünden Maslahat.....	12
1.3.2. 4. Şer'i Değerine Göre Maslahat	13
1.3.2. 5. Zatındaki Kuvvet Açısından Maslahat Çeşitleri:.....	14
İKİNCİ BÖLÜM: MASLAHAT-I MÜRSELENİN TA'RÎFİ, DELİL OLMASI, UYGULAMA ALANLARI VE KURALLARI	17
2. 1. MASLAHAT-I MÜRSELE MEFHUMU	17
2. 1.1. Maslahat-ı Mürselenin Ta'rifî	17
2.1.1. 1. Maslahat-ı Mürselenin Lügavî Anlamı	17
2.1.1.2. Maslahat-ı Mürselenin Istilâhî Anlamı.....	18
2.2. Maslahat-ı Mürselenin Bu İsmi Almasının Sebebi.....	20
2.3. Maslahat-ı Mürselenin Uygulama Alanları	20
2.4. Maslahat-ı Mürseleyle Amel Etmenin Hücciyeti Âlimlerin Maslahat-ı Mürseleyle İlgili Görüşleri	21
2.4. 1. 1. Mâlikî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri	22
2. 4.1.2. Hanbelî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri	23
2.4.1.3. Şâfiî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri	24
2.4.1.4. Hanefî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri.....	25
2.5. Maslahat-ı Mürseleyi Kabul Edenler ve Reddedenlerin Delilleri Maslahat-ı Mürseleyi Kabul Edenlerin Delilleri	26
2.5.1. 1. Kitâp:.....	26

2.5.1.2. İcmâ'	27
2.5.1. 2. Kıyâs.....	27
2.5.2. Maslahat-ı Mürseleyi Reddedenlerin Delilleri	27
2.5.2. 1. Kitâp	27
2.5.2.2. Sahâbe Uygulaması	27
2.5.2. 3. Akıl.....	28
2. 5. 3. Delillerin Tartışılması.....	28
2. 5. 3. 1. Maslahat-ı Mürseleyi Kabul Edenlerin Delillerinin Tartışılması	28
2.5.3.2. Maslahat-ı Mürseleyi Reddedenlerin Delillerinin Tartışılması	29
2. 5. 3. 3. Maslahat-ı Mürsele Konusunda Tercih Edilen Görüş	29
2.6. Maslahat-ı Mürseleyle Amel Etme Kâideleri Maslahatın Kesin Olma Zarûreti	30
2.6. 2. Maslahat-ı Mürselenin Makâsıd-ı Şeriaya Uygun Olması	30
2.6.2.1. Maslahat-ı Mürselenin Luğavî ve Istilâhî Manâsı	30
2.6.2.2. Maslahat-ıMürselenin Makâsıd-ı Şeria ile Alakası	31
2.6.3. Şeriatın Nasslarına Muarız Olmaması.....	32
2.6.3.1. Kat'î Nasslara Karşı Maslahat-ı Mürsele	32
2.6.3.2. Zanni Nasslara Karşı Maslahat-ı Mürsele	32
2. 7. İ'tibaru'l Meal	33
2.7.1. Luğavî Olarak Meal.....	33
2. 7. 2. Istilâhî Olarak Meal.....	33
2.7. 3. Maslahat-ı Mürselenin İ'tibârı Meâl ile Alakası	33
3. BÖLÜM: MESALİH-İ MÜRSELE VE ŞER'Î SİYASETLE İLİŞKİSİ.....	35
3.1. Şer'î Siyâset Mehhumu	35
3.1. 1. Lugat ve Istilâh Bakımından Şer'î Siyâset	35
3. 2. Şer'î Siyâsetin Özellikleri, Kaynakları ve Delilleri.....	39
3.2.1. İslâm Siyasî Fıkhının Özellikleri.....	39
3.2. Şer'î Siyâsetin Delilleri	42
3.2.1 Şer'î Siyâsete Kur'ân'dan Deliller	42
3.2.2. Şer'î Siyâsete Sünnetten Deliller	43
3.2.3. Şer'î Siyâsete Sahâbe Fiillerinden Deliller.....	43
3.2.4. Şer'î Siyâsete Şer'î Kaidelerden Deliller	45
3. 3. Siyasî İslâmî Fıkhın Usul ve Kaideleri.....	46
3. 3. 1. Nasların Anlaşılması (Fıkhü'n-Nusûs).....	46
3. 3. 1. 1. Siyâsetteki Genel Prensipler.....	46
3. 3. 1. 2. Kat'î Naslar	47
3. 3. 1. 3. Özel Bir Mesele ile İlgili Hususî Şer'î Naslar	47
3. 3. 2. Fıkhü'l-Makâsıd	48
3. 3. 3. Teâruz Durumunda Tercih	50
3. 3. 4. Fıkhü'l-Vâkı'	51
3. 3. 5. Fıkhü'l-Mesâlih	53
3. 4. Maslahat-ıMürsele'nin Şer'î Siyâsette Uygulanması	54
3.4.1. Sahâbe Zamanında Maslahat-ı Mürselenin Şer'î Siyâsette Uygulanması	54
3.4.1.1. Kur'ân'ın Cem Edilmesi	55
3.4.1.2. Halife Olarak Vasiyet Etme.....	56
3. 4. 2. Tabiîn Zamanında ve Sonrasında Maslahat-ı Mürselenin Şer'î Siyâsette Uygulanması.....	57
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	59
ÇAĞDAŞ ŞİYÂSETÜ'Ş-ŞER'ÎA'DA MASLAHAT-I MÜRSELENİN ROLÜ	59

4.1. Devlet Başkanı Seçmede Maslahatın Rolü.....	59
4.1.1. İslâmda Yerilen Yönetim Şekilleri.....	59
4.1.1. 1. İstibdât.....	59
4.1.1. 2. Saltanat- Herakliye (الهرقلية).....	61
4.1.1. 3. Emirlik.....	62
4. 1. 1. 4. İltimas.....	63
4.1.1. 5. Baskıcılık (الجبرية-cebriye) ve Zulüm (العضوض-el-'adûd).....	63
4. 2. İslâmi Yönetim Tarzı.....	64
4.3.Yönetim ve Mürsel Maslahat İlişkisi	66
4.4.Eskiden Halife Günümüzde ise Devlet Başkanı Seçim Biçimleri.....	66
4.4.1. Eskiden Halife Seçim Biçimleri	66
4.4.1. 1. Ehl-i Hall ve Akd'in Seçimi	66
4.4.1. 2. Nass'ın Tayini	خطأ! الإشارة المرجعية غير معرفة.
4.4.1. 3. İstihlâf.....	66
4.4.1. 4.Veliahtlık.....	67
4.4.2.Günümüzde Devlet Başkanı Seçim Yöntemleri.....	68
4. 4.3.Şuranın İçeriği ve Hükümü	68
4. 4.3.1.Lüğavî Olarak Şura	68
4. 4.3.2. İstihlâhta Şura.....	69
4. 4.3.3. Değişim, Şura ve Barışçıl Boykot	69
4.4.3.4. Şuranın Hükümü.....	70
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	74
ÖZGEÇMİŞ.....	85
VİATE.....	85

KISALTMALAR

a.g.e: adı geçen eser.

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı.

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

c:cilt.

s:sayfa.

s:sayı.

thk: tahkik.

s:sallâllâhu aleyhi ve sellem.

r:radiyallâhu anhu.

v:vefatı.

h:hicrî.

m : milâdî.

ts:tarihsiz.

bsk:bask

GİRİŞ

Hamd, “Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.”¹ ve “Bu Kur’ân en doğru olana iletir.”² diyen Allâh’adır.

Salât ve selâm, “yanımda olan hayrı sizden saklayacak değilim.”³ ve “Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz.”⁴ diyene olsun.

Allâh-u Teâla Muhammed (s.)’i gönderip onu nebi ve resullerin sonuncusu, O’nun dinini de Allâh tarafından gönderilen dinlerin sonuncusu kıldı.

Bu, şeriatın beşeriyetin dünya ve âhîret maslahatlarını kapsamasına ve mana ve mefhum olarak, nasslarındaki esnekliğine, devamlılığına ve zaman ve asırlar boyunca salahı gözetmesinden kaynaklanmaktadır.

H. Peygamber(s.) Muaz(r.)’ı yemen’e vali olarak gönderirken “Neyle hükmedeceksin” dediğinde “Allâhın kitabı ile” dedi. H. Peygamber(s.): “Ya onda bulamazsan?” deyince, Muaz(r.): “Resulullâh’ın sünneti ile” dedi. H. Peygamber(s.): “Ya onda da bulamazsan?” deyince Muaz(r.) “Re’yimle içtihat eder ve ona göre hüküm veririm.” dedi.⁵ H. Peygamber(s.) onun bu sözünü onayladı. H. Peygamber(s.)’in bu tavrı, şeriatın sadece iki vahyin nasslarıyla sınırlı olmadığını, sahih görüşe mebnî içtihadı fırsat verdiğini ve şeriatın kendisi için geldiği ümmetinin umûmî maslahatını gözettiğini gösterir.

H. Peygamber(s.)’in ashâbı maslahatları gözetmede ve teşri’de bu çerçevede hareket etmiştir; maslahatı gözeterek H. Ebûbekir(r.), H. Ömer(r.)’i Müslümânlara halife olarak tayin etmiştir. H. Osman(r.) maslahatı gözeterek sadece bir Mushaf’ı

¹ En’âm Sûresi 6/6.

² İsrâ Sûresi 17/9.

³ Tirmizî, Muhammed bin İsa bin Süreh, *Sünenü’t-Tirmizî*, 1. Bsk. Thk. el-Elbânî, Mektebetü Dâru’l Meârif lin Neşri ve’t Tevzî’ Riyâd, Sâbır Babı, Hadis No:1943,

⁴ Müslim, Muhammed bin Müslim bin Hüseyin, el-Haccâc en-Nîsâbü’rî, *el-Camiü’s-Sahîh*, 2005 1. Bsk. Hadis No:2363, Dâru’l-Cil,

⁵ Buhârî, Muhammed bin İsmâîl, Ebû Abdullâh, (2002) *Sahîhü Buhârî, el-Câmiü’l-Müsnedü’s-Sahhîhü’l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh ve Sünenuhu ve Eyyâmuhu*, 1. Bsk. Dâru Tavki’n-Necat, Hadis No:3592.

bırakıp diğerlerini yakmıştır.Hz. Ömer(r), bu maslahattan yola çıkarak kıtlık yılında hırsızlık cezasını uygulamamış, Hz. Ali(r.)’de maslahatı gözeterek Hz. Osmân(r.)’ın katillerine hadd uygulamamıştır.

Bundan dolayı, onların zamanında şeriate muhalif olmayan örf ve adetler iyiceyerleşmiştir. Bu, genellikle insanların örf ve adetlerinin maslahatlarında kapsamasındandır. Nitekim İbn-i. Mesûd(r)’dan “*Müslümânların güzel gördüğü Allâh katında da güzeldir,*”⁶ rivâyeti gelmiştir.

İnsanların üzerinden uzun zaman geçip, Müslümânlar zayıflayıp, içlerinde cehâlet çoğalınca Müslümânlarıniçinden maslahatlara i’tibar etmeyip, ona bakmayı inkâr ederek, ümmeti sadece iki kaynakla sınırlandırmak isteyenler oldu.

Maslahat ve onun dayanakları, genellikle Şer’îsiyâsetle alakalı alanlardan olduğu için, araştırmaların daha az olduğu bu alanda çalışma yapmayı tercih ettik. Bu nedenle eski şerî siyâsetle çağdaş yeni siyâseti birleştiren ve maslahatın tatbikinin nasıl tamamlanacağı ve değerine binaen,“*Mesâlihi Mürsele ve Şerî Siyâsette Uygulaması*”konusunu ele aldık. Amacımız, siyasetin yol açtığı problemlerin ve batılı eğitime i’timadın arttığı günümüzde maslahatın rolünü canlandırmaya katkı sağlamaktır.

1. Konuyu Seçme Sebebi

1.Günümüzde maslahat-ı mürsele ile ilgili ifrat ve tefritler olmaktadır. Bazı kimseler onu nassın dahi önüne geçirerek ifratagiderken bazıları da onu anlayıp değerlendirmedenve terk ederek tefrit etmektedir.

2.Maslahat-ı mürsele ele alan eski ve yeni birçok kaynak onu sırf bir üsûlü fıkıh konusu olarak değerlendirip, tarifini ve kısımlarını ele almışlardır. Hâlbuki maslahat-ı mürsele,hem usûlî hemdesiyâsî bir mesele olduğu için ikisini birbirinden ayırma imkânı yoktur.Bir de maslahatın şeri fıkıh ile özellikle de usul-i fıkıh ile bağımlı zikretmek istedim.

2. Konunun Amacı

Bizim bu araştırmadaki hedeflerimiz; maslahat-ı mürselenin önemini ortaya koymak, Hulefâ-i Râşidîn hükümetleri döneminde onunla nasıl amel edildiğini göstermek ve bizden öncekilerin ondan istifade ettiği gibi, ondan istifade etmeyi sağlamaktır.

⁶ es-Sahâvî, Şemsüddîn Muhammed bin Abdurrahman,(v. 902, h.) *el-Makâsidü'l-Hasene fî mâ İştêhere al-el-Elsineh*, Dâru'l-Kütübi'l-A'rabî, 1. Bsk. 1985. Hadis No:914,

Maslahat-1 mürselenin makâsıd-ı şeriaya ulaştırın sahih içtihadın tek garantisi olduğunu ortaya çıkarmak, modern bazı meseleleri Şer'î siyâsetle alakalarını kurarak, Batıyı, onun siyâsetini ve ahkâmını taklide alternatif olarak, şeriatımıza ve kültürümüze uygun olanı ortaya çıkarmaktır.

3. Konunun Önemi

Maslahat-1 mürsele, siyâsî, iktisâdî ve içtimai alanların hızlı değişip, yenilediği günümüzde özellikle de dünyanın şahit olduğu değişim hareketlerinden sonra asrımızın muhtaç olduğu en önemli konulardandır.

İslâmî uyanışın yaygınlaşp, modern teknoloji devrimiyle beraber sağlam olmayan bilgilerin çoğalmasıyla, bazı Müslümânlar bütün şeri ahkâmın sabit olduğunu, zaman, mekân ve şahıslardeğişse bile değişmeyeceğini dillendirmeye başladılar. Fakat bu iddia tehlikeli bir iddia olup İslâm'ın esnekliğine ve her zaman ve mekâna uygunluğuna hâlel getirmektedir.

Maslahat-1 mürseleye ehemmiyet vermek, içtihad kapısını açık bırakmak suretiyle fetvayı sağlam kılarak, şerî delil olmadığında, hevaya tabi olmayı zorlaştırmaktadır.

4. Konunun Metodu

Bizim bu tezdeki metodumuz; bilinen ana kaynaklara ve ümmetin i'tibâr ettiği meşhur usûl, fıkıh, tefsîr, hadis ve ahkâm-ı sultaniye eserlerine dayanmak, hadisleri tahric edip sözleri sahiplerine isnat etmek, bu alanda nakillerin kendileriyle tamamlandığı âlim ve düşünürlerin uygulamalarını vermektir. Fakat Hulefâ-i Râşidîn ve Dört İmâm gibi meşhur zatların hayatlarına yer vermedik. Çünkü onların hayatını anlatmak var olanı bir daha tekrar olur.

BİRİNCİ BÖLÜM

UMÛMÎ MASLAHAT

Bu alanda çalışan kimsenin maslahatı mürsele ve şeri siyâsetle alakasına başlamadan önce, maslahatı ammeyi, şeriatın ona bakışını ve şeri ahkâmda onun rolünü bilme ihtiyacı vardır. İşte bu bölümde ele alacağımız konu bu olacaktır.

1. 1. Maslahat Mefhumu

1.1.1. Maslahatın Luğavî Manası.

Maslahat luğavî olarak fesadın zıddı olan salahtan alınmıştır.

İbn-i FarisS-L-H (ح+ل+ص) harflerinin fesadın zıddı olan tek bir asla delâlet ettiğini söylemiştir. Lamın fethası ile صلح denir. İbnSikkit صلح صلح şeklinde de rivâyet etmiştir. صلح صلوحًا de denmiştir.⁷

Maslahat, salah ve mesliha, mesalihin müfredidir. İstislah ise istifsadın zıddıdır. Bir şeyi ıslah etmek onu bozulduktan sonra düzeltmektir. Maslahat hem vezin hem de mana olarak menfaat gibidir. Maslahat salah manasında masdar olduğu gibi menfaat da nef' manasındadır.⁸

Cehalet, zarar, hastalık gibi şeyler zatında mefsetet olup sahibine zarar verdiği gibi, ilim, kâr, lezzet, rahat, sıhhat vs.de zatlara gereği maslahat olup hangi yolla elde edilirse edilsin sahibine fayda verir.⁹

Maslahatın lugavi masdarlarını inceleyen kimse onun iki mana etrafında döndüğünü görür:

1. Hakiki Mana: Zarara karşılık gelen ve insanın elde ettiği menfaattir.
- 2.Mecâzi Mana: Maslahat, mesalihin müfredi olup fesadın zıttıdır.¹⁰

⁷ er-Razi Ebû'l-Hüseyn Ahmet bin Faris,(v.395/h.): *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğâ*,Thk. Abdüsselâm Muhammed bin Hârun, Dâru'l-Fikr,1. Bsk. 1979, c. III, s. 303.

⁸ İbn Manzûr, Muhammed bin Mükrim,(v.711 h.), *Lisânu'l-Arap*, c. II, s. 462 Dâru Sadr, Beyrût, I. Bsk. 1994, ez-Zebidî, Seyyit Muhammed Murtazâ el-Hüseynî, *Tâcü'l-Arûs*, Kuveyt, Dâru'l-Hidâye, II. Bsk.c. II, s. 182.

⁹ ez-Zerkâ, Mustafâ Ahmet, *el-İstislah ve'l-Mesâlihi'l-Mürsele*, Dâru'l-İlm, Dimeşk, I. Bsk. 1988, s. 40.

¹⁰ Mahmût, Abdülhamit Alî Hamet *el-Maslahatü'l-Mürsele ve Tatbîkâtuha'l-Muâsarah*, Yüksek Lisans Tezi, Camiatü'n-Necah el-Vatanî, Filistin, s. 27.

1.1.2. Maslahatın Istilâhi Manâsı

Fıkıh ve usul kitapları ve çağınık çağdaş araştırmaları inceleyen kimse maslahatı tarif edenlerin çoğunun, onu “*maslahatı amme*”(kamu yararı)mefhumu ile hakkında ihtilaf edilen bir delil olan “*maslahatı mürsele*” ile karıştırdığını görecektir. Hâlbuki hakikat ikisini birbirinde ayırt etmeyi gerektirir.

Mütakaddimun âlimleri maslahatı ammeye iki yerde değinmişlerdir. Biri illeti belirleme yollarından bir yol olarak münasip olandan bahsederken kıyas babıdır. Onuda şöyle tarif etmişlerdir: İstercelb-i menfaat ister def-i mefsedet olsun şeriatın maksadına münasip olanı ortaya çıkarıp, hükmün ona uygun olarak tertibini gerektiren munzabıt zahir bir vasıftır.¹¹

Şevkânî, onu; “Uygun olanı seçerken, illeti ortaya çıkarmak, maslahat, istidlal ve makâsıdı gözetmek olarak tabir etmiştir.”¹²

Bahsettikleri ikinci yer ise; maslahatı umûmîyi bir delil olarak ele aldıkları yerdir. Çalışmamızda bu husus ile ilgilidir.

Âlimler maslahatın değişik tariflerini zikretmişlerdir. Konuyu daha iyi açıklamak için bu tariflerden bazılarını seçip, karşılaştırdıktanve önemini açıkladıktan sonramaslahat için efradını câmi’ ve ağıyarınımâni olan tarifi zikredeceğiz.

1.1.2.1. Gazâlîye Göre Maslahat Mefhumu

Gazâlî, maslahatı şöyle tarif etmiştir: “Maslahat aslında zararı def etmek ve menfaati celp etmekten ibarettir. Fakat biz bunu kastetmiyoruz. Çünkü zararı def etmek ve menfaati celp etmek halkın gayesi olup, gayelerini elde etmede halkın maslahatıdır. Fakat bizim kastımız şeriatın maksadını muhafaza eden maslahattır. Şeriatın maksadı beş tane olup dini, nefsi, akli, nesli ve malı korumaktır. Bu beş aslı korumayı garanti eden her şey maslahattır. Bu beş asla zarar veren her şey ise mefsedet olup onu def etmek maslahattır. Biz kıyas kitabında muhayyel ve uygun olan manayı kullandığımızda kastımız budur.”¹³

Gazâlînin maslahat tarifinden aşağıdaki hususlar anlaşılmalıdır.

1. Bir maslahatın maslahat olabilmesi için makâsıdı şerianın beş aslından birisine râci’ olması gerekir. Bu onun şu ibarelerinden açıkça anlaşılmalıdır.

¹¹ el-Âmîdî, Seyfüddin Alî bin Muhammed, *el-İhkâm fî Üsûli’l-Ahkâm*, Dâru’s-Samîi, 1. Bsk. 2003. c. III, s. 76.

¹² eş-Şevkânî, Muhammed bin Alî, es-Sanânî el-Yemenî (v. 1250, h.) *İrşâdü’l-Fühûl*, Dâru’l-Fazîle, I. Bsk. 2000, c. II. s. 157.

¹³ el-Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed bin. Ahmed et-Tûsî eş-Şâfî (v.505 h.), *el-Mustasfâ fî Üsûli’l-Fıkh*, Müessesetü’r-Risale, I. Bsk. Beyrût, 1997, c. I, s. 146.

“Bu beş aslı korumayı garanti eden her şey maslahattır. Beş asla zarar veren her şey ise mefset olup onu def etmek maslahattır.”¹⁴

2. Gazâlînin tarifinden kıyas babında maslahatın münasip ve muhayyel olan ile müradif olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarif onun zikrettiği makâsıd-ı şeriayı hamseye dönmesini sağlamakta ve buna göre şeriatın Şer’iden kasdı da bu olmaktadır.

3. O’nun tarifinden maslahatı mutlak manada, zararı def etmek ve menfaati celp etmek olan örfî manayı kasdetmediği anlaşılıyor. O, insanlar maslahat olarak görmese bile Şer’in amacına uyan maslahatı kasdetmektedir. Örneğin günümüzde bazı ülkelerde zina, riba ve livata ile ilgili bazı yasalarda olduğu gibi, insanların menfaat saydıkları bu işleri şeriat mazarrat olarak saymaktadır. Çünkü, gerçekte bu şeyler maslahat ve menfaat değil hevaya tabi olmaktadır. Şâyet hakk onların hevalarına tabi olsa yer, gökler ve ikisi arasındaki şeyler fesada uğrardı.¹⁵

Birçok âlim Gazâlînin maslahat tarifini zaruriyâtı diniyenin kendisi ile hâsıl olduğu beş emre döndürmeye hasrettiği için eleştirmiştir. Çünkü gerçekte şeriat daha fazla zaruriyâtı getirmiştir.

Karadâvî; “ıffet, adalet, tekâfül, hukuku gözetmek, umûmî özgürlükler ve vasat ümmet oluşturmak gibi şeriatın göz önünde bulundurup hedeflediği başkazaruriyâtın olduğunu görüyorum,”¹⁶ demiştir. Karadâvî, Gazâlîyi, haciyat ve tahsiniyata dâhil olmasına rağmen maslahatı zaruriyât ile sınırlı tutmasını eleştirmiştir.

Ğazalî’nin kitaplarını inceleyen kimse maslahatı bütün bablarda ele aldığını görür. Örneğin *Şifâü’l-Galil* adlı kitabında *el-Mustasfa* kitabından daha kapsamlı bir tarif yaparak maslahatı zararı def etmeye ve menfaati celp etmeye raci’ kılmıştır¹⁷. Bu durumda yapılan eleştiriler yersiz olmaktadır.

---

¹⁴A.g.e.

¹⁵Mü’minûn, 23/71.

¹⁶Kardâvî, Yûsuf bin Abdullah, *es-Siyâsetü’ş-Şeriyye fî Dav-i Nusûsi’ş-Şeriah ve Makâsidiha*, Müessesetü’r-Risale, 2000, s. 84

¹⁷el-Gazâlî, *Şifâü’l-Galil fî Beyâni’ş-Şübehi ve’l-Muhayyel ve Msâliki’t-Ta’lil*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, I. Bsk. 1999, s. 79.

1.1.2.2. İzz Bin Abdüsselâm'a Göre Maslahat Mefhumu

İzz. Bin Abdüsselâm maslahatı şöyle tarif etmiştir: “Maslahat dört çeşittir: Bunlar elemeler ve sebepleri, gamlar ve sebepleridir. Bunlarda ya dünyevî yâda uhrevîdir. Dünya lezzet ve sevinç sebepleriâdetlerle bilinir. Ahiret lezzet, sevinç ve sebeplerine ise va'd ve vaid ve zecr ve tehdit delâlet eder.”¹⁸

İzz Bin Abdüsselâm'ın tarifi munzabıt olmayıp üzerine hüküm bina etme imkânı olmayan, genel davabıt kısımlarını zikrettiği için eleştirilmiştir.¹⁹ O, tarifinde ne maslahatın sınırlarını nede kendisiyle maslahatın bilineceği davabıtı arzetmemiştir. Böylelikle onun bu tarifi menfaatin celbi ve mefsedetin def'i olan maslahatın sınırlı luğâvî manasına muvafık olmuştur. Ayrıca onun bu tarifi ağıyarını mani olmamıştır. Çünkü O, tarifinde lezzet ve sevinçlerimakâsıdı şeria ile uygunluğabağlı olarakzikretmemiştir.

1.1.2.3. Tûfî'ye Göre Maslahat Mefhumu

Tufi zarar ve zarara mukabele yoktur hadisi çerçevesinde maslahat ile ilgili görüşlerini açıklamıştır.²⁰

Tûfî'ye göre maslahat, ister ibadet ister adet olsun Şari'in maksadına götüren şeydir. Bunlar da Şari'in kendi hakkı için istedikleri ibadetler ve mahlûkatın hallerini düzenleyen ve faydalarını kasedtikleri adetler olmak üzere ikiye ayrılır.²¹

Tûfî'nin tarifinden aşağıdaki hususlar anlaşılmalıdır:

O, maslahatı ister şariat ister adet olsun hükümlerin üzerine bina edildiği Şer'î bir delil olarak tarif etmiştir. Şu sözlerle kastettiği budur: “Maslahat ister ibadet ister adet olsun Şari'in maksadına götüren şeydir.” O, ayrıca maslahatta Şari'in kastının mahlûkatın kastından ayrı olabileceğini zikretmiş vemahlûkatın yanında öyle olmasa bile makâsıdı şeriayı koruyan her şeyinşer'î maslahat olduğunu söylemiştir.

Tûfî, diğerleri gibi, mutlak menfaatin ve luğâvî manasının kastedildiği maslahatın, örfî yönünü de zikretmiştir.

¹⁸ el-İzz, Abdü'l-Aziz bin Abdü'sselam bin. Ebi'l-Kasım ed-Dimeşkî eş-Şafîî, (v.660 h.) *el-Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, Thk. Tâhâ Abdurraûf sa'd, Dâru, Mektebetu Külliyyati'l-Ezheriyye, I. Bsk. Kâhire, 1991, s. 15.

¹⁹ Haçkalı Abdurrahman, “İslam Hukuk Tarihinde Maslahat Tanımları vı Bunların Analizleri” İslami Araştırmalar, c.13, sy.1, 2000, s.49.

²⁰ Koca Ferhat, İslam hukukunda maslahatı mürsele ve Necmeddin et Tufi'nin bu konu hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi, s 8.

²¹ et-Tûfî, Süleyman bin. Abdü'l-Kavî bin. Abdü'l-Kerim el-Bağdâdî el-Hanbelî (v. 716h.) *Risâletü't-Tûfî fî Riâyeti'l-Mesâlih*, Dr. Mustafâ Zeyd'in *el-Maslaha Fî't-Teşrii'-İslâmî ve Necmü'd-din et-Tûfî Kitabı*, s. 20. Koca Ferhat İslam hukukunda maslahatı mürsele ve Necmeddin et Tufi'nin bu konu hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi s 8

1.1.2.4.Şâtübî'yeGöre Maslahat Mefhumu

Şâtübî maslahatı şu sözüyle tarif etmiştir : “Maslahattan kastım, insan hayatının ikamesine râci’ olan, yaşamını tamamlayan ve mutlak manada nimetlenenlerden olması için şehvî ve akli sıfatlarının gereklerine ulaştıran şeydir.”²²

Şâtübî'nin tarifinden aşağıdaki hususlar anlaşılmaktadır:

Şâtübî dünyevî maslahatı kısımlara ayırmıştır.

1. Zaruri Maslahat: Zarurat-ı Hamse ile kastettiği budur. O şu sözüyle bunu kastedmiştir.” kastım insan hayatının ikamesine râci”²³

2. Hacî Maslahat:Şu sözü ile kastettiği budur.”yaşamını tamamlayan”²⁴

3. Maddi ve Manevi Maslahat: Şu sözü ile kastettiği budur:(şehvi ve akli sıfatlarının gereklerine ulaştıran şeydir.)²⁵ O “akli olan” ile manevi durumları, “şehvi” sözü ile de maddî durumları murat etmiştir.

Şâtübî şu açıklamaları ile de şöyle diyerek maslahatın uhrevî yönünü göz ardı edip, dünyevi yön ile sınırlı kaldığını şu ifadeleriyleortaya koymuştur:”bu normal amellerde varlığın konumu yönünden dünyevi maslahat bakışıdır.”²⁶

Şâtübî şu sözlerle maslahatın mutlak kalmasından korkarak maslahatı şeriatın maksadına muvafık olanla kayıtlamıştır: “Celbedilen maslahatlar ve def’edilen mefsedetler ancak dünya ve ahirette hayatı ikame etmesi cihetindedir. Nefislerin hevalarının düşük menfaatleri celp, ya da düşük mefsedeti def’ cihetiyle değildir. Öyleyse i’tibar edilen en büyük durum din ve dünyanın dayandığı maslahat olup nefislerin hevalarına uyan değildir.”²⁷

Bütün bu tarifleri düşündüğümüzde ilk olarak; üsûlcuların lafız ve tabirleri farklı bile olsa neredeyse maslahatın tanımı üzerinde ittifak ettiklerini görürüz. Üsûlcülerın hemen hepsi gerek hakiki gerek mecâzi olsun maslahattan mutlak manada menfaatin kastedildiğini söylemişlerdir. Bu ise Şâtübî, Gazâlî, Tûfî ve İzz bin Abdüsselam’ın maslahat için açıkladığı luğavî manaya uygun düşmektedir.

Bu tariflerden anlaşılan ikinci husus ise; Şer’în makâsıdı ile halkın makâsıdının arasındaki tefrik etmektir. Bunu hem Gazâlî, hem Şâtübî, hemde Tûfî kabul etmiştir. Bu, maslahatı mutlak manası –ister şeriate uysun ister uymasın- menfaat olan luğavî manasından ayırt eden bir kayıttır.

²² eş-Şâtübî, Ebû İshak İbrâhim b. Musa el-Lahmî el-Ğirnâtî el-Mâlikî (v.h. 790), *el-Muvâfâkat*, Dâru İbn. Affân, I. Bsk.1997, c. II, s. 20.

²³ a.g.e.

²⁴ a.g.e.

²⁵ a.g.e.

²⁶ a.g.e.

²⁷ a.g.e.

Gazâlî maslahattan kasdının Şari'in kasdını korumak olduğunu söylemiştir.²⁸ Budaha önce geçtiği gibi Şâtıbî'nin görüşüne yakındır.

Bütün tariflerin içinden maslahat için *efradını cami' ağyarını mani'* şöyle bir tarif yapabiliriz:

Maslahat; umûmî, hususi, a'cil, âcil, hissi, manevi ya da Şari' tarafından def'i istenilen dünyevi veya uhrevi bir mefsedetle ilgili Şari'in kasdının terettüp ettiği fiildir.

1. 2. İslâm Şeriatının Maslahatı Gözetmesi

İslâm şeriatına ve üzerinde ittifak edilen kaynaklarına bakan kimse Hz. Muhammed(s.)'in getirdiği şeriatın sırrının celbi maslahat ve def'i mefsedet olduğunu görür. Bu nedenle İbn Kayyim(r.) şöyle demiştir: “Şüphesiz şeriatın temeli ve esası dünya ve ahirette kulların maslahatlarıdır. Onun tamamı adalet, tamamı rahmet, tamamı maslahat, tamamı hikmettir. Adaletten zulme, rahmetten zıttına, maslahattan mefsedete, hikmetten abese dönen her mesele her ne kadar te'vîl ile şeriatın içine dâhil edilse bile o şeriatten değildir”.²⁹

Şeriatın nasslarını incelediğimizde teşri'den maksadın ümmetin düzenini sağlamak, ümmetin ve üzerinde gözetleyici olduğu insan nevinin salahını devam ettirmektir. Onun salahı ise aklının, amelinin salahını ve insanın emri altında olup âlemin içinde yaşayan mevcudatın salahını kapsamaktadır.³⁰

Şâtıbî; “teklifler kulların maslahatları için teşri' edilmiştir. Kulların maslahatları ise ya dünyevi veya uhrevidir. Uhrevi olanlar mükellefin cennet ehli olup cehennem ehli olmaması için geleceğine racidir. Dünyevi olanlar ise şüphesiz, amelleri düşündüğünde maslahatların neticeleri için mukaddimelerdir.”³¹ demektedir.

Şeriat tamamıyla maslahattır. Ya mefasidi def'yâda maslahatı celptir. Allâh-u Teâla'nın “Ey İman Edenler” nidasını işittiğinde onun vasiyetini düşünürsen onu ya hayrı teşvik ederken yâda şerden menederken veya teşvik ile yasaklamannın arasını birleştirdiğini görürsün.³²

Kur'ân-ı Kerîm'de hükümlerin illetleri üzerinde düşünen kimse maslahatı açık bir şekilde görür. Örneğin Ramazanda oruç ve iftar hükümlerini zikrettikten sonra şöyle buyrulur. “ Allâh sizin için kolaylık diler zorluk dilemez.”³³ Yine kısas hükümlerinden sonra

²⁸ el-Gazâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Üsûl*, Müessesetü'r-Risale, Beyrût, I. Bsk. 1997, c. I, s. 146.

²⁹ İbn Kayyum, Ebû Abdullah Şemsüddin Muhammed ed-Dimaşkî (v.751 h.) *İ'lâmü'l-Muvakiîn*, Dâru Mektebeti'l-Külliyati'l-Ezheriyye, I. Bsk. 1968. c. III, s. 11.

³⁰ el-Berdîsi, Muhammed Zekeriyâ, *Üsûlü'l-Fıkh*, Dâru's-Sekâfe, 1983,s. 325.

³¹ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, c. IV, s. 195, Dâru ibn.Affân, I. Bsk.1997.

³² el-Izz, Abdü'l-Aziz bin Abdü'sselam, *el-Kavâidü'l-Ahkâm fi Mesâlihi'l-Enâm*,Thk. Tâhâ Abdurraûf sa'd,Dâru Mektebeti'l-Külliyati'l-Ezheriyye, c. I, s.1, 1991.

³³ el-Bakara, 1/185.

“ Ey akıl sahipleri kısıta sizin için hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız.”³⁴ Bunun misalleri Kur’ânda çoktur. Ümmet, ahkâmın hikmetler ve gayeler için teşri’ edildiğinde icma etmiştir. Şüphesiz fıkıh imâmlarında, Allâh’u Teâla’nın ahkâmının hikmetten ve gayeden hali olmadığına icma etmiştir.³⁵

Şâtıbî bu durumu istikra metodu ile delillendirerek şöyle der “ Biz Şer’îahkâmı inceleyip istikra metoduna dayanarak gördük ki hükümler kulların maslahatları için konulmuştur.³⁶ Allâh’u Teâla peygamberleri göndermesi ile ilgili şöyle buyurur “ İnsanların peygamberlerden sonra Allâh’a karşı bir delilinin kalmaması için peygamberleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Şüphesiz Allâh aziz ve hâkimdir.”³⁷

Hz Muhammed(s.)in peygamberliği ile ilgili de şöyle buyurur “ Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.”³⁸ Şâyetahkâm âlemlere racî bir hikmetten hali olsaydı bu rahmet değil azap olurdu. Çünkü teklif sırf yorgunluk ve sıkıntıdır.³⁹

Bunu ümmetin içinde zahirilerden başka kimsenin inkâr ettiği bilinmemektedir. Zaten bu konuda görüşleri aklen ve şer’an kabul edilmemiştir.

1.3. Maslahatın Özellikleri Ve Kısımları

1.3. 1. İslâm Şeriatında Maslahatın Özellikleri

İslâm şeriatında maslahat, hükümlerin üzerine bina edildiği ve nasların kendisi ile açıklandığı önemli bir konuma sahip hususlardandır. Bu sebeple onun muteber olanını diğerlerinden ayıran önemli özellikleri vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1.Maslahatın makâsıdı şeriaya uygun olması veya muteber şeri bir delilin altına girmesidir. Bu bağlamda Şâtıbî şöyle demiştir: “Celbedilen maslahatlar ve def’edilen mefsedetler ancak dünya ve ahirette hayatı ikame etmesi cihetindedir. Nefislerin hevalarının düşük menfaatleri celp yâda düşük mefsedeti def’ cihetiyle değildir. Öyleyse i’tibar edilen en büyük durum din ve dünyanın dayandığı maslahat olup nefislerin hevalarına uyan değildir.”⁴⁰

2. İslâm şeriatında maslahatın ikinci özelliği; zamanla sınırlı vaz’î kanunlardaki maslahattan ayrı olmasıdır. Çünkü İslâm’daki maslahat dünya ve ahiret olduğu müddetçe devam eder. Bu nedenle fakih veya araştırmacının sadece dünyevi neticeleri zahir olup, uhrevi

³⁴ el-Bakara, 1/178.

³⁵ el-Âmidî, *el-Ahkâm fi Üsûli’l-Ahkâm*, Dâru’s-Samî, c. III, s. 316.

³⁶ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn.Affân, I. Bsk.1997,c. II, s. 6.

³⁷ el-Bakara, 1/146.

³⁸ el-Enbiyâ, 21/107.

³⁹ eş-Şâtıbî, *a.g.e.*

⁴⁰ eş-Şâtıbî, *a.g.e.*

hikmetini bilmediği müddetçe bir konuda hüküm vermesi caiz değildir. Buda sadece şer'î nassları inceleme yoluyla tamamlanır. Bu konuda Müslümanlar arasında ihtilaf yoktur.⁴¹

3. Şümûliyet (kapsayıcılık): İslâm şeriatı her yönden kapsayıcılık vasfı ile vasıflandığı için maslahatın da özelliklerinden birisi kapsayıcı olmasıdır. Şeriatta maslahat, maddiyatla maneviyat, ruhun maslahatı ile cesedin maslahatlarını kapsamaktadır.⁴²

4.İslâm şeriatında maslahatın aslı ve esası dindir. Dine muarız olan her maslahat terk edilir.⁴³

1.3.2. Farklı Açılardan Maslahatın Kısımları

Âlimler muhtelif açılardan maslahatı kısımlara ayırmışlardır. Araştırmacı ehemmiyetine binaen, özellikle maslahatların tearuzu halinde bunları bilmeye muhtaçtır.

1.3.2.1. Sübût Açısından Maslahat

Maslahat sübût açısından katî' - zannî ve vehmî olmak üzere üçe ayrılır.

1. Katî' maslahat: Sübutu aşağıdaki yollardan biriyle tamamlanır.⁴⁴

A.Nass: Allâh-u Teâla'nın şu sözünde olduğu gibi “ Hacca gücü yeten insanların beyti tavaf etmeleri Allâh'ın insanlar üzerindeki hakkıdır.”⁴⁵ Burada maslahat nassla sabit olmuştur. O da haccın استطاعة= istitâa ile olmasıdır.

B.İstikra' : Zaruriyâtı külliye gibi, şeriatı inceleyerek elde edilen delillerin yeterli olmasıdır.⁴⁶

C.Akıl: Aklın, husulü halinde büyük menfaat, zıttında da büyük zarara delâlet etmesidir. Hz Ebubekir'in zekâtı vermeyenlerle savaşması buna misaldir.

2.Zannî Maslahat: Belli bir zamanda husulü beklenen maslahattır. Buna misal yolculukta veya korku halinde bekçilik için köpek edinilmesidir.⁴⁷

3. Vehmî Maslahat: Kendisinde hayır ve salah zannedildiği halde iyice düşünüldüğünde zarar olan maslahattır.⁴⁸ Bu da iki sebeptendir: Bunlar zararın gizlenmesi veya şu âyette olduğu gibi fesadın içinde salahın gizlenmesidir. “Sana içki ve kumar hakkında

⁴¹ el-Bûtî, Muhammed Sait Ramazan, *Davâbitü'l-Maslaha fi Ş-Şeriatü'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrût, II. Bsk. 1977, s. 61.

⁴² a.g.e.

⁴³ a.g.e.

⁴⁴ İbn. Âşûr, Muhammed Tâhir, *Makâsidü Ş-Şeria*, Dâru'n-Nefâis, II. Bsk. 2001, s. 229.

⁴⁵ el-Bakara, 1/96.

⁴⁶ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk. 1997, c. II, s. 6.

⁴⁷ İbn. Âşûr, *Makâsidü Ş-Şeria*, Dâru'n-Nefâis, II. Bsk. 2001, s. 229.

⁴⁸ a.g.e.

soruyorlar. De ki onlarda büyük günah ve insanlar için menfaatler vardır. Fakat günahları faydalarından daha büyüktür.”⁴⁹

1.3.2.2. Zaman Yönünden Maslahat

İzz. bin Abdüsselâm zaman açısından maslahatı üçe ayırmıştır.

1. Uhrevî Maslahatlar: İnsan için ahirette gerçekleşmesi mümkün olan maslahattır.

(Bu gerçekleşmesi beklenendir. Çünkü kimse sonunun nasıl olacağını bilmez. Bilse bile amelinin kabulünün kesin olduğunu bilmez. Kabulünün kesin olduğunu bilse hesap esnasında gitmesi mümkün olduğu için maslahat ve sevabının hâsıl olacağını kesin olarak bilmez.)⁵⁰

2. Dünyevî Maslahatlar: İzz bin Abdüsselam onu da ikiye ayırmıştır.

1. İnsan için gerçekleşmesi hemen kastedilen maslahatlardır. Bunlar yeme, içme, giyinme, nikah, mesken edinme, binek edinme ve geçerli muamelelerdir.

2. Birincisi gibi hemen gerçekleşmeyip gelecekte gerçekleşmesi beklenen maslahatlardır. Bu da kâr ve zarar getirme ihtimali olan proje ve ticaretlerdir.

3. Maslahatın birisi hemen olan diğeri ise zamanla olma ihtimali olan maslahatlardır.⁵¹

1.3.2. 3. Kapsayıcılık Yönünden Maslahat

Şeriatte maslahatın özelliklerinden biriside şümûliyet olduğundan maslahat maddiyat ve maneviyatı kapsamaktadır. Bu açıdan maslahat, amm, hass ve insanların çoğunu ilgilendiren olmak üzere üçe ayrılır.

Gazâlî şöyle demiştir: “ Maslahat açıklık ve kapalılık derecesine göre başka bir açıdan daikiye ayrılmıştır. İnsanların tamamını ilgilendiren maslahat olduğu gibi, çoğunluğunu ilgilendiren maslahat da vardır. Ya da nadir bir vakada belli bir şahsı ilgilendiren maslahat da sözkonusudur.”⁵² Gazâlînin mücmel olarak zikrettiğini şöyle misallendirebiliriz:

Umûmî Maslahat: Dini ve mukaddesatı korumak gibi ümmetin umûmunun maslahatının olduğu durumlardır.⁵³

İnsanların çoğunluğunu alakadar eden hususi maslahat büyük cemaatlerle ilgilimaslahatlar olup, zaruriyât, haciyat, ve tahsiniyatın kısımları buna dâhildir. Bu maslahatlar şehirleri, kabileleri ve ihtiyacının derecesine göre kıtaları ilgilendirirler. Bunlara bir kıta ile diğer kıta arasındaki ticari antlaşmalar örnek verilebilir.⁵⁴

⁴⁹ el-Bakara, 1/219.

⁵⁰ el-İzz. *el-Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kâhire, 1991,c. I, s. 36.

⁵¹ a.g.e.

⁵² el-Gazâlî, *Şifâü'l-Galil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, I. Bsk. 1999,s. 79.

⁵³ İbn. *Âşûr*, *Makâsidü's-Şeria*, Dâru'n-Nefâis, II. Bsk. 2001,s. 229.

⁵⁴ a.g.e.

Cüz-i hass maslahat: Bir fertle veya az sayıdaki fertlerle ilgili olan maslahattır. Kocası kayıp olan kadının aylara göre en uzun hayız müddeti hesaplandıktan sonra nikâh akdinin feshi ile neticelenen maslahat örnek verilebilir.⁵⁵

1.3.2. 4. Şer'i Değerine Göre Maslahat

Şer'i değerine göre maslahat mu'teber, mulğa ve mürsele olarak üçe ayrılır.

1. Mu'teber Maslahat: **Şer'idelil ile itibar edilen maslahattır. Gazâlî; "Kıyas ile elde edilen maslahat olup, buda nassın ve icmanın manasından hükmün çıkarılmasıdır."**⁵⁶**demiştir. Kıyasın hüccet olduğunu kabul edenlere göre bu maslahatta ihtilaf yoktur. Örneğin aklın korunması şariin dikkate aldığı bir maslahattır. İtibara aldığı bu maslahata binaen hamrı/içkiyi yasaklamıştır. Nassta yer alan "الخمير" a, aralarındaki ortak vasıf/illet olan iskar nedeni ile yiyecek ve içeceklerden sarhoşluk veren her türlü madde- bu maslahatı koruma gayesiyle- haramlılık hükmünde kıyas edilmiştir.**

2. **Mulğa Maslahat:** Şer'ibir delil ile ilğa olan maslahattır. Gazâlî buna Ramazan ayında gündüz cima eden bazı meliklere bazı âlimlerin fetvası ile iki ay peş peşe oruç tutmayı şart koşanları örnek verir. Bu âlimlere meliklerin malı çok olmasına rağmen niçin kendilerine köle azat etmeyi emretmediği sorulduğunda şöyle cevap verirler: "Şâyet köle azat etmeyi bu meliklere emretseydim, şehvetini yerine getirme karşılığında köle azat etmeyi küçük görüp işleri kolay olurdu. Öyle ise maslahat onun vazgeçmesi için oruç tutmanın kendisine vacip edilmesiydi" diye cevap verir.

Gazâlî bunu muallak olarak zikrettikten sonra bunun batıl olduğunu ve maslahat ile kitabın nassına muhalefet edildiğini, bu kapıyı açmanın ahvalin değişmesi sebebi ile nassları ve bütün şeriatleri değiştirmeye götüreceğini ve âlimlerin böyle yaptıkları bilindiği takdirde meliklerin onların fetvalarına güveninin kalmayacağını ve meliklerin kendilerine fetva veren herkesin yorum ile tahrif yaptıklarını zannedeceklerini söyler.⁵⁷

Bu fetva Mâliki kitaplarında Yahya bin Yahya el-Leysi'nin fetvası olarak meşhur olmuştur. Abdurrahman bin Hakem'de bu fetvayı vermiş ve sebebini şöyle izah etmiştir: "Şâyet ona bu yolu açsaydık bu ona kolay gelir ve her gün cima edip bir köle azat ederdi fakat aynı işi tekrar etmemesi için ona en zor olanı yükledim." demiştir.

⁵⁵ Sa'düddin el Hilâlî, *el-Mehâretü'l-Üsûliyye ve Eseruha fi'n-Nedci ve't-Tecdidi'l-Fıkhî*, Meclisü'n-Neşri'l-İlmî, 2004, s. 166.

⁵⁶ el-Gazâlî, *el-Mustasfâ fi'Üsûli'l-Fıkh*, Müessesetü'r-Risale, Beyrût, I. Bsk. 1997, s. 174.

⁵⁷ a.g.e.

Şâtıbî de bunu muallak olarak zikrettikten sonra “şâyet bu sözü Yahya bin Yahya'nın söylediği sahih ise kelamının zahiri icmaya muhaliftir.”⁵⁸ demiştir.

İlğa edilen maslahatlardan birisi de hukukçuların çoğunluğunun günümüzde, mirasta kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması, boşanma hakkının kadına verilmesi ve çağımıza uygun olmadığı için hırsızlık cezasının ilğa edilmesi gibi ileri sürdükleri maslahatlardır. Bunların tamamı nassların açık hükmüne muhalefet ettiği için ilğa edilen maslahatlardır.

3.Maslahat-ı Mürsele: Butlanına veya itibar edildiğine dair belli bir aslın şahit etmediği maslahattır. İlğa veya itibarına hususi şahitlerin şahitlik yapmayıp sükût ettiği maslahattır. Şâtıbî bunu ikiye ayırmıştır.

1. Katilin mirastan men edilmesi gibi nassın bu manaya uygun olarak varit olmasıdır. Şâyet nass ona uygun varit olmazsa maksadın zıttı ile muamele takdiridir. Çünkü böyle bir illet veya ona uygun olacak mu'teber bir cins bulunacak şekilde, şer'in tasarrufunda farz olarak bilinmemektedir. Öyle ise bu ta'lil sahih olmayıp ona ittifak ile hüküm bina edilmez ve bunu söyleyenin sözünü kabul etmekte mümkün değildir.

2. Muayyen bir delil olmaksızın Şari'in itibar ettiği cinsten bu manaya uygun bir şer'itasarruf olmasıdır. Bu maslahatı mürsele ile isimlendirilen istidlal yoludur.⁵⁹ Bu mevzumuzun konusu olduğu için ileride bu konu üzerinde duracağız.

1.3.2. 5. Zatındaki Kuvvet Açısından Maslahat Çeşitleri:

1. Zaruri maslahatlar: Olmadığında insan hayatının düzgün yürümediği maslahattır. Şâtıbî onun tarifinde şöyle demiştir: “Onun manası, din ve dünyanın maslahatlarının kıyamında gerekli olan maslahat olup, o olmadığında dünya hayatının maslahatlarının istikamet üzere olmadığı, bilakis fesat, hercümerç ve hayatın yok olduğu, ahirette de kurtuluş ve nimetlerin yok olup, apaçık hüsrân ile dönüşün olduğu maslahattır.”⁶⁰

İbn Âşûr onu şöyle diyerek daha geniş tarif etmiştir: “ Maslahat-ı zaruriye, ümmetin fertleri ve bütünü ile tahsiline çalıştıkları, öyleki ona hâle geldiği takdirde düzenin istikamet bulmadığı ve bozulduğunda ümmetin halinin bozgunculuk ve kaosa gittiği maslahattır. Ben ümmetin nizâmının hâle görmesinden helakını ve yok olmasını kast etmiyorum. Çünkü en eski putperestler ve ilkel kabileler bundan sâlim olmuştur. Ben bundan ümmetin halinin

⁵⁸ eş-Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, c. I, s. 353, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1991.

⁵⁹ a.g.e.

⁶⁰ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn Affân, 1997, c. II, s. 25.

hayvanlara benzeyip Şari'in murat ettiği durumda olmamasını kast ediyorum.⁶¹Bu eskiden beri dinin, nefsin, aklın, neslin ve malın korunması olarak bilinen zaruriyat-ı hamsedir. Bazıları buna altıncı olarak ırzın korunmasını eklemişlerdir. Fakat ırzın korunmasının zaruriyâttan sayılması sahih değildir. Sahih olan onun hâciyyattan sayılmasıdır.⁶²

Kardâvî, emniyet, hürriyet, adaleti ikame gibi başka zaruriyâtıda bunlara eklemiştir.⁶³ Kardâvî'nin zikrettikleri şüphesiz zaruriyâta dâhildir. Çünkü adaletsiz ve hürriyetsiz hayatın ikamesi tasavvur edilmez. Bu zaruriyâtı korumak ümmete ve fertlerine vaciptir. Bu da iki şekilde olur:

1. Ümmetin rükünlerini ikame eden ve direklerini sabitleştiren şeylerdir. Bu ise onun varlığını devam ettirmekten ibarettir.

2.Ümmetten şu an ki veya gelecekte olması muhtemel tehlikeleri def etmektir. Bu da onu yok olmaktan korumaktan ibarettir.⁶⁴

2. Hacıyat: Ona hâlel gelmesi veya yok olması hayatı yok etmeyen, fakat onun yokluğu insanları sıkıntı ve darlığa sevk eden maslahattır. OHacıyyatın tarifini Şâtîbî şöyle yapmıştır:

“Hacıyata gelince; genişlik yönünden ve genellikle insanları meşakkat ve sıkıntıya götüren darlığın kaldırılmasında insanların kendisine muhtaç olduğu maslahattır. O gözetilmediğinde genellikle mükelleflere meşakkat ve sıkıntı bulaşır. Fakat umûmî maslahatlarda olduğu gibi beklenen fesat sınırına ulaşmaz. Bu da âdat, muamelat ve cinâyetlerde olur.”⁶⁵

Âlimler, buna küçük çocukların velisi tarafından evlendirilmesini misal göstermişlerdir. Bu onun için zaruri değildir. Fakat maslahatların elde edilmesinde ona muhtaçtır. Ayrıca ibadetlerdeki ruhsatlarda buna örnektir.⁶⁶

Hâci maslahata aynı şekilde alışverişler, kiralamalar, borçlar ve sulama işleri dâhildir. Muamelelerdeki mübahlarda bu kısımdan görünüyor.⁶⁷

3.Tahsiniyyat: Mekârimi ahlak ve güzel âdetlerle alakalı olan maslahattır. Şâtîbî bunu şöyle tarif etmiştir: “ Tahsiniyyata gelince onun manası âdetlerin güzellerinden layık olanı

⁶¹ İbn. Âşûr, *Makâsidü's-Şeria*, Dâru'n-Nefâis, II. Bsk. 2001,s. 323.

⁶² ez-Zerkeşî, Muhammed bin Bahâdır,*Teşnîfü'l-Mesaâmi' bi Şerhi Cemi'l-Cevami*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût, I. Bsk. 2000,c. II, s. 85.

⁶³*Kardâvî,es-Siyâsetü's-Şeriyye fî Dav-i Nusûsi's-Şeria* ve *Makâsidiha*, Müessesetü'r-Risale, 2000,s. 84.

⁶⁴ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1997,c. II, s. 25.

⁶⁵ eş-Şâtîbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1997,c. II, S. 10.

⁶⁶ İbn. Âşûr, *Makâsidü's-Şeria*, s. 323.

⁶⁷ Ebû, Zehra, Muhammed Ahmet Mustafâ, *Usuli'l-Fıkh*, Dâru'l Fikri'l-A'rabî, I. Bsk. 2010, s. 273.

almak ve aklîselim insanların tiksindiği kirlilik hallerinden sakınmaktır. Bunu mekârîmi ahlak kısmı toplamaktadır.”⁶⁸

Gazâlî, onu ahlak, âdat, muamelat ve ibâdatta kolaylık, genişlik, güzellik ve ziynet konumunda olan şeyler olarak açıklamıştır.⁶⁹

İbn-i Âşûr şöyle diyerek onu daha güzel bir şekilde tarif etmiştir: “Tahsini maslahat diğer ümmetlerin İslâma girmesi için ümmetin diğer ümmetlerin önünde izhar etmesi gereken güzel yönlerdir. Tahsini maslahatlar, ümmetin güven ve huzur içinde yaşaması ve diğer ümmetlere karşı güzel bir toplum görüntüsü vermesi için ümmetin düzeninin mükemmel halde olmasıdır. Böylece İslâm ümmeti, kendisi ile ünsiyet edilen olunan ve yaklaşılmak istenen bir ümmet olsun. Çünkü mehâsini ahlakın bunda dahli vardır.”⁷⁰

---

⁶⁸ eş-Şâtibî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1997, c. II, s. 11.

⁶⁹ el-Gazâlî, *Şifâü'l-Galil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, I. Bsk. 1999,s. 83.

⁷⁰ İbn. Âşûr, *Makâsidü's-Şeria*, Dâru'n-Nefâis, II. Bsk. 2001,s. 82.

İKİNCİ BÖLÜM

MASLAHAT-I MÜRSELENİN TA'RİFİ, DELİL OLMASI, UYGULAMA ALANLARI VE KURALLARI

Bu araştırmamızın birinci bölümünde maslahatı genel olarak ta'rîf ettik. Bu bölümde ise maslahatı mürsele mefhumu, hücciyeti ve kurallarını dört başlık altında olmak üzere ele alacağız.

2. 1. MASLAHAT-I MÜRSELE MEFHUMU

2. 1.1. Maslahat-ı Mürselenin Ta'rîfi

2.1.1. 1. Maslahat-ıMürselenin Lügavî Anlamı

Maslahat-ı Mürsele maslahat ve mürsele olmak üzere iki kelimedenden oluşmaktadır. Birinci kelimenin ta'rîfi daha önce geçmişti. İkinci kelime olan mürsele ise irsal manasında olup أرسل filinin masdarıdır. Onun anlamı ise takyidin olmaması ve mutlak olmaktır.

أرسل الشيء dendiğinde birşeyi mutlak ve mühmel bırakmak kastedilir. Yine أرسل اليكم dendiğinde onu kayıtsız kullandı demektir. أرسل الرسول Elçiyi risalet ile gönderdi. عليه أرسل ise şu âyette geçtiği gibi ألم تر أننا أرسلنا الشياطين على الكافرين تؤزهم Kafirlerin üstüne onları durmadan tahrik eden şeytânları gönderdiğimizi görmedin mi?⁷¹ Ona musallat etti⁷² anlamındadır.

Üsûlcular, maslahatı, lügavî manasına uygun kullanarak “maslahatı mürsele yani mutlak olup kayıtsız olan” derler.

⁷¹ Meryem, 19/83.

⁷² *Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisi*, Vakıflar Dairesi Bakanlığı, Dâru's Selâsil, Kuveyt, II. Bsk. 2007, c. III, s. 92.

2.1.1.2. Maslahat-ı Mürselenin Istilâhî Anlamı

Üsûlcüler eskiden beri genellikle iki yerde maslahat-ı mürseleden bahsederler. Bunların ilki i'tibar edip etmemeye göre münasebet kısımlarından bahsettikleri zaman, diğeri ise hakkında ihtilâf edilen delillerden bahsettikleri zamanlardır.

Usul kitaplarında farklı isimlendirmeler söz konusudur. Bazen münasip mürsel, bazen istislâh bazen de istidlal tabirleri kullanılmıştır. Ancak bunların hepsi aynı manadadır. Fakat kullanımlar belirli yaklaşımlara göre çeşitlenmektedir.

Bûtî şöyle demektedir: “Bu kullanımlar her ne kadar müradif ise de her biri mevzuyu belli bir yönden ifade etmiştir. İ'tibâr edilen maslahat esası üzerine bina edilen her hükme üç cihetten bakılır:

1. Geçerli olan maslahat ciheti
2. Maslahatın gerçekleşmesini sağlamasını gerektiren uygun vasıf ciheti.
3. Hükmün uygun maslahata veya münasip vasfa bina edilmeciheti.

İlk cihete bakan kimse onu yaygın kullanım olan maslahat-ı mürsele, ikinci cihete bakan onu münasip mürsel, üçüncü yöne bakan ise onu istislâh ve istidlal olarak ifade eder.”⁷³

Üsûlcüler farklı ta'rîfler yapmışlardır. Fakat biz bu bölümde konuyukısa tutmak ve tekrardan sakınmak maksadıyla ta'rîflerin önemlileri üzerinde duracağız.

Gazâlîmaslahat-ı mürseleyi istislâh olarak ifade edip şöyle ta'rîf etmiştir. “Butlanına veya i'tibârına dair muayyen bir nass olmayan delildir.”⁷⁴

Şâtıbî ise biri *İ'tisâm*'da, diğeri *Muvâfâkat*'ta olmak üzere iki ta'rîf yapmıştır.

İ'tisâm'da “muayyen bir delil olmaksızın Şâri'in genel manada i'tibar ettiği bir cinsin bulunmasıdır”⁷⁵ der.

Muvâfâkat'ta ise “ i'tibâr edildiğine veya ilgâsına nasstan veya icmâ'dan bir aslın şahitlik yapmadığı delildir”⁷⁶ der.

Çağdaş âlimlerin çoğu Şâtıbî'nin maslahat-ı mürsele ta'rîfini benimsemişlerdir.

⁷³ el-Bûtî, *Davâbitü'l-Maslahati'l-Mürsele*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1977, s. 287.

⁷⁴ el-Gazâlî, *el-Mustasfâ fi'Üsûli'l-Fıkh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, c. I, s. 219.

⁷⁵ eş-Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, Dâru ibn. Affân1991, s. 354.

⁷⁶ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân1997, c.I, s. 28.

Ebû Zehre maslahat-ı mürseleyi şöyle ta'rîf etmiştir: “İslâm şeriatının makâsıdına uygun olup i'tibârına veya ilğâsına hass bir aslın şahitlik yapmadığı maslahatlardır.”⁷⁷

Maslahat-ı mürsele İslâm şeriatının gözettiği ve genel olarak gerçekleştirmesi için geldiği umûmî maslahatlara dâhildir.⁷⁸

O, Şâri'in herhangi bir nassla ilğâ veya i'tibâr etmediği, fakat Şeriâtın genel maksat ve hedefleriyle veya nassların geneliyle cinsine i'tibâr ettiği maslahattır.⁷⁹

Şenkîti ise şöyle ta'rîf etmiştir: “İ'tibârına veya ilğâsına hass bir delilin delâlet etmediğidir. Ona maslahat denmesi zikredilen vasfın üç maslahattan birini tazammun etmesi sebebiyledir.”⁸⁰

Bütün bu ta'rifleri inceleyen kişi, Zerkeşi'ninde şöyle demek suretiyle hatırlattığı gibi münasip mürselle müradif olduğunu görür: “Maslahat muayyen bir aslın i'tibârına şahitlik yapmadığı delil olup maslahat-ı mürsele olarak isimlendirilmiştir.”⁸¹

Bûtî'nin *Davâbitu'l-Maslaha fi'Şeriatil-İslâmiyye* kitabındaki ta'rîfi belki de en güzel çağdaş ta'riflerdendir. Çünkü o kendisinden öncekilerin ta'riflerini toplayarak onlara şunu eklemiştir: “İ'tibârına veya ilğâsına ait bir şahit olmaksızın şeriatın maksatlarına dâhil olan her menfaattir.”⁸²

Bûtî'nin ta'rifinin şümûliyeti “şeriatın maksatlarına dâhil olan her menfaattir.” sözüdür. Çünkü o maslahatın, mutlak menfaat manasında olan luğavî manasını dâhil etmiş ve onu makâsıd-ı şeriaya uygun olması ile kayıtlayarak şeriatın naslarına ve maksatlarına uymayan mutlak menfaati dışarda bırakmıştır.

“İ'tibârına veya ilğâsına ait bir şahit olmaması” kaydı ise çok âlimin zikrettiği gibi aşağıdaki hususları hariçte bırakmıştır.

a. Hakkında nass veya icmâ' olan maslahatlar.

b. İ'tibar veya ilğâ cihetinden maslahatların çatışıp tercih yapma zorunluluğu olan maslahatlar.

c. Nassın lafzına veya mefhumuna yada sahih kıyâsa muhalif olan her maslahat merdûttur.

⁷⁷ Ebû Zehra, Muhammed bin Ahmet bin Mustafâ, *Üsûlü'l-Fıkıh*, Dâru'l-Fikri'l-A'rabî, I. Bsk, 2010, s. 267.

⁷⁸ ez-Zerkâ, Mustafâ Ahmet, *el-İstislâh veMaslahat-ı Mürsele*, Dâru'l-İlim, Dimeşk, I. Bsk. 1988,s. 39.

⁷⁹ Alî Cureyşe, *Cüreyşetü'l- Meşru'iyyeti'l-İslâmiyyeti'l-Ulyâ*, Dâru'l-Vefâ, s. 166.

⁸⁰ eş-Şenkîti, Muhammed Emîn bin Muhammed el- Muhtar, *el-Mesâlihu'l Mürsele*, Mektebetü'bnü Teymiyye, I. Bsk, 2003, s.19.

⁸¹ ez-Zerkeşi, Muhammed bin Abdullah bin Bahadır, Bedru'd-Din, *el-Bahru'l-Muhit*, Dâru'l-Kütüb, I. Bsk, 1994, c. IV, s. 194.

⁸² el-Bûtî, *Davâbitu'l-Maslaha'l-Mürsele*, s. 288.

Mütekaddim ve muâsır ta'rîfleri zikrettikten sonra bu ta'rîfler arasından bizim tercih ettiğimiz ta'rîf şudur:

Maslahat-ı mürsele; i'tibâr veya ilgâsına şerî bir delilin delâlet etmediği, fakat adil müçtehidin istinbâtı sonucunda, makâsıd-ı şerianın umûmuna uygun olan maslahattır.

2.2. Maslahat-ı Mürselenin Bu İsmi Almasının Sebebi

Maslahat-ı mürselenin “mürsele” olarak isim almasının sebebi onun ilgâ veya i'tibârını kayıtlayan hass bir delil olmamasıdır. Onun mutlak olması Şâri' tarafından mühmel bırakıldığı veya delillerden mücerret olduğu anlamında değildir. Âlimlerin bu ıstılâhı kullanmalarının sebebi onu kıyastan ayırt etmek içindir. Çünkü kıyas muayyen bir asla dönmekte Maslahat-ı mürseleise belli bir asla dönmemektedir.⁸³

Kıyâsın ayrıca vakıalarda kitâp, sünnet ve icmâda bir misli bulunmaktadır. Maslahat-ı mürselenin ise kitâp, sünnet ve icmâda bir misli bulunmamaktadır.⁸⁴ Bu nedenle Gazâlî şöyle demektedir: “Çünkü kıyâs belli bir asıldır. Kastedilen bu manaların olması tek bir delil ile değil bilakis kitâp, sünnet, kârine-i hal ve ayırt edici işaretlerden sayılamayacak kadar çok delil ile bilinir. Bu nedenle Maslahat-ı mürsele olarak isimlendirilmiştir.”⁸⁵

2.3. Maslahat-ı Mürselenin Uygulama Alanları

İslâmiyette mükellefin yerine getirdiği ameller iki kısma ayrılır:

1. İbâdât: İbâdetler kul ile Rabbi arasındaki ilişkiden ibaret olup onunla ilgili emir ve nasslar taabbüdî olup ta'lilî değildirler. Taabbüd Allâh'ın bize emredip illet ve hikmetini bize izhar etmemesidir. Fakat Allâh'ın bize emrettiği herşeyin ya şimdi ya da gelecekte muhakkak surette bir faydası, aynı şekilde Allâh'ın bizi nehyettiği herşeyinde ya şimdi ya da gelecekte muhakkak surette bir zararı vardır

Şâtıbî: “Mükellefe nispeten ibadetlerde asıl olan, ma'naya bakmaksızın ibadettir.⁸⁶ Şâri'in bu kabiltekliflerden kasdı genel olarak içtihâdi bakıştan uzak durup bu sınırdaki tevakkuf etmektir.⁸⁷ Bu nedenle Maslahat-ı mürsele ne ibadâtta

⁸³ İbnü'l-Bedrân, Abdülkadîr bin Ahmet bin Mustafâ(v. 1346 h.), *el-Medhal ilâ Mezhebi'İmâm Ahmet*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Bsk, 1996, c.I, s. 296.

⁸⁴ eş-Şa'ban, Muhammed İsmâil, *Üsûli'l-Fıkhü'l-İslâmî el-Müeyesser*, Dâru'l-Kalem, III. Bsk, 1974, s.241.

⁸⁵ el-Gazâlî, *el-Mustasfâ fi Üsûli'l-Fıkh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, I. Bsk. 1997, s. 179.

⁸⁶ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1997, c.II, s. 300.

⁸⁷ eş-Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1991, s. 365.

nede akâitte dâhil olmaz. Çünkü bunlarda manalar idrâk edilmez”⁸⁸ der. Şâtübî bu hükme istikrâ’ yoluyla ulaşmıştır.

2. Âdât (muâmelat): İnsanların kendi aralarında olan ilişkiler olup bunlarda asıl olan, ma’nalara ve kendisi için vaz’ olunan sebeplere bakmaktır.

Şâtübî, şöyle demektedir: “âdâta gelince bunlar için asıl olan ma’nâlara yönelmektir.⁸⁹ Buna da istikrâ’ metoduyla ulaşılır.”⁹⁰ İşte bu maslahatı mürselenin dâhil olduğu alandır. Çünkü bunun maslahatını idrâk etmek ve bilmek mümkündür.

Zaman yenilenip hayat geliştikçe maslahatı mürseleye olan ihtiyaç özellikle de insanların günlük hayatta ihtiyaç duydukları muâmelat ve âdetlerde fazlaşmaktadır. Örneğin trafik kuralları ve onlara uyma zorunluluğu ve ezânda sesi yükseltecek mikrofonları kullanmak gibi konuların hepsi kaynağını maslahatı mürseleden almıştır.

ez-Zuhaylî, ise şöyle demiştir: “Maslahatı mürseleyi, muâmelat ve âdetlerde işletmeye sevkeden sebepler icatların, olayların ve musibetlerin ve şeri’ hükümlere ihtiyaç hisseden yeni da’vaların çoğaldığı çağdaş toplumun gölgesinde gelişen, yeni akit siğâları ve vâkıada yasal çerçevesi toplumsal, siyâsî, kültürel, iletişim, ekonomik, örgütsel ve çevresel vb. olan mesele ve da’valardır.”⁹¹ Hatta bazıları şeriatte hakkında konuşulmayan aff konusu bile maslahatı mürselenin alanıdır, demişlerdir. İbaha konusu ve bunun düzenlenmesi Müslümanlara bırakılmıştır.⁹²

2.4. Maslahatı Mürseleyle Amel Etmenin Hücciyeti

2.4. 1. Âlimlerin Maslahatı Mürseleyle İlgili Görüşleri

Bu meselede âlimlerin görüş ve mezheplerini zikretmeden önce Maslahatı mürseleyi ilk işletenlerin Hz. Peygamber’in(s.) ashâbı olduğunu bilmemiz gerekir. Bunun sebebi uzun zaman geçip hakkında kitâpta nass varit olmayan ve Hz. Peygamber(s.) zamanında meydana gelmeyen olaylar ortaya çıkınca Ashâbın (r.a.) içtihat yapıp maslahatı mürseleyle amel etmesidir.

Kur’ân’ın cemi’, iş kollarını düzenleme, divanları yazmak ve halifelerin seçilme yolları bunlardan bazılarıdır. Üsûl ve siyer kitâplarında bu konuda çok misâl bulunmaktadır. Fakat burası onları zikretme yeri değildir.

⁸⁸ eş-Şâtübî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1997, c.II, s. 300.

⁸⁹ eş-Şâtübî, *el-Muvâfâkat*, c. II, s. 300.

⁹⁰ eş-Şâtübî, *el-Muvâfâkat*, c. II, s. 304.

⁹¹ ez-Zuhaylî, Vehbe ez-Zuhaylî, *Nazariyetü’ z-Zarûrati’ş-Şeriyeyi maa’l-Kânini’l-Vaz’i*, Müessesetü’r-Risâle, IV. Bsk. s. 48.

⁹² el-Eşkar, Ömer bin Süleyman, *Nezarat fi Usûli’l-Fıkh*, Dâru’n-Nefâis, I. Bsk, 1991, s. 293.

Daha sonra ilimler özellikle de üsûl-i fıkıh tedvin edilip ortaya çıkınca maslahat da hakkında ihtilâf edilen delillerden biri olarak ortaya çıktı.

Maslahatı mürseleyi İlk olarak İmâm Mâlik kabul edip ahkâmla ilgilibirçok konuda ona dayandığı için biz maslahat konusunda âlimlerin görüşlerine ilk önce Mâlikî Mezhebinin görüşüyle başlayacağız.

2.4. 1. 1. Mâlikî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri

İmâm Mâlik maslahatı mürseleyi en çok kullanan âlim sayılır. Öyleki o, maslahatı mürseleyi üzerine hüküm bina edilen müstakil bir delil sayıp, şer'î delillerin kıyâsa delâlet ettiği gibi ona da delâlet ettiğini söylemiş, hatta geniş davranarak istihsânı onun bir bölümü saymıştır.

Şâtıbî, bunu şöyle izah etmiştir: “Akıllar için zahir olan münasip ma'nanın geçerli olduğu âdetler kısmına gelince İmâm Mâlik maslahata ait ma'naların anlaşılmasında, şeriatın maksadına uymak, ondan dışarı çıkmamak ve asıllarından biriyle tenakuza düşmemek şartıyla gâyet cömert davranmıştır. Hatta âlimler onun maslahat yönlerini, onun bu konuda haddi aşip teşri' yolunu yeniden açtığını zannederek çok kötü karşıladılar. Fakat heyhat! O, böyle bir şeyden ne kadar da uzaktır! Bilakis o fikhında tabii olmaya o kadar razıydı ki bazıları onu öncekilerin mukallidi zannedirdi.”⁹³

Eski ve yeni üsûlcular İmâm Mâlik'in fikhının mesalih yönüyle diğerlerinden ayrıldığına icmâ etmiştir.⁹⁴ Fakat O, maslahatla amel etmede bidatçı değilöncekilere tabi idi. Çünkü o medîne de oturup tabiîni görüp Hz. Peygamber'in(s.) ashâbının umûmî işlerde maslahatları nasıl kullandığını müşahede etti. Bunula beraber o, bazılarının zannettiği gibi maslahatı nassın önüne geçirmede.

Onun fetvalarından, nassa ve şeriatın makâsıdına uymaya saygı gösterdiği açıktır. Çünkü ona göre maslahat mutlak değil mukayyettir. Şâtıbî, onlara göre mu'teber maslahata şöyle işâret etmiştir: “celbedilen maslahatlar ve def'edilen mefsedetler ancak dünya ve ahirette hayatı ikame etmesi cihetindedir. Nefislerin hevalarının düşük menfaatleri celp ya da düşük mefsedeti def' cihetiyle değildir. Öyleyse i'tibar edilen en büyük durum din ve dünyanın dayandığı maslahat olup nefislerin hevalarına göre değildir.”⁹⁵

⁹³ eş-Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1991,c.I, s. 634.

⁹⁴ el-Karâfî, Şihâbüddîn Ahmet bin İdrîs, Şerhü Tenkîhi'l-Füsûl, Dâru'l-Fikr, 2004, s.392.

⁹⁵ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibnAffân, I. Bsk.1997, c.II, s. 29.

Kendisinden daha evlası varken daha düşük mertebedekine biatın caiz olması, bir kişiye karşı cemaatin katli, beytûlmaldaki mal, ihtiyacı karşılamadığı takdirde imâmın zenginlerden belli oranda almasının caiz olması, yeryüzünün bir bölgesinde haram çoğalıp oradan ayrılmak zor olup helal kazanç yolu kapalı ise ve zaruret miktarından fazlasını almaya ihtiyaç var ise zaruret miktarını aşip ihtiyaç miktarına kadar almanın caiz olması gibi örnekler Mâlikîlerin maslahat ile caiz gördüğü konulardır.⁹⁶

2. 4.1.2. Hanbelî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri

Mâlikîlerden sonra maslahatı mürseleyi kullanma ve fetvalarda dikkate alma yönünden Hanbelîler ikinci sırada gelir. Bu, şerî siyâsette Ahmed b. Hanbelin fetvalarında ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde onun görüşlerini temsil eden İbnTeymiyye ve İbn Kayyim'in ekolünde de belli olmaktadır.

İbn Kayyim bu konuda şöyle demektedir: “İslâm şeriatının temeli ve esası dünya ve âhirette kulların maslahatları ve hikmetlerdir.”⁹⁷

İbn Teymiyye de şöyle demektedir: “Şeriatın kaynak ve masterlarını iyi inceleyen kimse onun Allâh-u Teâlâ'nın “Herkim haddi aşmadan ve istismar etmeksizin yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur şüphesiz Allâh Ğâfûr ve Rahîmdir”⁹⁸ ve “Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır günaha meyletmeksizin haramdan yerse şüphesiz Allâh Ğâfûr ve Rahîmdir.”⁹⁹ sözlerine dayandığını görecektir. Öyleyse dünyada insanların ihtiyaç duyup, vâcibi terk veya haram bir fiili işlemek gibi ma'siyete sebep olmayan herşey mübâh kılınmıştır. Çünkü insanlar haddi aşmak ve isyan olmaksızın mecbur olan kimse konumundadırlar.¹⁰⁰

Hanbelî mezhebinde olan bu iki imâmın sözleri Hanbelî mezhebinin maslahatlara i'tibâr ettiğine delildir.

Her ne kadar Ahmed b. Hanbel'in istinbâttaki delillerini zikredenler maslahatı zikretmemişlerse de Bûtî'nin ifadesine göre Ahmed b. Hanbel maslahatı mürsele ile amelde âlimlerin ikincisidir. Çünkü onlara göre maslahatı mürsele kıyâsın ma'nasına dâhildir.

Ebû Zehre, Ahmet b. Hanbelin dayandığı asılları zikrettikten sonra şöyle demektedir: “Hanbelî mezhebinin maslahatı zikretmemesi onların ona i'tibâr

⁹⁶ eş-Şâtübî, *el-İ'tisâm*, Dâru ibn Affân, I. Bsk.1991, c. I. s. 381.

⁹⁷ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakiîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Bsk. 1991, c. III, s. 11.

⁹⁸ Bakara, 1/173.

⁹⁹ Mâide, 5/3.

¹⁰⁰ İbn Teymiyye, Ahmet b. Abdü'sselâm(v.622 h.), *Mecmûü'l-Fetâvâ*, Melik Fahd Matbaassı, 2004, c. XXIX, s. 41.

etmediklerine delil değildir. Çünkü Hanbelî mezhebinin fâkihleri maslahatı mürseleyi istinbâta asıllarından bir asıl olarak değerlendirmiş ve bunu bütün imâmlarına nispet etmişlerdir.”¹⁰¹

Hanbelî mezhebinin maslahat ile verdiği fetvalardan bazıları şunlardır:

İbn-i Kayyim’in, Mizveri ve İbn-i Mansurdan rivâyetine göre “muhanne” (kadınlaşmış) kimse sürgün edilir. Çünkü kendisinden ancak fesat vaki’ olur. Bu nedenle halife olan kimse muhanne kişiyi fesadından emin olacağı bir beldeye sürgün eder. Şâyet onlar için onun fesadından emin olmazsa onu hapseder.

Aynı şekilde İbn-i-i Kayyim’den rivâyete göre sahâbeye ta’n eden (kınayan) kimsenin sultan tarafından cezalandırılması gerekir. Sultanın onu affetmeye hakkı yoktur. Cezadan sonra o kimseyi yaptığı cürümden dolayı tevbeye dâ’vet eder. Şâyet tevbe etmezse onu tekrar cezalandırır.¹⁰²

2.4.1.3.Şâfiî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri

Şâfiî Mezhebindemaslahatı mürseleyi delil getirme hususunda çok ihtilâf vardır. Usûl kitaplarının çoğunda meşhur olan, Şâfiîlerin maslahatı mürseleyi delil olarak kullanmadığıdır. Fakat Zencânî’nin de *Tahrîcû’l-Füru’ Ale’l-Üsûl* adlı kitabında şöyle diyerek belirttiği gibi doğru olanın Şâfiîlere göre maslahatı mürseleyi delil olarak kullanmanın caiz olmasıdır. “Şâfiî’ye göre şeriatın küllî kâidelerine dayanan mesalihe yapışmak şâyet cüzî, hass ve muayyen bir maslahata müstenit değilse câizdir. Zencânî bununla ilgili örnekler zikrettikten sonra şöyle devam etmiştir:

Cüzî vâkıalar ve onların ahkâmı nihâyetsizdir. Kendilerinden ma’nâ ve illetlerin iktibâs edildiği cüzî asıllar ise sınırlı ve sonludur. Öyleyse sonlu olan sonsuz olanı ifâ etmez. Bu nedenle kendisiyle cüzî ahkâmın ispatına ulaşılacak başka bir yol bulmak gerekiyor. O yol ise cüz’î bir asla dayanmayıp, şeriatın küllî makâsıdına ve ruhuna dayanan maslahata yapışmaktır.”¹⁰³

İmâmü’l-Haremeyn’in el- Bürhân’daki şu sözünde buna aynı şekilde delildir: “Şâfiî’nin sözünü araştıran kimse onun bir asla müteallık olmayan sözlerinin mürsel ma’nalara döndüğünü görür. Şâyet mürsel ma’nâ yok ise asıllara yönelir.”¹⁰⁴

¹⁰¹ Ebû Zehra, Ahmet b. Hanbel ve Hayatuhu, Dâru’l-Fikri’l-A’rabî, s. 297.

¹⁰² İbn. Kayyim, *İ’lâmü’l-Muvakiîn*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I. Bsk. 1991, c. IV, s. 377.

¹⁰³ Zencânî, Muhammed b. Ahmet, *Tahrîcû’l-Füru’ Ale’l-Üsûl*, Müessesetü’r-Risâle, II. Bsk, 1978, s.169.

¹⁰⁴ el-Cuveynî, İmâmü’l-Haremeyn, Abdülmelik bin Abdullâh bin Yûsuf, *el-Bürhân fi Üsûli’l-Fıkh*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, II. Bsk. 1978, c. II, s. 163.

Gerçek şu ki Şâfiî'nin istihsânı reddettiği hakkındaki görüşü bazılarını, sözün zahirine kanıp onun mesalihi mürseleyi de istihsân gibi inkâr ettiğine sevketmiştir. Fakat Şâfiî'nin reddettiği istihsân istislâh ile kesinlikle aynı değildir. Aksine ikisi arasında büyük farklar bulunmaktadır. Aksi takdirde bu Şâfiî'nin kıyâsı da reddettiği anlamına gelir. Çünkü maslahatı mürsele genel ma'nâda kıyâsa dâhildir.¹⁰⁵ Şafiîlere göre bunun örneği, Zerkeşinin el-Bahru'l-muhit'inde İmam Şafii'ye nisbeten zikr ettiği şu mesele örnek verilebilir: Konuyla ilgili bir nass olmamakla birlikte İmam Şafî evlada ait olan cariye'nin babasından çocuk sahibi olması onun mülkiyetinin babaya intikalın sebebi olarak görür. Oysa böyle bir durumda mülkiyetin intikal edeceğine dair elimizde -maslahat dışında- bir delil bulunmamaktadır. Burada hükmün üzerine bina edildiği maslahat, babanın iffetinin korunması evlad üzerine bir hak olması ve babanın bu konuda korunma ihtiyacı hissetmesidir.¹⁰⁶

2.4.1.4. Hanefî Mezhebinin Maslahat Hakkındaki Görüşleri

Ebû Hanife de Şâfiî gibi olup dayandığı asıllar arasında istislâh sayılmamaktadır. Fakat bu onun istislâhı reddettiği anlamında değildir. Onun ekolü re'y ekolü olarak bilinir. O mezhebinde iki asıl olan istihsân ve örfe dayanmıştır. Hanefî İmâmların sözlerini takip eden kimse onların istihsân ve örfe dayanmalarının sebebinin bazen bu ikisinin istislâh ile eş anlamlı olmaları, bazen de ona yakın olmalarından kaynaklandığını görür.

Serahsî Mabsût'ta şöyle demiştir: “istihsân kıyâsı terk olup insanlar için daha yumuşak olanın alınmasıdır. Yine şöyle denilmiştir: İstihsân; insanların umûmunun veya bazılarının imtihan edildiği hükümlerde kolay olanı talep etmektir. Ayrıca İstihsân geniş olanı almaktır, denmiştir. Aynı şekilde istihsân müsamahalı olanı ve içinde rahat olanı aramaktır, denmiştir. Bütün bu ifadelerin özeti dinde asıl olan kolaylık için zorluğu terketmektir.¹⁰⁷ Nitekim Allâh Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Allâh sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez.”¹⁰⁸

Bütün bu ta'rîfleri, haklarında zikredilen delilleri ve onlardan çıkarılan hükümleri gören kimse istislâh hakkında söylenen delillerle istihsândan çıkarılan delillerin tıpatıp aynı olduğunu görür.

Muvaffak el-Mekkî, Ebû Hanife'nin şöyle bir menkıbesini zikretmiştir: “insanların muamelelerine ve üzerinde gittikleri işlerinin düzgün olduğu duruma

¹⁰⁵ el-Bûtî, *Davâbitü'l-Maslaha fi's-Şeriatü'l-İslâmiyye*, s. 377.

¹⁰⁶ Zerkeşî, *Bahru'l-muhit*, III, 155.

¹⁰⁷ es-Serahsî, Muhammed b. Ahmet b. Sehl, *el-Mabsût*, Dâru'l-Ma'rife, I. Bsk, 1989, c.X, s. 145.

¹⁰⁸ Bakara, 1/185.

bakılır. İnsanların işleri ise kıyâs iledir. Şâyet kıyâs olmaz ise mümkün olduğu müddetçe istihsânla amel edilir. O da olmazsa müslümânların bugünkü muamelelerine müracaat edilir.”¹⁰⁹

Bütün bunlar Ebû Hanife’ye göre istihsân, örf ve Müslümanların bugün muhtaç oldukları yeni içtihatların istislâhın bizzat kendisi olduğunu göstermektedir. Hanefilerin maslahata göre verdikleri fetvalara şu örneği vermek mümkündür; Ebû Yusuf, İmam Ebu Hanife’den şunu rivayet eder:

“Müslümanlar, eşya veya koyun gibi bir kısım ganimet ele geçirseler ve bunları taşımaya güçleri yetmezse, düşmanlar (şirk ehli) bunlardan yararlanmasın diye koyunları kesip bunların etlerini ve diğer eşyayı yakmaladırlar”¹¹⁰ Bu hüküm, tamamen Müslümanların maslahatına ve onlar aleyhine doğacak zararın önüne geçilmesiprensibine dayanmaktadır.

2.5.Maslahatı Mürseleyi Kabul Edenler ve Reddedenlerin Delilleri

Biz bu bölümde maslahatı mürseleyi kabul edenlerin ve reddedenlerin delillerini arzedip, daha sonra racih olana ulaşmak için her birinin delillerini tartışacağız.

2.5. 1. Maslahatı Mürseleyi Kabul Edenlerin Delilleri

Maslahatı mürseleyi kabul edenler Kitâp, Sünnet ve İcmâya dayanmışlardır.

2.5.1. 1. Kitâp:

Maslahatı mürseleyi kabul edenler; “Ey basiret sahipleri ibret alınız.”¹¹¹âyetini delil olarak getirmişlerdir. Bu âyetin delâlet yönü ise “ibret alınız” emrinin öğüt almak manasında olmasıdır. İbret almak; vâki’ olan bir şeyin benzerini ve mislini ona dâhil etmektir.

Râzî, bu emirle ilgili şöyle demiştir: “İbret alınız, demek; nassı derinliğine araştırıp maslahat olanı bulmaktır. Öyleyse maslahat da nassın kapsamına girmiş olur.”¹¹²

“Allâh sizin için kolaylık diler zorluk dilemez.”¹¹³âyeti, “Allâh sizler için dinde zorluk kılmamıştır.”¹¹⁴âyeti ve “Seni ancak âlemlere rahmet olarak

¹⁰⁹ Ebû Zehra, Ahmet b. Hanbel ve Hayatuhu, s. 325.

¹¹⁰ Ebû Yusuf, er-Raddu ala Siyeri’l-Evzaî, 1357/1938, s.83.

¹¹¹ Haşr, 59/2.

¹¹² er-Râzî, Fahreddîn, Muhammed bin Ömer, *el-Mahsûl fi İlmi’l-Üsûl*, Camiatü’l-İmâm Muhammed bin Suud el-İslâmî, Riyâd, 1980, c. VI. s. 66.

¹¹³ Bakara, 1/185.

¹¹⁴ Hacc, 22/78.

gönderdik.”¹¹⁵âyetlerinin tamamı insanlar için kolay, geniş ve rahmet olanı almaya teşvik eder. Öyleyse bunların hepsi maslahatı almayada delâlet eder.

2.5.1.2. İcmâ’

Sahâbenin hallerini araştıran kimse onların başka bir delil aramaksızın sadece maslahat ile ikna olduklarını görecektir. Çünkü onlar şeriatlerden kasdın maslahatları gözetmek olduğunu biliyorlardı. Bu durumu onlardan kimse inkâr etmediği için bu onların icmâi olur.¹¹⁶

Tûfî, mesâlihi mürsele ile amel etmeyi te’kît babında Sahâbenin bazı işleri mutlak ma’nâda maslahat ile yaptıklarını ifade etmiştir.¹¹⁷ Bu konu ile ilgili örnekler çok olup tekrara ihtiyaç yoktur.

2.5.1. 2. Kıyâs

Aralarındaki illet birliğinden dolayı maslahatı mürseleyi maslahatı mu’tebere kıyas ettiler. Çünkü ikisi de şerî’ maslahattır. Ahkâmın cinsinde maslahat cinsinei’tibâr etmek maslahatın onun ferdi olması hasebiyle bu maslahatı i’tibâr etme zannını vacip kıldığı için zann ile amel etmek de vacip olur, şeklinde kıyâs yapılmıştır.¹¹⁸

2.5.2. Maslahatı Mürseleyi Reddedenlerin Delilleri

2.5.2. 1.Kitâp

Maslahatı mürseleyi reddedenler ise; “Bugün dininizi kemale erdirdim”¹¹⁹âyetini delil olarak getirdiler. Delâlet vechi ise maslahatı mürseleyi kabul etmek Allâh-u Teâlâ’nın tamamladığını söylediği dinini eksik kabul etmek anlamına geleceğidir.¹²⁰

2.5.2.2. Sahâbe Uygulaması

İbn Berhân’ın kendisinden nakline göre, Bakıllânî şöyle demiştir: “Birçok yerde karar kıldığımız gibi aslolan mücerret zann ile amel etmemektir. Sahâbenin icmâ’ ile amel etmesinden dolayı hass asıllara dayanan kıyâsla amel ettik. Maslahatı mürseleye gelince Sahâbenin onunla amel ettiğine dair nâkil gelmemiştir. Öyleyse

¹¹⁵ Enbiyâ, 21/107..

¹¹⁶ el-Ensârî, ibn Nizâmüddin, *Fevâtihü’r-Rahemût bi Şerhi Müslim es-Sebût*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I. Bsk. 2002, c. II, s. 325.

¹¹⁷ et-Tûfî, Süleyman b. Abdü’l-Kavî b. Abdü’l-Kerim, *Şerhu Muhtasarı’r-Ravda*, Thk. Abdullâh bin Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü’r-Risâle, I. Bsk, 1987, c. III, s. 213.

¹¹⁸ el-Bedahşi, Muhammed bin Hasan, Menâhicü’l-Ukûl, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993, I. Bsk. c.III, s. 186.

¹¹⁹ Mâide, 5/3.

¹²⁰ el-Gazâlî, *el-Menhûl min Ta’likati’l-Üsûl*, Dâru’l-Fikr, Dimeşk, 2. Bsk. 1980, s. 360.

asıl aynı kalır. Onların amel ettiğine dair kesin bir hükmün olmaması onu terketmeye kesin delildir.”¹²¹

2.5.2. 3. Akıl

Maslahatı mürseleyle amel etmek delilsiz amel etmektir. Çünkü onun delil olduğuna dair herhangi bir hususî delil bulunmamaktadır. Öyleyse ona dayandırılan hüküm şerî’ hüküm olmaz.

Aklî olarak düşünülduğünde ona bir asıl olarak i’tibâr edilmez. Şâyet delil olsaydı onun i’tibârına dair katî’ bir delil olması gerekirdi. Buna dair kesin bir delilin olmaması onunla amel edilmeyeceğine delildir.¹²²

2. 5. 3. Delillerin Tartışılması

2. 5. 3. 1. Maslahatı Mürseleyi Kabul Edenlerin Delillerinin Tartışılması

1.Kitâp

Maslahatı mürseleye i’tirâz edenler, “Ey basiret sahipleri ibret alınız.”¹²³âyetinin maslahata delâletinde yetersiz olduğunu, çünkü âyetin hass olup maslahatı mürselenin cevâzı ile alakasının olmadığını, âyetin Nadiroğulları hakkında inip mü’minlere de öğüt almayı emrettiğini söylemişlerdir.

2. İcmâ’

Maslahatı mürseleye i’tirâz edenler, Sahâbenin icmâ’ının sabit olmadığını, şâyet icmâ’ etmiş olsalardı onlardan sonra ümmetin bir daha ihtilâf etmeyeceğini, onların şeriatin cinsinin veya nevinin yakınlığından kaynaklanan mu’teber şerî maslahatlara iknâ’ olduklarını söylemişlerdir.¹²⁴

3. Kıyâs

Maslahatı mürseleye i’tirâz edenler, kıyâsın delil olmasına da karşı çıkmışlardır. Maslahatı mürselenin sadece maslahata iştirakinden dolayı maslahatların i’ mâlinin ilğâsından evla olması cihetiyle Şâri’in mu’teber saydığı maslahata dâhil olmaz. Çünkü belki de ilğâ olunan maslahattandır. Bu durumda maslahatın hem mu’teber hemde mulğâ olması söz konusudur. Bu ise muhâldir. Öyleyse maslahatın cinsi karibinin olması şarttır.¹²⁵

¹²¹İbn Berhân, Ahmet bin Alî (v. 517 h.), el-Vüsûl ile’l-Üsûl, Thk.: Dr. Abdulhamîd Ebû Zeyd, Mektebetü Dâri’l-Meârif, Riyât, 1984, 1. Bsk. c. II, s. 287.

¹²² el-Cuveynî, İmâmü’l-Haremeyn, Abdülmelik bin Yûsuf, *el-Bürhân fî Üsûli’l-Fıkh*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, II. Bsk. 1978, c. II, s. 722.

¹²³ Haşr, 2/59.

¹²⁴ es-Sübkî, Takiyüddin Alî bin Abdülkâfi, *el-İbhâc Şerhu’l-Minhâc*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995, c. III, s. 187.

¹²⁵İbn Tilmisânî, Şerefüddin, *Şerhu’l-Meâlim fî Üsûli’l-Fıkh*, Dâru Âlemi’l-Kütüb, I. Bsk. 1999, c. II, s. 474.

2.5.3.2. Maslahatı Mürseleyi Reddedenlerin Delillerinin Tartışılması

1. Kitâp

Maslahatı mürseleye i'tirâz edenlerin getirdiği “Bugün dininizi kemale erdirdim”¹²⁶âyetinin delâleti maslahatın dâhil olmadığı akâid ve ibadetlerdir. Her zaman yeni durumların ortaya çıktığı âdet ve muâmelât ise her asrın kendilerine uygun şekilde içtihat etmesi için şeriatın serbest bıraktığı alanlardır.

2. Âkıl

Onların “maslahatı mürseleyle amel etmek delilsiz amel etmektir.” sözüne şöyle cevap verilir: Maslahatı mürsele her ne kadar hususi delilden hâli ise de şeriat ona umûmî deliller, kavâidi külliye ve başka delillerle i'tibâr etmiştir. Bu ise tek bir delilden daha güçlüdür.

Şâtibî, şöyle demiştir: “Her ne kadar ona muayyen bir asıl şahitlik yapmadıysa da küllî bir asıl şahitlik yapmıştır. Küllî asıl ise şâyet kat'î ise muayyen asla denktir. Muayyen aslın kuvveti ve zayıflığına göre değerlendirilir. Bu, tercih konusunda sair mutearız muayyen asılların hükmünün mercuh olması gibidir.”¹²⁷

2. 5. 3. 3. Maslahatı Mürsele Konusunda Tercih Edilen Görüş

İki grubun delillerini arzedip, tartışıp ve her birisine yöneltilen eleştirilerden maslahatı mürseleyi kabul edenlerin delillerinin daha güçlü görünmektedir. Bunun sebebi delillerinin güçlü olması ve itiraz edenlerin getirdiği eleştirilerin zayıf olması özellikle de Sahâbenin icmâ'ı konusundaki görüşleridir.

Maslahatı mürseleyle amel etmeyi aynı şekilde reel olan içtihat gerçeği de desteklemekte ve şeriatın maksatları ve umûmî kâideleri gölgesinde yeni olan her şeye uygun hüküm bulmak için kapıyı açık bırakır. Bununla beraber maslahatı mürseleye karşı çıkmak içtihat kapısını kapatıp şeriatı zamanla gelen yenilik ve gelişmeye karşı kısır kılar. Bu ise umûmu sıkıntıya sokar.

İbn Kayyim'de buna karşı şöyle demiştir: “Bu, ayakların kaydığı anlayışların saptığı dar bir makam olup zor bir meydandır. Bir grup bu konuda aşırı giderek haddi aşır, hukukları çiğneyerek, fücür ehlini bozgunculuk için cüretlendirerek, şeriatı kulların maslahatlarını yerine getiremez hale getirdiler. Böylelikle haklı olanla haksız olanın kendisiyle bilindiği doğru yolları kapattılar ve hem onlar hem insanlar onların hakk deliller olduklarını bilmelerine rağmen, onların şerî kâidelere

¹²⁶ Mâide/3.

¹²⁷ eş-Şâtibî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1997, c.I, s. 27.

ters oldukları zannıyla bu yolları atıl bıraktılar. Onları buna götüren şey ise onların şeriatın hakikatini ve onunla vakıa arasındaki tatbikatını bilme hususundaki bir tür eksikliklerdir.¹²⁸

2.6. Maslahatı Mürseleyle Amel Etme Kâideleri

2.6. 1. Maslahatın Kesin Olma Zarûreti

Maslahat-ı mürseleyi delil olarak getirenler onu kayıtsız bırakmayıp onu uyulması gereken olmazsa olmaz bazı kurallarla sınırlamışlardır. Çünkü maslahat-ı mürselenin kapısını kayıtsız olarak açmak bazılarını aldatıp heva kapısını açık bırakmaktır. Onun için İbn-i Dakik el-İyd şöyle demiştir: “Ben maslahata itibar eden kimseyi inkâr etmiyorum; fakat onu delil olarak almak ve gerçeğini ortaya çıkarmak için titiz bir bakışa ihtiyaç vardır. Aksi takdirde bu bazılarını muteber sınırdan dışarı çıkarır.”¹²⁹

Eskilerin itibar edip yenilerin pekiştirdiği bu kurallar maslahat-ı mürseleyi savunan kişilerin önünü daraltıp, onu önüne gelen herkesin kayıt olmaksızın kullandığı bir alan olmaktan çıkarmış ve sınırları çizilen belli bir alan kılmıştır. Bundan dolayı Karadâvî şöyle demiştir: “kötü niyetli kişilerin ve zehirli fikir sahiplerinin maslahatı mürseleyi bahane ederek uzaktan yakından ilgisi olmayan fetvalara cüret etmemeleri için maslahatı mürselenin sınırları belli zabıtlarla kayıtlanması gerekir. Aksi takdirde bu büyük bir tehlike olur.”¹³⁰

2.6. 2. Maslahatı Mürselenin Makâsıdı Şeriaya Uygun Olması

2.6.2.1. Makasıd-ı Şerîa'nın Luğavî ve İstılâhî Manâsı

1. Luğavî Manası: Makâsıd kelimesi luğavî olarak, masdarı mîmî olup maksat kelimesinin cemidir. قصد fiilinden alınmış olup “Yürüyüşünde doğru ol”¹³¹ âyetinde geçtiği gibi yolun istikametli olması manâsındadır.

قصد *Lisânü'l-Arap*'da zikredildiği gibi şu ma'nâlara gelir. قصد fiili Arap dilinde bir şeye azmetmek, yönelmek, meyletmek veya haklı yada haksız bir şekilde bir şeye kasdetmektir. قصد fiili her ne kadar bu manada olsa da bazı yerlerde meyl olmaksızın istikâmet ma'nasında kullanılır.¹³²

2. Makâsıdın istılâhî ma'nası: Şer'î kavramların tarifleri genellikle mütekkaddim ulemanın tarifleri ile bilinir. Fakat Şer'î inceleme ve araştırmalar ve

¹²⁸ İbn Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakîn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Bsk. 1991, c. IV, s. 372.

¹²⁹ el-Hallaf, Abdülvahhap Hallâf, *Mesâdirü't-Teşrî' fî mâ lâ nessa fîhi*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1993, s. 85.

¹³⁰ el-Karadâvî, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye*, s. 95.

¹³¹ Lokmân, 31/19.

¹³² İbn. Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, Dâru Sadr, Beyrût, c. III, s. 353.

mütekaddim üsûle göre makâsıd hakkında âlimlerin tamamının veya büyük çoğunluğunun kabul ettiği belirli veya ince bir tarif bulmak onu pekiştirir. Mütekaddimine göre makâsıdın belirli ilmi bir tarifi olmaksızın kullanılışı yaygındır.

Çağdaş araştırmacılar ise makâsıdı muhtelif tariflerle tanımlayıp onu amm ve hass makâsıd kısımlarına ayırmışlardır.

İbn-i Aşur onu şöyle tarif etmiştir: “Umûmî Şer’î makâsıd; teşriin bütün hallerinde veya büyük kısmında şâriin göz önünde bulundurduğu hikmet ve manalardır. Öyle ki onun mülâhazası Şer’î hükümlerin bir nev’ine has değildir. Bu kapsama şeriatın vasıfları umûmî gayeleri ve teşride göz önünde bulundurulan manalar dâhildir. Aynı şekilde buna ahkâmın diğer çeşitlerinde göz önünde bulundurulmayıp birçok çeşidinde göz önünde bulundurulan manalarda dâhildir.”¹³³

“Makâsıdı hasse ise, Şâri’in insanların menfaatini gerçekleştirmek veya hususi tasarruflarında umûmî maslahatlarını korumak için kast ettiği keyfiyetlerdir.”¹³⁴

2.6.2.2. Maslahatı Mürselenin Makâsıdı Şeria ile Alakası

Makâsıdı şeria maslahatı mürselenin dayandığı temel esas sayılır. Bundan dolayı maslahatı mürseleyi kullananlar ve delil olarak kabul edenler onun makâsıdı şeria ile uyumlu olmadığında kabul edilmeyeceği konusunda ihtilaf etmemişlerdir. Bu konuda Gazali şöyle demiştir:

“Makâsıdı şeria kitap sünnet ve icma ile bilinir. Kitap sünnet ve icmanın maksatlarını korumaya dönük olmayan her maslahat veya şeriatın tasarruflarıyla uyumlu olmayan garip maslahatlar batıl olup reddedilirler. Her kim bunun aksi bir yolda giderse, istihsân yapan yeni bir şeriat getirdiği gibi yeni bir hüküm getirmiştir.”¹³⁵

Gazâlî’nin sözlerinden makâsıdı şeriaya dayanmayan şeriata yabancı garip maslahatların hiç birinin delil olarak kabul olmadığı ortaya çıkmaktadır.

¹³³ İbn. Âşûr, *Makâsıdü’ş-Şeria*, Dâru’n-Nefâis, II. Bsk. 2001, s. 51 .

¹³⁴ a.g.e.

¹³⁵ el-Gazâlî, *Mustasfâ fi Üsûli’l-Fıkh*, Müessesetu’r-Risâle, Beyrût, I. Bsk. 1997, c. I, s. 429.

2.6.3. Şeriatın Nasslarına Muarız Olmaması

2.6.3.1. Kat'i Nasslara Karşı Maslahatı Mürsele

Şer'î nassların kat'i ve zanni olmak üzere ikiye ayrıldığı bilinmektedir. Maslahatı mürselenin zaruri haller dışında sübutu ve delâleti kat'i olan nassların önüne geçirilmesi caiz değildir. Gazâlî bunu şöyle misallendirmiştir:

“Kâfirlerin Müslüman esirleri canlı kalkan olarak kullanmasında olduğu gibi burada Müslümanın öldürülmesinin haram olması gibi delâleti ve sübutu kat'i küllibir kaide vardır. Fakat maslahat ârız olan istisnai bir durumdan dolayı kat'i nassın önüne geçirilmiştir.”¹³⁶

Gerçekte kat'i nassa muarız bir maslahat bulmak mümkün değildir. Bazılarının maslahat zannettikleri bu durum maslahat libası giydirilmiş zanna tâbi olmaktadır. Ebû Zehra şöyle demiştir:

“Gerçek manada delâletinde ve sübutunda kat'i olan nassa zıt bir maslahat bulmak mümkün değildir. Bazı akıllıların nassa muarız zannettikleri maslahat ise maslahat kılıfına girmiş heva olup maslahat değildir.”¹³⁷

2.6.3.2. . Zanni Nasslara Karşı Maslahatı Mürsele

Zanni nass delâletinde farklı anlamaların olduğu nass olup, ona muaraza etmek onu kayıtlamak veya maslahatı mürsele ile tahsis etmek mümkündür. Çünkü onu farklı anlamak ve onun değiştirme kabiliyetinin olması Allâh-u Teâlâ'dan kullarına bir rahmet ve genişliktir.

Karadâvî şöyle demiştir: “Bu durumda zanni nassı anlamayı değiştirip onu hakiki maslahata karşı tearuzdan kurtaracak diğer bir anlam bulmak gerekir. Amm nassı hassa hamletmek ya da mutlak nassı mutlaklığından çıkarıp onu kayıtlamak veya onu lafzi manadan çıkarıp mefhumuna götürecek bir tefsir ile açıklamak gerekir. Fakat bu açıklamaların metnin kabul ettiği ve kelime ve lafızların kaldırabildiği şekilde olması gerekir.”¹³⁸

Bundan dolayı Mâlikî ve Hanefîler zanni nassın şeriatın munzabıt gördüğü maslahatı mürsele ile tahsisini caiz görmüşlerdir.¹³⁹

¹³⁶ Çelebi, Muhammed Mustafâ, *Üsûlü'l Fıkhi'l İslâmi*, Dâru'l-Câmiyyetu, Beyrut, 1983, 4. Bsk. s.294.

¹³⁷ Hasbullah, Alf, *Üsûlüt teşriül İslâmi*, Dâru'l-Meârif, Mısır, 1976, 5. Bsk. s.154.

¹³⁸ el-Karadâvî, *es-Siyâsetü 'ş-Şeriyye*, s.143.

¹³⁹ ez-Zerkâ, Mustafâ Ahmet, *el-İstislâh veMaslahat-ı Mürsele*, Dâru'l-İlim, Dimeşk, 1. Bsk. 1980,s. 95.

2. 7. İ'tibaru'l Meal

2.7.1.Luğavî Olarak Meal

Meal evl kelimesinden alınmıştır. Evl ise birşeye dönmek manasındadır. Evlen ve mealen dönmek demektir. آل عن الشيء bir şeyden irtidat etmektir. Bu ma'nada hadiste "kim dehr (sürekli) orucu tutarsa oruç tutmamış ve işin aslına dönmemiş olur." denmiştir. Yani hayra dönmemiştir.¹⁴⁰

Özetle lügatte mealin manası dönmek ve bir şeyi sonucuna vardırmasıdır.

2. 7. 2. Istilâhî Olarak Meal

Mealinden maksat ister hayır ister şer olsun fâilin kastına bakmaksızın yapılan fiilin neticesidir.¹⁴¹

Buna göre maslahatı mürseleyi tatbikte meale itibarın manası, onun fiillerde, tasarruflarda ve tekliflerde içtihat ve fetva konusunda hüküm verirken sonucunun ve varacağı yerin göz önünde bulundurulmasıdır.¹⁴²

2.7. 3. Maslahatı Mürselenin İ'tibârı Meâl ile Alakası

Maslahatı mürseleyi ele alıp onun üzerine hüküm bina eden müçtehidin meselede hükme varmadan önce bu fiilin varacağı noktalara bakması gerekir. Çünkü bazen anlık bir maslahat ona iyi görünebilir. Fakat bunun ilerideki mefsedeti daha büyük olabilir. Tam tersine anlık bir mefsedet kendisine kötü görünebilir fakat gelecekte varacağı yer büyük bir maslahat olabilir.

Şâtıbî buna şöyle işaret etmiştir:"Fiiller şeriata ister muvafık olsun ister muhalif olsun bu fiillerin varacağı yere bakmak gerekir. Müçtehid mükelleften sâdir olan bir fiili teşvik etmeden veya engellemeden önce bu fiilin varacağı yere bakması gerekir. Bu ister bir maslahatı celb isterse bir mefsedeti def etmek olsun. Fakat bu fiilin kast ettiğinin dışında bir sonucu olabilir. Aynı şekilde kendisinden ortaya çıkan gayrimeşru bir mefsedet veya teşvik eden bir maslahat olduğu halde o fiilin sonucu bunun hilafına olabilir.

Sözü ilk başta meşruiyetle mutlak kullandığı zaman bazen bu maslahatı celb etmek mefsedet ile eşit miktarda ya da mefsedeti daha fazla olabilir. Öyle ise bu mutlak manada meşruiyete mani olur. Aynı şekilde mutlak manada gayrimeşruluk sözü de mefsedeti ona eşit veya daha fazla mefsedete sevk edebilir. Öyle ise mutlak

¹⁴⁰ İbn. Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, c. I, s.130.

¹⁴¹ Osmân, Mahmut Hamit, *Kaidetu Seddu'z-Zerai ve Eseruha Fil-Fıkhil İslâmî Dâru'l-Hadîs*, 2005, 1.Bsk.

¹⁴² er-Reysûni, Ahmet, *Nazariyyetü'l-Makâsıd inde'l- İmam Şâtıbî*, Dâru'l-Alemiyyeti lil Kitabi'l-İslâmî, 2. Bsk. 1992, s.300.

manada gayrimeşru sözü de sahih değildir. Bu müçtehit için geçmesi zor fakat tadı güzel olan ve makâsı şeriaya uygun bir alandır.”¹⁴³

Şâtıbî Hz Ömer’in fethedilen arazilerin mücahitlere taksimi hususundaki fiilini buna örnek göstermiştir. Daha önce Hz Peygamber(s.) ve Hz Ebû Bekir (r.) zamanında mücahitlere taksim ediliyordu fakat Hz Ömer (r.) sonucuna bakarak taksim etmeyi men etmiştir. Hz Ömer bununla ilgili şöyle demiştir:

“Şâyet diğer insanlara bir şey bırakmak istemeseydim Müslümanların fethettiği her yeri daha önce Hayber’in paylaşıldığı gibi paylaştırırdım. Fakat diğer insanlara bir şey kalmamasından korkuyorum.”¹⁴⁴

Şüphesiz fatihler arasında toprağı taksim etmek onlar için maslahattır. Fakat uzak görüşlülük ve geleceğı görmek farklı bir uygulamaya neden olmuştur. Bu da basiret sahiplerinin uzak maslahatı tercihidir.¹⁴⁵

Böylelikle müçtehidin fiillerin neticelerine bakmadan önce kendisine zâhir olan anlık bir maslahatla hüküm vermesinin uygun olmadığı net biçimde ortaya çıkmaktadır.

---

¹⁴³ eş-Şâtıbî, *el-Muvâfâkat*, Dâru ibn. Affân, I. Bsk.1997, c.IV, s. 141.

¹⁴⁴ el-Beyhakî, Ahmet bin Hüseyin bin Alî, *Sünenü'l-Beyhâki'l-Kübra*, Dâru'l-Fikr, 1. Bsk. 1999, c.VI, s.317.

¹⁴⁵ er-Reysûni, *el-İçtihadü'n-Nassü'l-Vaki'l-Maslahat*, Dâru'l-Fikri'l-Musârah, 2002, s.36.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MESALİHİ MÜRSELE VE ŞER'İ SİYASETLE İLİŞKİSİ

3.1. Şer'î Siyâset Mehhumu

3.1. 1. Lugat ve Istılâh Bakımından Şer'îSiyâset

Şer'îsiyâset kavramı sıfat ve mevsuftan oluşur. Bu kavramı lüğat bakımından tanımlamak, kavramı oluşturan her iki kelimeyi de tanımlamayı gerektirir.

Siyâset kelimesi Araplarca hayvanı evcilleştirmek, sahibinin istediği şekilde sağlam bağlamak ve komuta etmek için kullanılır. Bu kelime daha sonraları mecâzen insan siyâsetinde kullanılmaya başlamıştır. Kök olarak sase, yesüsü, siyâset'e dayanır. Hayvanın su ve yem ihtiyacını giderene, onu eğitene (evcilleştirene) “ساسة الدابة” denir. Bütün bu manalar lugatlarda geçmektedir.

Tacü'l-Arus'ta şöyle geçer: سست الرعية “Halka hükmettim.” ifadesi mecâz anlamdadır. Bununla, halka emrettim, yasakladım kastedilir. Siyâset kelimesinde س kesra iledir. “ساسة الأمر” ile de bir işi icra etmek kastedilir. Falan kişi mücerreptir denildiğinde, hükmetti ve kendisine hükmedildi anlaşılır. Bu da hem eğitti hem eğitildi, hem emretti hem de kendisine emredildi gibi manaları taşır. Siyâset, bir şeyi uygun olduğu şekilde yapmaktır.¹⁴⁶

---

¹⁴⁶ Ebu'l- Feyz Murteza ez-Zebidi, Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseyni, *Tacü'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, (Thk. Mahmud Muhammed et-Tanahi), Daru'l-Hidaye, XVI, 157.

Bütün bu açıklamalardan sonra, siyâsetin anlamının bir şeyin uygun olduğu şekilde yapılması anlaşılmaktadır. İleride açıklanacağı üzere bu mana, siyâsetin Şer’î manasına da yakındır.

Şer’î kelimesi lügat olarak senne (kanun koydu) ve beyyene (açıkladı) manasına gelen *ع شرع* şerea lafzından türetilmiştir. Şeriat ve Şer’î ise, Allâh’ın dinde koyduğu kanunlar, oruç, namaz, hac, zekât ve diğer güzel amellerdir.¹⁴⁷ Yüce Allâh şöyle buyurmuştur: **لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ** “Sizden her biriniz için bir şeriat ve yol koyduk.”¹⁴⁸ İşte Şer’î kelimesinden kastedilen mana budur.

Siyâset kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de ıstılâh olarak geçmez, fakat içerik ve muhteva olarak geçmektedir. Kur’ân’da siyâset kelimesini içerik olarak karşılayan kelimelerden bazıları şunlardır:

Mülk (hükümlerlik) : **رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ** “Rabbim bana mülk verdin.”¹⁴⁹

Temkin: **وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ** “Biz Yusuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik.”¹⁵⁰

İstihlaf: **وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ** “Allâh, içinizden, imân edip salih amel işleyenlere kendilerinden öncekilerini egemen kıldığı gibi onları da yeryüzüne egemen kılacağına söz vermiştir.”¹⁵¹

Hüküm (yönetim): **أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ** “Onlar hala Cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?”¹⁵²

Nebevî sünnette ise şu hadiste siyâset kelimesi geçmektedir. Rasulullah (s.): “İsrâiloğulları’na nebiler hükmederdi.” diye buyurmuştur.¹⁵³

Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisinin siyâset maddesinde¹⁵⁴ şu bilgi yer almaktadır: “Muhtemelen siyâset kelimesinin hükmetme anlamında kullanıldığı ilk ifade, Amr İbn-i As’ın, Ebu Musa el-Eşari’ye Muaviye’yi tarif konusundaki “Muaviye’yi mazlum halife

¹⁴⁷Firuzabadi, Mecduddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed b. İbrahim, *el-Kamusu’l-Muhit*, Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1995, I, 479.

¹⁴⁸Maide, 5/48.

¹⁴⁹Yusuf, 12/101.

¹⁵⁰Yusuf, 12/21.

¹⁵¹Nur, 24/55.

¹⁵²Maide, 5/50.

¹⁵³Buhari, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *el-Camiu’s-Sahih*, Daru Tavki’n-Necat, 2002, II, 451.

¹⁵⁴Kuveyt Hukuk Ansiklopedisi, *Vizaretü’l-Evkaf ve’s-Şuunü’l-İslâmiye*, Kuveyt 2007, XXV, 295.

Osman'ın dostu, Osman'ın diyetini isteyen, siyâseti ve tedbiri iyi bilen biri olarak tanıdım.” sözüdür.”¹⁵⁵

Ansiklopedinin bu konuda verdiği bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü siyâset kelimesi, hükmetme anlamında daha önce Müminlerin emiri Ömer İbn-i Hattab (r.)'ın sözünde geçmiştir. Bu konudaki sahih haber şöyledir: “Kabe'nin sahibine yemin ederim ki Araplar'ın ne zaman helak olacağını biliyorum. Bunun üzerine bir Müslüman ona, onlar ne zaman helak olacaklar diye sordu. O da “Müslümanların işlerini, cahiliye adetlerini düzeltmeyen ve Rasulullah (s.)'e yoldaş olmayan biri idare ettiği zaman.” diye cevap verdi.¹⁵⁶

Siyâset kelimesinin ıstılâh olarak Kur'ân'da geçmemesi, Peygamber (s.a.v.)'in ve sahâbenin bu kelimeyi fazla kullanmaması nedeniyle, kelime hakkında herkesin üzerinde uzlaşmaya vardığı tam isabetli bir tanım yapılamamıştır. Mütেকâddim ve çağdaş âlimler, siyâseti birkaç şekilde tarif etmişlerdir. Önemli tanımları ilgili tartışmalarıyla zikredip, doğruya en yakın olanı seçeceğiz.

Mütেকaddim bazı âlimlerin siyâset tanımları şöyledir:

Nesefî: Siyâset, halkın şefkât ve şiddetten uygun olanıyla kuşatılmasıdır.¹⁵⁷

İbn-i Âbidin: Dünya ve ahirette insanları kurtarıcı yola irşad etmek suretiyle insanları ıslah etmektir.¹⁵⁸

İbn-i Ferhûn: Zâlimden hakkı alıp mazlumu zulümden kurtarmak, bozguncuları engelleyip bu yolla makâsıdı şeriaya ulaşmaktır.¹⁵⁹

İbn-i Nüceym: Bu konuda cüz'i bir delil olmasa da hâkimin sezmiş olduğu bir maslahata binaen bir şey yapmasıdır.¹⁶⁰

Büceyrimî: Siyâset, halkı ıslah edip işlerini düzene koymaktır.¹⁶¹

¹⁵⁵ Taberi, Muhammed b. Cerir, *Tarihi'r-Rusül ve'l-Mülük*, (Thk. Muhammed ebu Fadl İbrahim), Darü'l-Maarif, 1967, V, 68.

¹⁵⁶ İbn Ebi Şeybe, Abdullah b. Muhammed Ebubekir, *Musannef*, (Thk. Kemal Yusuf el- Hut), Mektebetü'r-Rüşd, 1998, 31790. Hadis.

¹⁵⁷ Nesefî, İmam Necmüddin, Ebu Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed, *Tilbetü't-Talebe fi'l-İstilahati'l-Fıkhiyye*, (Thk. Abdurrahman el-Akk, Darü'n-Nefais 2009, I, 332.

¹⁵⁸ İbn Abidin, Muhammed b. Ömer b. Abdülaziz, *Reddü'l-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar*, (Thk. Adil Ahmed Abdülmevcüd, Darü Alemlî'l-Kütüb, 2003, IV, 15.

¹⁵⁹ İbni Ferhun, İbrahim b. Muhammed b. Ali, *Tebziratü'l-Hükkam fi Usuli'l-Akdîyye veMenahicü'l-Ahkâm*, (Thk. Cemal Mir Aşiy, Daru Alemlî'l-Kütüb, II, 115.

¹⁶⁰ İbn Nüceym, Zeynüddin İbrahim b. Muhammed, *el-Bahru'-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, Darü'l-Kitabi'l-İslâmi, V, 76.

İbn-i Âkil'in tanımını İbn-i Kayyim şöyle nakletmiştir: SiyâsetKur'ân ve sünnette geçerse de doğruya en yakın, yanlışsa en uzak, insanın vazgeçemediği bir eylemdir.¹⁶²

Makrizî: Terbiye ve faydayı korumak, malları düzene koymak için konulan kanundur.¹⁶³

Müttekâddim âlimlerin Şer'îsiyâset hukuku için getirdiği bu tanımlar, fikhî mezheplerin genelini kapsar. Bu tanımlara bakan, bunların üç kısma ayrıldığını görecektir.

1. Bunlar, Şer'î siyâseti, ukûbat bölümüne dâhil ederler. Bu neticeye İbn-ii Nüceym'in tanımından varılmaktadır.¹⁶⁴ Bunun gibi İbn Âbidin de Haşiye'sinde siyâset ile cezalandırmayı eşanlamlı iki kelime olarak ifade eder.¹⁶⁵ Bu şekilde Hanefilerin çoğunun Şer'î siyâseti ukûbat kısmına has kıldıkları anlaşılmaktadır.

2.Şer'î siyâseti Allâh tarafından indirilmiş mevcut ahkâm olarak görürler. Bu da Makrizî'nin tanımından anlaşılmaktadır. Makrizî'nin tanımından Şer'î siyâsetin, konulmuş mevcut kanunlar yani sabit naslar olduğu anlaşılmaktadır.

3. Doğruya en yakın olan tanımdır. Bu tanımları yapanlar, Şer'î siyâseti umûmîleştirmiş olup sadece bir başlık altında veya bir grubun görüşüne göre ele almamışlardır. Bu neticeye de Neseî, Büceyrimî ve İbni Âkil'in tanımlarından ulaşılmaktadır. Çünkü halk, insan ve vatandaş kelimeleri umûm (genel) ve şumula (kapsamlılık) delâlet eder. İşte Şer'î siyâset de böyle olup umûma yöneliktir.

Bazı mutekâddim fukâhanın Şer'î siyâseti tanımlamalarını zikrettikten sonra şimdi de sözü fazla uzatmamak için çağdaş iki âlimin Şer'î siyâseti tanımlamalarını vermeye yetineceğiz.

Deyrinî: Maslahatlara bağlı kalarak toplumun iç ve dış işlerini düzenlemek, ya da bir işi uygun olduğu şekilde yapmaktır.¹⁶⁶

---

¹⁶¹ Büceyrimi, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Tuhfetü'l-Habib ala Şerhi'l-Hatib*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1996, II, 178.

¹⁶² İbni Kayyim, Ebu Abdullah Şemsuddin Muhammed b. Ebubekir Eyyub b. Sa'd, *et-Turuku'l-Hikemiyye fi Siyâseti's-Şer'üyye*, (Thk. Nayif b. Ahmed el-Hamd, Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmi, 2008.

¹⁶³ Makrizî, Ahmed b. Ali b. Abdilkadir Takuyiddin.

¹⁶⁴ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Raik*, V, 76.

¹⁶⁵ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar*, IV, 15.

¹⁶⁶ Deyrini, Fethi, *Hasaisu't-Teşrii'l-İslâmi fi's-Siyâseti ve'l-Hükemi*, Müesseseti'r-Risale, 2013, s. 191.

Hallâf: Şeriatın sınırını aşmamak ve külli kaidelerini hiçe saymadan – Bu kaideler müçtehit imâmın görüşüne uymasa da- zararı def etmek, maslahatı gerçekleştirmek şartıyla İslâm devletinin genel işlerini düzenlemektir.¹⁶⁷

Çağdaş âlimler Şer’î siyâseti tanımlarken kendilerinden önceki âlimlerin tanımlarından yararlanmışlardır. Fakat tanıma umûmî işler ile iç ve dış işleri eklemiştir.

Mütakâddim ve çağdaş âlimlerin tanımlarından çıkan sonucu şöyle değerlendirebiliriz:

Şer’î siyâseti uygulayacak kişi hâkim veya onun makamında olan biri olup bunlar halkın dünya ve ahiretle ilgili işlerini ve maslahatlarını gerçekleştirmeye çalışırlar.

Şer’î siyâset emirin veya sultanın yetkisiyle konulmuş, insanların maslahatlarını korumak ve İslâm topraklarını himaye etmek için konulmuş takdiri bir otoritedir. Bu takdiri otorite belli bir nasla sınırlandırılmamıştır. Çünkü bu maslahatlar zamana ve mekâna göre değişiklik gösterir.

Bütün bunlardan sonra mütakâddim ve çağdaş âlimlerin şer’î siyâset tanımlarını cem ederek kendimize göre şöyle bir tanım yapabiliriz:

Başkan veya vekilinin Şer’î makâsıda uygun olarak içerde veya dışarda ülkenin genel maslahatını gerçekleştirmek için yapmış olduğu her eylemdir. Bu eyleme özgü bir delil olmasa da durum bundan ibarettir.

3.2. Şer’î Siyâsetin Özellikleri, Kaynakları ve Delilleri

3.2.1. İslâm Siyasî Fıkhının Özellikleri

İslâmî siyâsî hukuk, vazolunan siyâsî kanunlar açısından diğer hukuklara göre bazı farklılıklar taşır. Bu farklılıkları şöyle özetleyebiliriz:

1. Rabbanî Kaynaklı Oluşu: İslâm siyâsî hukuku, kaynağı ve yönelişi hususunda rabbanî olan bir hukuktur. Onu tatbik eden, onun garantisinde hareket eden hâkime Allâh(c.c.) tarafından mükâfat tayin edilmiştir. Çünkü bu, İlahi bir teşri olup insanlık için bu teşrîde salahiyet vardır. Nitekim Yüce Allâh şöyle buyurmuştur: **أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ** “Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyi bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”¹⁶⁸

¹⁶⁷ Hallaf, Abdulvahhab, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye fiş-Şuuni’d-Dusturiyye ve’l-Hariciyye ve’l-Maliyye*, Daru’l-Kalem, 1998, s. 15.

¹⁶⁸ Mülk, 67/14.

Rabbanîlikten kasıt, rabbanî kaynaklı oluşu ve rabbanî yönlü olmasıdır. Rabbanî kaynak, Allâh'ın (c.c.)koymuş olduğu kanuna dayanması demektir. Rabbanî kaynaklı oluşu, onu başka siyâsî düzenlerin düşmüş olduğu çelişki ve sıkıntılardan koruyup uzaklaştırır. Diğer siyâsî düzenlerin düşmüş olduğu önemli sıkıntı ve müşkillerin bazıları şunlardır:

Birincisi hükümler, düzen (rejim) ve uygulamadaki tutarsızlık. “Şâyet o Allâh dışında biri tarafından indirilmiş olsaydı onda çok ihtilâf bulurlardı.”¹⁶⁹

İkincisi renk, ırk, ülke gibi sebeplerle bir grubu bırakıp başka bir gruba yönelme, taraf olmaktır. Çünkü bu durum, Allâh'ın يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا “Ey insanlar! Sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık. Birbirinizi tanımak için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allâh katında en değerli olanınız, ona karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz ki Allâh, hakkıyla bilendir hakkıyla haberdar olandır.”¹⁷⁰ sözüyle ve Rasulullah (s.)’in “Arap’ın Arap olmayana üstünlüğü ancak takva ile olur.”¹⁷¹ sözüyle kesinlik kazanmıştır.

Rabbanî Yönlü Oluşu: İnsan, siyâsetle ilgili işinde Allâh’a ibadet eder bir halde hareket eder. Onu tatbik eden, ibadet şuuruyla insanlara fayda sağlamaya ve insanlar arasında barışı yaymaya çalışır. Böylece bu kişinin namaz, oruç ibadetiyle siyâset alanında yapmış olduğu ibadet arasında bir fark olmaz. Neticede her biri de cennete ulaştırma vesilesidir. Çünkü Yüce Allâh şöyle buyuruyor:

“(Ey Muhammed!) De ki benim namazım da diğer ibadetlerim de yaşamım ve ölümüm da âlemlerin Rabbi Allâh içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben Müslümanlar’ın ilkiyim.”¹⁷²

2. Kapsamlı Oluşu: İslâmi siyâsî hukuk, toplumun iktisadi, içtimai, askeri, eğitimsel v.b. yönlerinin tamamını kapsar. Ebubekir Sıddık’ın da inandığı kapsamlılık işte buydu. Araplar, İslâm’ın sadece ibadet yönüne inanıp (namaz kılıp) iktisadi yönünü (zekât verme) inkar etmeleri üzerine Sıddık, “Allâh’a yemin ederim ki namazla orucun arasını açanlarla savaşıcağım.” demişti.

¹⁶⁹ Nisâ, 4/83.

¹⁷⁰ Hücürat, 49/13.

¹⁷¹ İbn Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, Müesseset’r-Risale, 23536. Hadis.

¹⁷² Enam, 6/162,163.

3. Evrensel Olması: İslâmi siyâsî hukuk evrenseldir. Çünkü bu hukuk, Allâh tarafından bütün insanlara, renk, zaman ve mekânı dikkate almadan, sadece insan olmalarına göre indirilen bir hukuktur.

Yüce Allâh bu konuda şöyle buyuruyor: **قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا** “De ki ben, Allâh’ın hepinize gönderdiği peygamberiyim.”¹⁷³ Bir hadisinde de Peygamber (s.), nebilerin kavimlerine özel olarak gönderildiğini, kendisinin ise bütün insanlığa gönderildiğini belirtiyor.¹⁷⁴

Nebi (s.) nebilerin sonuncusu olduğu için, tüm zaman ve mekânların yararına olan bir nizâm bırakmıştır. Bu düzenin siyâsî yönü, Hulefâ-i Raşidin’in kendisiyle hükmettiği Şer’îsiyâsette kendini göstermiştir.

4. Vasat Bir Hukuk Oluşu: İslâmi siyâsî hukuk, kanun koymada ifrât ve tefrit arasında yer alan bir hukuktur. Bu konudaki şiârı, “işlerin en hayırlısı ortasıdır hadisidir”. Bu vasat, siyâset düzenindeki vasattır. Ne engelleyen, ağızlara ket vuran, hürriyeti kısıtlayan bir diktatörlük ne de nefislerin arzuladığı, akılların çirkin gördüğü, fitratın kaçındığı aşırı bir demokrasidir. Aksine bu ikisi arasında bir nizâmdır. Bu düzen, beşerin tanıdığı en hayırlı düzendir.

Yüce Allâh bu hususta şöyle buyuruyor: **وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ** “Sizler insanlara birer şahit olasınız ve Peygamber de size bir şahit olsun diye sizi vasat bir ümmet yaptık.”¹⁷⁵

5. Gerçekçi Olması: İslâmî siyâsî hukuk, insanların realitelerinde uygulanması mümkün olan gerçek bir hukuktur. Çünkü bu hukuk gerçeklerden ve hayatın içinde cereyan eden olaylardan uzak değildir. Hayal ürününden, mücerred mantıki tasavvurlardan ve günlük yaşamda karşılığı olmayan temsili kanunlardan ibaret değildir. Aksine reelâlemde yaşayan insanlar için kanun koyan bir düzendir.

Bu konudaki şiârı Yüce Allâh’ın şu sözüdür: **لَا يَكْفِي اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا أَوْسَعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ** “Allâh, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle sorumlu tutar. Onun kazandığı iyilik yararına kötülük de zararındır.”¹⁷⁶

¹⁷³ Araf, 7/158.

¹⁷⁴ Buhari, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *Sahihü'l-Buhari*, Daru Tavki'n-Necat, 2002, 325. Hadis.

¹⁷⁵ Bakara, 2/143.

¹⁷⁶ Bakara, 2/286.

3.2. Şer'îSiyâsetin Delilleri

Şer'îsiyâset Kitap, Sünnet ve sahâbe (r.)'un kendisiyle amel ettiği sahâbe fiilleriyle sabit olan bir emirdir. Sahâbe fiili içerisinde, hiçbir hilaf olmayan kat'i bir delil olup, insanların hayat istikametlerinde ve maslahatlarında temel olan bir şarttır.

3.2.1 Şer'îSiyâsete Kur'ân'dan Deliller

Kur'ân'da Şer'îsiyâsete delâlet eden pek çok âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerin geneli, imâm tayin etmeye veya toplumun işlerini yapmayı üstleneni tayin etmeye teşvik eden âyetlerden oluşmaktadır. Bu âyetler Kur'ân'da farklı sigalarla çeşitli konularda gelmektedir.

Yüce Allâh'ın şu sözündeki gibi va'd sigasıyla gelir:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

“Allâh, içinizden, imân edip salih amel işleyenlere kendilerinden öncekilerini egemen kıldığı gibi onları da yeryüzüne egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından emniyete kavuşturacaklarına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve hiçbir şeyi ortak koşmazlar.”¹⁷⁷

Bu, Allâh'tan Resulüne bir vaattir. Şöyle ki: Allâh, Resul'ünün ümmetinden yeryüzü halifelerini yani onlara önderlik ve velâyet eden kişiler çıkaracak. İnsanlar bunlara boyun eğecek ve beldeler bunlarla düzene kavuşacaktır.¹⁷⁸

Bu va'd da ancak imâm tayin etmek ve onları seçme konusunda gayret göstermekle olur. Bahsedilen va'din gerçekleşmesi için bu vaciptir. Binaen aleyh kendisiyle vâcibin tamam olacağı şey vâcip olur.

Yüce Allâh'ın şu sözünde olduğu gibi bazen de emir manasına gelen haber sigasıyla gelir. الَّذِينَ إِنْ مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَبِاللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ
“Onlar öyle kimselerdir ki şâyet yeryüzünde kendilerine imkân ve iktidar versek, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder, kötülüğü de yasaklarlar. Bütün işlerin âkıbeti Allâh'a aittir.”¹⁷⁹

¹⁷⁷ Nur, 24/55.

¹⁷⁸ İbn Kesir, Ebu'l-Feda, İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, (Thk. Ahmed Hüseyin Şemduddin), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, III, 340.

¹⁷⁹ Hac, 22/41.

Âyetin delâlet yönü namaz kılmak, zekât vermek, emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i anil münkerdir. Bu emirler İslâmın temel esaslarındandır. Bunları yapmak ve devam ettirmek ancak istikrarla olur. Doğru istikrar ise ancak onu yönetecek devlet başkanı ile olur.

Âyet, açık bir şekilde devlet ikâme etmenin vücubuna ve devleti Şer'îsiyâsetle yönetmeye delâlet etmektedir. Bu devletin imâmının olması gerekmektedir. Vaciplik hem hükmeden hem de hükmedilen için geçerlidir. Ömer b. Abdülaziz, "Onlar öyle kimselerdir ki şâyet yeryüzünde kendilerine imkân ve iktidar versek, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder, kötülüğü de yasaklarlar. Bütün işlerin akıbeti Allâh'a aittir." âyetinin sadece vali hakkında değil, vali ve yönetilen hakkında olduğunu söylemiştir.¹⁸⁰

Kur'ân'da Şer'î siyâsete, ahkâmına ve durumlarının delâlet eden pek çok âyet vardır.

3.2.2. Şer'î Siyâsete Sünnetten Deliller

1. "Dikkat edin! Hepiniz birer yöneticisiniz ve yönettiğiniz kişilerden sorumlusunuz."¹⁸¹

Hadisin delâlet yönü Peygamber'in "insanlara imâm olan kişi" sözü ile başka bir rivâyetteki "imâmı a'zam" sözüdür. Bu da insanların, kendilerine şeriat hükümleriyle hükmeden imâm tayin etmelerini gerektirir. İşte bu, Şer'îsiyâsetin ta kendisidir, imâm tayin etme vacibin bir fer'idir. Böylece onunla amel etmek de vacip olur.¹⁸²

2. "Allâh'ın bir halka lider olarak ta'yin edip halkı aldatır durumda iken kendisine ölüm geldiği kimseye Allâh Cenneti haram kılmıştır."¹⁸³

Bu hadisin delâlet yönü, temel rüknü adalet olan Şer'î siyâseti uygulamanın vacip oluşudur. Bununla hüküm veren imâm, zulmetmeden ve kimseyi aldatmadan, Şer'î makâsıda göre devleti ayakta tutar.

3.2.3. Şer'î Siyâsete Sahâbe Fiillerinden Deliller

Mütakâddim âlimlerin Şer'î siyâset konusunda telif edilen eserlerini, özellikle de İmam İbn Ferhûn'un *Tebziratü'l-Hükkam*'ını, İbn-i Kayyim'in *İ'lamü'l-Müvakkîin*'ini

¹⁸⁰ age

¹⁸¹ Buhari, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *Sahihü'l-Buhari*, Daru Tavki'n-Necat, 2002, 853. Hadis.

¹⁸² İbn Hacer el-Askalani, Ahmed b. Ali, *Fethü'l-Bari*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1984, III, 113.

¹⁸³ Müslim, *Camiu's-Sahih*, Daru'l-Cil, 2005, 207. Hadis.

mütalaa eden, sahâbenin eylemleri arasında Şer'î siyâsete dair çok örnek bulacaktır. Bunların sayılarının çok ve uzun olmaları hasebiyle birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Ömer İbn-i Hattab'a, Sa'd İbn-i Ebî Vakkas'ın insanlar arasına çıkmayıp saraydan insanlara hükmetmeye başlaması haberi ulaşınca, Ömer, Sa'd'ın sarayını yakmayı emretmiştir.

Yine Ömer, meyhanesinde içki satan Ruveyşid es-Sekafi'in de meyhanesini yakmayı emretmiş ve kendisine "sen füveysiksin (fasıksın), rüveyşid (doğru yolda olan) değilsin" demiştir.¹⁸⁴

Benzer şekilde Ömer, Nasr b. Haccac'ın başını tıraş ettirmiş ve kadınlara fitne olması gibi sebeplerden ötürü onu sürgün etmiştir.

Hz. Ömer sürekli müteşabihlerle ilgili soru soran Sabiğ'i sopayla dövmüştür.

Bu örneklerden biriside genç birisinin Hz. Ali'ye bir orduyu şöyle diyerek şikâyetetmesidir: "Bu ordu babamla sefere çıktı. Onlar seferden döndü, babam ise dönmedi. Onlara bu durumu soruncababamın öldüğünü söylediler. Geride bıraktığı malı sorunca, "malı yoktu ki" dediler. Hâlbuki babamın çokça malı vardı. Meseleyi hâkime taşıdık. Hâkim onları haklı bulup serbest bıraktı. Hz. Ali hemen polisleri çağırdı. Her adama iki kişiyi vekil tuttu. Onlara birbirlerine yaklaşmamalarını, birbirleriyle konuşmamalarını emretti. Hz. Ali daha sonra kâtibini çağırdı. Peşinden onlardan birini çağırdı. Ona gencin babasının hangi gün kendileriyle sefere çıktığı, nerede konakladıkları, yolculuklarının nasıl geçtiği, gencin babasının hangi hastalıktan öldüğü, malına ne olduğu, kimin yıkadığı, kimin cenaze namazını kıldırıp defnettiği, nereye defnedildiği gibi sorular surdu. Kâtip de söylenenleri yazıyordu. Sonra Ali tekbir getirdi, huzurda olanlar da ona eşlik etti.

Suçlu olanlar, arkadaşlarının aleyhlerine ikrarda bulunacağını zannediyorlardı. Hz. Ali, bu kişi ayrıldıktan sonra başka birini çağırdı. Buna da arkadaşına sorduklarının aynısını sordu. Bu şekilde toplulukta olan herkesin olay hakkındaki bilgisini öğrendi.

Hz. Ali, her birinin arkadaşının söylediklerinin zıddına ifadelerde bulunduğunu anladı. Sonra ilk kişiyi çağırıp ona: Ey Allâh'ın düşmanı! Arkadaşlarından duyduğum hileni ve yalanını biliyorsun. Ancak doğruyu söylemen seni cezadan kurtarır. Ardından onu hapse gönderdi. Ali ve orada bulunanlar tekbir getirdi. Topluluk durumu görünce arkadaşlarının, aleyhlerine ikrarda bulduklarını zannetti.

---

¹⁸⁴ age

Ali onlardan bir başkasını çağırıp tehdit etti. O da ey müminlerin emiri! Allâh'a yemin ederim ki onların yaptıklarını çirkin görmüştüm. Sonra bütün topluluğu çağırıp topluluğa hikâyeyi anlattırdı. Hapiste olanı çağırıp ona şöyle dedi. Arkadaşların doğruyu söyledi. Seni ancak doğruluk kurtarır. O da topluluğun söylediği gibi söyledi. Bunun üzerine Hz. Ali (r.) onlara fidye cezası verdi.¹⁸⁵

Sahâbenin Şer'î siyâsetle amel ettiğine delâlet eden örnekler çoktur. Sahâbe ve mesalihi mürsele bölümünde daha pek çok örnek vereceğiz.

3.2.4. Şer'î Siyâsete Şer'î Kaidelerden Deliller

Şer'î siyâsetle amel etmeye delâlet eden Şer'î kaideler pek çoktur. Burada Abdülvahhab Hallâf'ın *Şer'îSiyâset* adlı kitabında zikrettiklerini vermekle yetineceğiz. Hallâf şöyle diyor:

“ Şunu bil ki hâkimlere siyâset ahkâmında genişlik göstermek şeriata muhalif değildir. Bilakis Şer'î kuralların çoğu birçok yönden Şer'î siyâseti destekler.

1. İlk asra nazaran bozulma çoğaldı. Bu durumun bir gereği olarak Rasulullah'ın “Zarar vermek ve zarara zararlar karşılık vermek” sözüne binaen, külliyyen şariatın dışına çıkmamak şartıyla, ahkâmın değişmesi vaki olmuştur. Bunu, def'î mazarratla ilgili bütün naslar tekit etmektedir.

2. Maslahat-ı mürsele, Şâri'in itibarına veya ilgâsına hükmetmediği maslahattır ki çok sayıda âlim maslahat-ı mürseleyi benimsemiştir. İtibar edilmesine dair bir delilin varlığından dolayı değil; sadece maslahat dolayısıyla sahâbenin ortaya koyduğu bazı uygulamalar da maslahat-ı mürsele ile amel edilebileceğini teyit etmektedir.

Mushafın yazılması, Hz. Ebubekir'in Hz. Ömer'i veliaht tayin etmesi, divanların tedvin edilmesi, para basılması, hapishane yapılması ve bunlar dışında daha önce benzeri olmayan ve sadece maslahat gerekçesiyle ortaya konan birçok uygulama örnek olarak gösterilebilir.

Şeriat, şahitlikte rivâyet meselesinde olduğundan daha fazla işi sıkı tutmuş ve düşmanlık şüphesinden dolayı sayı ve hürriyet şartı koymuştur. Ancak zaruret sebebiyle birçok akitte, ariyet ve müsakâta daha geniş davranmıştır. Zina şahitliğinde en az dört, adam

¹⁸⁵ İbn Kayyim, Ebu Abdullah Şemsuddin Muhammed b. Ebubekir Eyyub b. Sa'd, *İ'lamü'l-Müvakiin*, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, II, 258.

öldürmede ise iki şahit aramıştır. Çünkü her ne kadar adam öldürme daha büyük olsa da, burada maksat günahı setretmektir. Şartların farklılığından dolayı bu tür farklılıklar şeriatta çokça bulunmaktadır. Bundan dolayı zaman içerisindeki ahval ve şartların değişmesi dikkate alınmalıdır ki siyâsî kanunlarda var olan münasebet, kaidelerin muteber kabul ettiği türden olsun.¹⁸⁶

3. 3. İslâmî Yönetim Fıkhnının Usul ve Kaideleri

Şer'îsiyâsete ve asırlar geçmesine rağmen onun hala devam eden sonsuz bir siyâset olduğuna bakan kişi görecektir ki sonsuzluğun ve bitmeyen salâhiyetin (geçerlilik) sırrı, kendisinden alındığı kaynaklar ve dayandığı kaidelerdir. Bu kaynak ve kaidelerin hedefi adaleti ikame etmektir. Adalet ise ancak şeriatın uygulanması ve Şâri'in yok saymayıp itibar ettiği maslahatın gerçekleşmesiyle ikame edilebilir. Aşağıda içtihadî fıkhnın Şer'îsiyâsette kendisine dayandığı bazı önemli kaideleri ele alacağız.

3. 3. 1. Nasların Anlaşılması (Fıkhu'n-Nusûs)

Kur'ân ve sünnetteki Şer'î naslar, Şer'îsiyâset tarafından bütün yönleriyle ele alınmıştır. Siyasî meseleleri ele alması yönüyle Kur'ân nassına bakıldığında görülecektir ki Kur'ân nassı bu konuda üç kısma ayrılmaktadır:

3. 3. 1. 1. Siyâsetteki Genel Prensipler

Kur'ân Şer'îsiyâsetle ilgili genel ilkeleri, tafsilata girmeksizin mücmel bir tarzda ele almıştır. Kur'ân'ın şûrâ ilkesini (وشاورهم في الأمر), "İş konusunda onlara danış"¹⁸⁷ adalet ilkesini (وإذا حكمتم بين الناس أن تحكموا بالعدل) "Aralarında hüküm verdiğinde adaletle hüküm ver"¹⁸⁸ ve hürriyet ilkesini (لا إكراه في الدين) "Şüphesiz dinde zorlama yoktur."¹⁸⁹ işleyişinde de bunu görmekteyiz. Bunlar, insanların içinde yaşadıkları vakıadan dolayı tafsilatına girilmemiş mücmel ilkelerdir. Her şeyin bir üsûlü ve kendisine uygun bir yolu vardır.

¹⁸⁶ Hallâf, Abdulvehhâb Hallâf, *es-Siyâsetu's-Şer'îyye fi's-Suûni'd-Dustûriyye ve'l-Hâriciyye ve'l-Mâliyye*, Dâru'l-Kalem, 1988, s. 16

¹⁸⁷ Al-i İmran, 3/159.

¹⁸⁸ Nisa, 4/58.

¹⁸⁹ Bakara, 2/256.

3. 3. 1. 2. Kat'î Naslar

Bu tür naslar çoktur. Bunlar, faizin haram kılınması gibi الربا وأحل الله البيع وحرم الربا “Allah alışverişi helal ribâyı ise haram kılmıştır.”¹⁹⁰ âyeti iktisadî alanla ilgili olanlar, zinanın haramlığı gibi ولا تقربوا الزنا “Zinaya yaklaşmayın.”¹⁹¹ âyeti içtimaî alanla ilgili olanlar ve bunlar dışında değişmeyen ve içtihadı kabul etmeyen diğer kat'î ve sabit naslardır.

3. 3. 1. 3. Özel Bir Mesele ile İlgili Hususî Şer'î Naslar

Bu gibi naslarda Şer'îsiyâsetin uygulanması; bu nasları, cüz'î hükümlerdeki Şer'î maksadı dikkate alarak ve özel meseleyle ilgili mevcut durumu gözeterek şeriatın makâsıdını gerçekleştirecek şekilde maslahat olarak tefsir etmek, yorumlamaktır. Buna Osman b. Affân'ın uygulaması misal olarak verilebilir. O, Abdurrahman b. Avf'ın hastalığında kesin olarak boşadığı karısı Temâdur binti el-Esbağ el-Kelbiyye'yi kocasına mirasçı yapmıştır.¹⁹² Bu mesele sahâbe arasında meşhur olmuş ancak hiç kimse karşı çıkmamış ve böylece icmâ olmuştur.

Bunun nedeni Abdurrahman b. Avf'ın kötü niyetle bu işi yapmış olmasıdır ki asıl olan üç talakla boşadığı için kadının mirasçı olamaması olduğu halde, mirası hızlandırmak amacıyla mûrisini öldüren kişiye mirastan mahrum bırakılarak niyetinin aksi ile muamele edilmiştir.¹⁹³

Osman b. Affân, mirasla ilgili cüz'î nasları Abdurrahman b. Avf'ın maksadını ortaya koyacak şekilde maslahat açısından tefsir ediyor ve ona maksadının aksiyle muamelede bulunuyor.

Sahâbenin mevcut durumu gözeterek maslahat merkezli tefsir ettikleri cüz'î naslardan biri de kaybolmuş deve ile alakalı hadistir.

¹⁹⁰ Bakara, 2/275.

¹⁹¹ İsra, 17/17.

¹⁹² el-Beyhakî, Ahmed b. el-Hasen b. Musa Ebubekr, *es-Sünenü'l-Kübrâ li'l-Beyhakî*, mhk. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, 3. Bsk. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, hadis no: 13965.

¹⁹³ Mansûr, Dr. Halid Abdulaziz Mansûr, *Mecelletü Dirâsât, Ürdün Üniversitesi, Kavâidu's-Siyâsetü's-Şer'iyye fî mâ lâ Nassa fihi*, sayı 2, s. 413.

Peygamber (s.) bu hadiste “Ondan sana ne? Su tulumu ve na’li beraberinde. Sahibi rastlayınca kadar suya gider ve ağaçları yer” buyurmuştur.¹⁹⁴

Bu durum Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer zamanında da aynı şekilde devam etti. Hz. Osman geldiği zaman nassın illetine ve ilgili olduğu durumlara baktı ve İslâm şeriatının esnekliğine ve onun bütün zaman ve mekân için geçerliliğine delâlet eden bir hüküm ortaya koydu. O, kaybolan devenin belirlenmesine, daha sonra satılmasına, sahibi geldiğinde ise değerinin ona verilmesine hükmetti.

Hz. Osman’dan sonra hal biraz değişti. Hz. Ali b. Ebi Talib’in hükmü kaybolan devenin sahibi için muhafaza edilmek üzere alınmasının cevazı hususunda Hz. Osman’ın hükmüne muvafık olsa da; Hz. Ali, devenin satılmasının sahibine haksızlık olabileceği görüşündeydi. Çünkü devenin semeni doğrudan deve yerine geçemez. Bu sebeple devenin değerinin beytü’l-mal’dan ödenmesine ve sahibi geldiğinde devenin ona geri verilmesi görüşünü benimsedi.

Bu, iki raşit halife tarafından ortaya konmuş olan, maslahata dayalı ve Hz. Peygamber’in hükmünün maksadının gerçekleştirilmesine yönelik bir yorumdur. Hz. Peygamber’e muhalefet etmek değil; aksine onun maksadını dikkate almaktır. Zira onlar insanların ahlakının değiştiğini, kalplerinin fesada uğradığını ve bazılarının harama el uzattıklarını görmüşlerdir. Bu durumda kaybolan develerin terk edilmesinin sahibi aleyhine bir zarar olduğunu düşünmüşlerdir ki Peygamber (s.) kaybolan devenin alınmasını yasaklarken bunu kastetmemiştir. Dolayısıyla bu zararın engellenmesi gerekli olmaktadır.

3. 3. 2. Fıkhu’l-Makâsıd

Bu araştırmamızda Şer’îmakâsıd ve Şer’îsiyâsetin birer tarifini vermiştik. Bu tariflere bakan kişi görecektir ki bu ikisi arasında sağlam bir alaka hatta umûm husus ilişkisi vardır. Zira Şer’îsiyâset dinin ikamesini ve dünyanın ıslahını hedeflerken Şer’îmakâsıd da aynı şeyi hedeflemektedir. Şer’îmakâsıdın hedefi de dinin ikamesi ve kulların maslahatlarını gerçekleştirmektir ki bu da maslahatların celbi ve zararların def’i ile olur.

---

¹⁹⁴ el-Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *Sahihu’l-Buhârî el-Câmi’u’l-Müsnedü’s-Sahih el-Muhtasar min Umûri Rasulillah (s.a.v) ve Sünnenihî ve Eyyâmihî*, Dâru Tavgu’n-Necât, 1. Bsk. 2002, hadis no: 2295.

İbn-i Teymiyye şöyle diyerek buna işaret etmiştir: İdareciliğin gayesi, insanların onu ihmal ettiklerinde çok açık bir zarar görecekları dinin ve dinin varlığının kendisine bağı olduğu dünya işlerinin ıslahıdır.¹⁹⁵

İbn-i Teymiyye'nin söylediğı şey, şeriatın makâsıdının (makâsıdu'ş-şerî'a) omurgasıdır. Böylece açıkça anlaşılıyor ki şeriatın makâsıdı Şer'îsiyâsetin hedefi, kıblesi ve gayesidir. Aynı zamanda Şer'îsiyâsetin özü, hûlasası, emellerinin odak noktası ve içerisinde yaşadığı ruhtur.¹⁹⁶

Bu duruma göre kendisine terettüp eden sonuçlara bakılmaksızın Şer'îsiyâset ve ona bağı gelişen hadiselerle ilgili hüküm ve fetva ortaya koymak doğru değildir. Faydalı mı yoksa zararlı mı olduğu araştırılmadan siyâsî bir olay hakkında hüküm verilmemelidir. Hatta hüküm verecek kişi nasları ve makâsıdı bir arada değerlendirmeli, cüz'iyât ve külliyyât arasında irtibat kurmalı ve hükmü, hükmün illetlerini ve hikmetlerini bir arada ele almalıdır.

Şer'îsiyâsetle ilgili meselelerdeki nazariyeciler, makâsıdı ve makâsıdın nazariyesini ortaya koyarken bazen başlangıçta kabul görmeyecek bazı fetvalar verebilirler. Ancak bunlar iyice düşünülünce ve zamanın geçmesiyle insanlar bu fetvaların doğru olduğunu ve maslahatını anlayacaklar, makâsıdı-ı şeriata ve beşerî maslahatlara uygun olduğunu göreceklardır. Bunun delili Ömer b. el-Hattâb'ın ortaya koyduğu, başlangıçta reddedilen ancak daha sonra makâsıdı ve maslahata muvafık olduğu ortaya çıkan hükümlerdir.

Hız. Ömer'in müellefe-i kulûbe verilen paya son vermesi, kıtlık senesinde hırsızın elinin kesilmesini durdurması, mükâtebe yoluyla evliliğı yasaklaması, tek sözle üç talakın geçerli olacağı hükmünü vermesi ve içki had cezasını seksene çıkarması bu konuya misal olarak verilebilir.

Gelişen siyâsî hadiseler ve beraberinde hükümlerinin temellendirilmesi ve meselelerinin aslının belirlenmesinde ferdî zaruriyyâtla umûmî zaruriyyât arasındaki farkların gözetilmesi gerekir. Bunlardan birincisi geçici ikincisi ise daimidir. Birincisi kolaylıkla

---

¹⁹⁵ İbn Teymiyye, Takıyyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdulhâlim b. Teymiyye (ö. 728), *es-Siyâsetü'ş-Şer'îyye fî Islâhi'r-Ra'î ve'r-Ra'ıyye, Vizâratü'ş-Şüûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da've ve'l-İrşâd*, 1. Bsk. Suudi Arabistan 1989, s. 37.

¹⁹⁶ Kâsım, Muhyiddin Kâsım, *es-Siyâsetü'ş-Şer'îyye* (İslâm Online internet sitesinde yayınlanmış bir makale), s. 83.

gerçekleşirken ve varlığı kolayca anlaşılabilirken ikincisi ancak uzun araştırma ve inceleme sonucunda gerçekleşir.¹⁹⁷

3. 3. 3. Teâruz Durumunda Tercih

İnsanın hayatında maslahat ve mefsedetler açısından kıyaslamalar, çokluk ve karışıklıklar vardır. Çok az maslahat veya mefsedet vardır ki kendisine onu bulandıracak bir şey karışmasın.

Maslahatlar arasında bir kıyaslama söz konusu olduğunda daha layık ve daha üstün olan tercih edilir. Zaruriyât haciyata, haciyat tahsîniyâta öncelenir. Faydası daha geniş olan faydası az olana, uhrevî faydası olan sadece dünyevî faydası olana, faydası küllî ve kesin olan faydası cüz'î ve şüpheli olana tercih edilir. Çelişki durumunda vacip mendûbe, zamanı dar olan vacip geniş olana tercih edilir ve iki vacip tearuz ettiğinde ise daha kuvvetli olan tercih edilir. Bunlar maslahatların kendi arasında tearuza düştüklerinde söz konusudur. Zararlar kendi arasında çeliştiği zaman ise kötülüğü en büyük olan giderilir.

İki mefsedetın def edilmesi söz konusu olduğunda, birisi diğerinden daha kötü ise kötülüğü daha büyük olanın def edilmesi diğerinin def edilmesinden daha evladır. Bu akıl sahibi herkesin kabul ettiği ve ilim ehlinin üzerinde ittifak ettiği bir meseledir.¹⁹⁸

Önceki kaide, maslahatlar tearuz ettiğinde daha üstün ve layık olan maslahatın tercih edilmesi gerektiğini belirttiği gibi mefsedetler tearuz ettiğinde de en büyük olanın def edilmesine öncelik verilir. İki mekruhtan büyük olanın terk edilmesinin daha evla olduğunda şüphe yoktur. Zira böylece zararı daha az olan mekruhu işlemekle zararı çok olandan kurtulmuş olunur.

Şeriatın amacı, iki hayrın birlikte elde edilmesi mümkün olmadığında, daha hayırlı olanın tercih edilmesi ve iki şerrin de def edilmesi mümkün olmadığında da daha şerli olanın def edilmesidir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Yusrî, Muhammed Yusrî İbrahim, el-Müşâketü's-Siyasiyyetü'l-Muâsıra fî Dav'i's-Siyâseti's-Şer'îyye, Daru'l-Yusr, 1. Bsk. 2011, s. 43.

¹⁹⁸ İbnu'n-Neccâr, Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz el-Futûhî el-Hanbelî, Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr el-Müsemmâ bi Muhtasari't-Tahrîr, Vizâratu'l-Evkâfi's-Suûdiyye, IV, 477.

¹⁹⁹ İbn Teymiyye, Takıyyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdulhâlim b. Teymiyye (ö. 728), *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, mhk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, nşr. Mecmeu'l-Melik Fahd li Tab'ati'l-Mushafi's-Şerîf, Medine 1995, XXIII, 343.

Hız. Peygamber'in "kayırmalar ve hoşunuza gitmeyen işler olacak" buyurduğunda sahâbenin "Ey Allâh'ın Resulu bize ne emredersiniz" sorusuna Peygamber (s.) "üzerinizdeki hakları yerine getirin ve Allâh'tan kendinize ait olanı isteyin" diye cevap verdiği hadis bu konuya delildir. Bu hadisin diğere bir rivâyeti ise "benden sonra kayırmalarla karşılaşacaksınız. Sabredin ki cennette benimle havzım başında buluşasınız" şeklindedir.²⁰⁰

Bu hadislerin delâlet yönü şudur: Peygamber (a.s.), yöneticilerin yaptığı zulüm mefsedeti karşısında sabretmeye ve onlarla savaşmamaya yönlendirmiştir. O (s.) bunu savaş sonucunda meydana gelecek büyük fitne ve geniş alanlara yayılacak şerden kaçınmak için yapmıştır. Bundan dolayı yöneticilerin zulmünden bahsettiği halde sabrı, üzerlerindeki hakkı yerine getirmelerini ve mazlumun hakkını Allâh'tan istemesini emretmiştir. Bu gibi durumlarda kendisine haksızlık yapılan mazluma, haksızlık yapanla savaşmaya izin vermemiştir. Çünkü burada onların zulmünden daha büyük bir fitne ve şer vardır. Bu durumda meşru olan sabretmektir.²⁰¹

Bu kaidelerin usul ve makâsıd açısından değerlendirilmesi bağlamında el-'İzz b. Abdusselâm şöyle diyor: "Allâh mütecanis (aynı cins, benzer) maslahatların ikame edilmesini emrederken, bazılarını ise ya şartlarının zorluğundan dolayı ya da tearuz eden başka bir mefsedetten dolayı emretmemiştir. Yine benzer bazı mefsedetleri men etmiş bazılarını ise kendisinden kaçınmanın zorluğundan dolayı ya da tearuz eden başka bir maslahattan dolayı men etmemiştir."²⁰²

3. 3. 4. Fıkhu'l-Vâkı'

Fıkhu'l-Vâkı' diye bilinen kavram, siyasi İslâmî fıkın dayandığı kaidelerden biridir. Bu kaide özellikle de Şer'îsiyâset konusunda selevin başvurduğu bir kaynaktır.

Mütekaddimun Ulemâ fıkhu'l-vâkı' kavramını uygulamışlardır. Ancak tarif etmemişlerdir. Muasır ilim adamları ise bu kavramla ilgili birbirinden farklı birçok tarifler yapmışlardır. Bunlardan bazılarını kısaca özetleyelim.

²⁰⁰ el-Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *Sahîhu'l-Buhârî el-Câmi'u'l-Müsnedü's-Sahîh el-Muhtasar min Umûri Rasulillah (s.a.v) ve Sünnenihî ve Eyyâmihî*, Dâru Tavgu'n-Necât, 1. Bsk. 2002, hadis no: 3603.

²⁰¹ İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdusselâm b. Teymiyye el-Harrânî el-Hanbelî (ö. 622), *el-İstikame*, mhk. Muhammed Raşid Sâlim, nşr. İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye Üni., 1. Bsk. 1991, c. I, s. 35.

²⁰² İbn-i Adusselam, Ebu Muhammed 'İzzuddin Abdulaziz b. Abdusselam (ö. 660), *Kavâidu'l-Ahkâm fî Mesâlihü'l-Enâm*, mhk. Thk.a Abdurrauf S'ad, nşr. Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyye, Kahire 1991.

el-Kardâvî bu kavramı şöyle tarif etmiştir: “Fıkhu’l-vâkı’ yaşanan vakıanın dikkatli ve konunun bütün yönlerini kapsayacak bir şekilde, en doğru bilgi, açıklama ve hesaplamalara (istatistiklere) dayanarak araştırılması temeline dayanır.”²⁰³

Fıkhu’l-vâkı’ ile alakalı mütekaddimun ulemasından herhangi bir tarif rivâyet edilmemiştir. Ancak onlar bu kaide ile amel etmişler ve içtihadî meselelerin o zamanda yaşayan insanların başına gelen olaylara göre salah ve fesad açısından değişebileceği hususunda ittifak etmişlerdir. Bunun sebebi ise zamanın değişmesiyle vakıanın değişmesidir.

Ömer b. Abdülaziz ise “İnsanların işledikleri suçlara göre yeni hükümler ortaya çıkar” demiştir.²⁰⁴

İnsanların yaşadıkları hayat ve vakıaya uygun yeni hükümler ortaya konması, Ömer b. el-Hattâb ve Osman b. Affân’ın uyguladığı ve onlardan sonra da yönetici ve ulemâ tarafından uygulanmaya devam eden siyasî bir fiildir. Bunun örneklerini aşağıda sunacağız.

Kadı Ebû Yûsuf, zamanın değişmesi, diyanetin zayıflaması ve yalanın yaygınlaşması sebebiyle şahitliğin tezkiyesini istemiştir.²⁰⁵

Ömer b. Abdülaziz Medine’de bir şahid ve bir yeminle hüküm veriyordu. Şam’da ise Medine halkında olmayan bazı değişikliklerden dolayı ancak iki şahidi kabul ediyordu.²⁰⁶

O asırda yaşayan insanların bozulması sebebiyle ortaya çıkan ihtiyaçtan dolayı bazı fakihler narh koymaya cevaz vermişlerdir.²⁰⁷

Yaşanan vakıayla alakalı şartların değişmesi, yeni siyasî olayların ortaya çıkması sebebiyle her toplum ve her devlete göre hükümlerin değişeceğine delâlet eden bu gibi örnekler oldukça fazladır.

---

²⁰³ el-Kardâvî, Yusuf b. Abdullah el-Kardâvî, el-Kardâvî’nin internet sitesinde “*Fıkhu’l-Muvâzenât*” başlıklı yazısı.

²⁰⁴ el-Bâcî, Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî (ö. 474), *Matbaatu’s-Saâde*, 2. Bsk. 1998.

²⁰⁵ el-Kâsânî, Alâaddîn Ebu Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî el-Hanefî (ö. 587 h.), *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertîbi’s-Şerâi’*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2. Bsk. 1986, VI, 270.

²⁰⁶ İbnu’l-Kayyim, Şeyhu’l-İslâm es-Sânî Ebu Abdullah Şemsuddin Muhammed b. Ebu Bekr b. Eyyûb b. Sa’d ez-Zürâ’î ed-Dimeşkî (ö. 751 h.), *et-Turuku’l-Hikemiyye fi’s-Siyâseti’s-Şer’iyye*, mhk. Nâyif b. Ahmed el-Hamd, nşr. *Mecme’u’l-Fıkhî’l-İslâmî*, 1. Bsk. 2008, s. 75.

²⁰⁷ İbnu’l-Kayyim, *et-Turuku’l-Hikemiyye*, 75.

3. 3. 5. Fıkhu'l-Mesâlih

Bu konuyla alakalı maslahat-ı âmme, maslahat-ı mürsele, bunların anlamı ve kısımları, şeriat ile münasebeti ve bunlarla istidlâl gibi meselelere daha önce değindiğimiz için burada tekrarına ihtiyaç yoktur.

Burada bizi ilgilendiren siyasî İslâmî fıkın temel bir kaidesi olması açısından âlimlerin maslahata bakışıdır. Bu bakış açısı muasır müelliflerin sözlerinde açıkça görülmektedir. Bunlarla sınırlı olmamakla birlikte bunun örneklerini zikredeceğiz.

Hallâf “Şer’îsiyâset, mesalih-i mürsele ile amel etmekten ibarettir” demektedir ve buna şu sözleriyle açıklık getirmektedir: “Fukaha Şer’îsiyâsetle, özel bir delil bulunmadığı durumda dînin üsûlüne muhalif olmamak şartıyla maslahatın gerektirdiği şekilde hareket etme hususunda yöneticilere tanınan genişliği kastetmişlerdir.”²⁰⁸

Âlimlerin birçoğu Şer’îsiyâsetin istislâhî içtihadın bir semeresi olduğu görüşündedir. ed-Deyrîni de şu sözleriyle bunu desteklemektedir: “Şer’îsiyâset, İslâm hukukundaki rey ile içtihadın meyvesidir ki o, insanların yaşadığı şartlarda ne gibi gelişmeler olursa olsun, ilmî gelişmeler ve medeniyet mefhumlarının yükselmesine bağlı olarak ne gibi hadiseler meydana gelirse gelsin teşrî’ hayatının devamlılığını, nüfûzunu ve etkisini garanti altına almaktadır.”²⁰⁹

Öyleyse teşrî’ siyâseti esasen, hakkında nas bulunmayan meselelerde uygulanacak olan fıkhu'l-mesâlihe dayanmaktadır.

²⁰⁸ Hallâf, *es-Siyâsetu's-Şer'îyye*, 4.

²⁰⁹ ed-Deyrîni, Fethî, *Buhusu Mukârenetin fi'l-Fıkhi'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Messesetu'r-Risâle, 2. Bsk. s. 48.

3. 4. Maslahat-ı Mürsele'nin Şer'îSiyâsette Uygulanması

3.4.1. Sahâbe Zamanında Maslahat-ı Mürselenin Şer'îSiyâsette Uygulanması

Hiz. Peygamber(s.)'in, Sahâbenin hayatına ve daha sonrasına baktığımızda orada maslahat merkezli algı ve makâsîd eksenli içtîhâdın varlığına şahit oluyoruz. Hiz. Peygamber zamanında meydana gelen bazı durumlar bu meseleye açıklık getirmektedir. Bunlardan birisi, Hiz. Peygamber(s.)'le Mu'az b. Cebel arasında geçen diyalogdur. Hiz. Peygamber "ne ile hüküm vereceksin" dediğinde "Allâh'ın kitabıyla" diye cevap vermiş, "orada bulamazsan" buyurunca "Rasulullah'ın sünnetiyle" demiş, "orada da bulamazsan" buyurduğunda ise "kendi re'yimle içtîhât ederim ve çözümsüz bırakmam" yanıtını vermiştir.²¹⁰ Kıyas ve maslahatları itibara almak da içtîhât kavramı çerçevesine dâhildir.

Sahâbenin, Hiz. Peygamber'in fiillerine bakıp muhalefet edilmesi mümkün olmayan teşrî'î olanlarla, umûmî maslahatlara dayanan içtîhâdî olanları birbirinden tefrik edebiliyor olmaları, Habbâb b. Münzir'in Bedir savaşında sarf ettiği sözlerinden anlaşılmaktadır. Habbâb, "Ya ResulAllâh! Burası, Allâhu Teâlânın size karargâh kurulması için emrettiği ve mutlaka kalınması gereken bir yer midir? Yoksa şahsi bir görüş neticesi ve bir harp tedbiri olarak mı seçildi?" diye sordu. Peygamber efendimiz(s); "Hayır! Bir harp tedbiri icabı burası seçildi" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Habbab; Burası hiç de iyi bir konak yeri değildir. Kalkıp karşımızdaki topluluğa en yakın suyun başına karargâh kuralım. Etraftaki kuyuların hepsini kapatalım. Sonra bir havuz yapıp, içini su ile dolduralım. Düşmanla çarpışırken, susadıkça havuzumuzdan gelip su içeriz. Düşman ise su bulamaz ve perişan olur" dedi. Peygamber (s.); "Ey Habbab! Doğru olan görüş senin işaret ettiğindir" buyurdular.²¹¹

Hiz. Peygamber(s.)'in vefatı ve İslâm devletinin genişlemesinin ardından şartlar, Efendimiz zamanında olmayan birçok farklı maslahatı sahâbenin karşısına getirdi. Onlar da benzer şeyleri birbiriyle kıyaslıyorlar, hakkında nas ve kıyaslanacak benzer bir şey olmayan meselelerde ise Kur'ân ve sünnetle çelişmediği sürece, teşrî'in umûmî maksadı olan maslahatı kullanıyorlardı. Şimdi bununla ilgili bazı misaller arz edelim.

²¹⁰ el-Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *Sahîhu'l-Buhârî el-Câmi'u'l-Müsnedü's-Sahîh el-Muhtasar min Umûri Rasulillah (s.a.v) ve Sünnenihî ve Eyyâmihî*, Dâru Tavgu'n-Necât, 1. Bsk. 2002, hadis no: 3592.

²¹¹ İbn Hişâm, Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyârî el-Me'ârifî, es-Sîratü'n-Nebeviyye, Thk. Mustafa es-Sekkâ - İbrâhim el-Ebyârî - Abdülhafîz eş-Şelebî, nşr. Şirketü Mektebe ve Matba'a Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladühû, 2. Bsk. Mısır 1955, III, 167.

3.4.1.1. Kur'ân'ın Cem Edilmesi

Zeyd b. Sabit şöyle rivâyet ediyor: “Hz. Ebû Bekir ,(irtidad edenlere karşı yapılan) “Yemame savaşı” sırasında beni çağırttı. Gittim. Yanında Hz. Ömer oturuyordu. Ebû Bekir bana:

-Bak! Ömer, bana gelip: Kurrânın da katılmış bulunduğu “Yemame Savaşları” şiddetlendi. Ben her yerde kurrâların tükeneceğinden, onlar ile birlikte Kur'ân'ın da çokça zayi olmasından korkuyorum. Bu sebeple Kur'ân'ın cem'edilmesini emretmeni uygun görüyorum! dedi. Ben kendisine:

- Resulullah'ın yapmadığı bir şeyi nasıl yaparım? diye cevap verdim. Ancak Ömer: Bunda hayır var, diye ısrar etti. Ben her ne kadar bu meseleye yanaşmak istemedi isem de Ömer, talep ve müracaatlarının peşini bırakmadı. Sonunda Allâh, Ömer'in aklını erdirdiği şeye benim de aklımı erdirdi. Ben de meselenin gereğine aynen Ömer gibi inanmaya başladım.

Ebû Bekir bana yönelerek şunu söyledi: Sen genç, akıllı bir kimsesin. Hiçbir hususta sana karşı bir itimatsızlığımız yok. Üstelik sen Resulullah'a vahiy kâtipliği yaptın, nazil olan vahiyleri yazdın. Şimdi Kur'ân'ın peşine düş ve onu cem et. Zeyd devamla der ki: “Allâh'a yemin olsun, Ebû Bekir bana dağlardan birini taşıma görevi verse bu teklif ettiği işten daha ağır gelmezdi. Kendisine itiraz ettim:

- Siz Resulullah'ın yapmadığı bir şeyi nasıl yaparsınız? dedim.

Ebû Bekir beni ikna için:“Vallâhi, bu hayırlı bir iştir” dedi. Talep ve müracaatlarının peşini bırakmadı. Öyle ki, sonunda Allâh, Hz. Ebû Bekir 'in aklını yatırdığı gibi bu işe benim aklımı da yatırdı.

Artık Kur'ân'ın peşine düştüm. Onu kumaş parçaları, hurma yaprakları, düz taş parçaları ve ezberlemiş olanların hafızalarından toplamaya başladım. “Tevbe Sûresinin” son kısmını Huzeyme-veya Ebu Huzeyme-el-Ensâri'nin yanında buldum. Bu kısmı, ondan başkasının yanında bulamamıştım. (Cem ettiğim) sayfeler, Hz. Ebû Bekir'in yanında idi. Vefat edinceye kadar da orada kaldı. Sonra Hz. Ömer'e intikal etti. Allâh, ruhunu kabzedinceye kadar onun yanında kaldı. Sonra Resulullah'ın zevce-ı pâkleri Hafsa bnt. Ömer'e intikal etti ve onun yanında kaldı.”²¹²

²¹² el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, hadis no: 4986.

Görüyoruz ki sahâbe, müzakere ettikten ve meselenin sebeplerini dile getirdikten sonra bu işte Kur'ân ve ümmet için maslahat olduğu ortaya çıkınca bu işin yapılmasına hükmediyorlar. İşte bu maslahata dayanan bir içtihatdır.

3.4.1.2. Halife Olarak Vasiyet Etme

Hz. Ebû Bekir, muhacir ve ensârın bey'atıyla Müslümanların ilk halifesi olmuştur. Hilafeti iki sene sürmüştür. Ölümünün yaklaştığını hissedince kendisinden önce böyle bir şey yapılmamış olmasına rağmen Hz. Ömer'in halife yapılmasını vasiyet etmiştir. Hz. Peygamber (s.) hiç kimseyi halife olarak vasiyet etmemiş; ancak bunu yasaklamamıştır.

Said Ramazan el-Bûtî bu hususta şöyle demiştir: “Onun bu konudaki dayanağı, Müslümanların parçalanmasını engelleyecek ve onları bir araya toplayacak bir halife vasiyet etmeden ölürse onların Resulullah'ın vefatından sonra yaşanan ihtilafın daha tehlikeli bir ihtilafa düşmeleri korkusudur ki böyle bir durumda düşmanların Müslümanlar aleyhine iştihası kabarcaktır. Öyleyse bu Müslümanların birliği ve güçlerinin korunması adına tedbir amaçlı uygulanan bir maslahattır. Bu maslahat, hakkında nas veya bir delil varid olmasa da makâsıdu'ş-şeria kapsamına dâhildir.”²¹³

Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman'ı çağırması ve Hz. Ömer'i halife olarak vasiyet ettiğine dair bir mektup yazdırmıştır:

“Rahman ve Rahim olan Allâh'ın adıyla!..

Bu, Resulullah'ın halifesi Ebû Bekir'in dünyadaki son zamanında ahiretin ilk zamanında yazdığı vasiyettir. Bu zaman öyle bir zamandır ki, kâfir onda imâna gelir, facir bir kimse tevbe eder! Sizin üzerinize benden sonra Ömer b. Hattab'ı halife seçtim. Eğer Ömer iyilik yapar ve adaletli olursa benim onun hakkındaki zannım budur. Onun hakkında bildiğim de budur. Eğer değiştirirse, zulüm yaparsa her kişi kazancıyla karşı karşıyadır. Ben hayrı irade ettim, gaybı bilmem!”²¹⁴

Fıkıh ve hadis kitapları araştırıldığında sahâbenin, maslahat gerekçesiyle çoğunluğu ve en önemlileri Şer'îsiyâsetle alakalı işlerde görevlendirildiğinin birçok örneği görülecektir.

²¹³ el-Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Davâbitü'l-Maslahati'l-Mürsele fi's-Siyâseti'ş-Şer'îyye*, Müessesetü'r-Risale, 1973, s. 355.

²¹⁴ et-Taberî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310 h.), *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, Dâru't-Turâs, 2. Bsk. Beyrut 1973, IV, 54.

3. 4. 2. Tabiîn Zamanında ve Sonrasında Maslahat-ı Mürselenin Şer’iSiyâsette Uygulanması

Bu dönemde İslâm Devleti genişlemiş, İslâm medeniyeti başka medeniyetlerle karışmış, Araplar başka yerlere göç etmişler, halklar İslâmiyet’e dâhil olmuş, “ıcatlar ihtiyaçların çocuğudur” denildiği gibi Müslümanların bilmedikleri ve daha önce karşılaşmadıkları birçok yeni mesele ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte onlar, bütün zaman ve mekânlar için uygun, onun her şahıs, her kabile, her topluluk ve her memleket için uygun olmasını sağlayan esneklik özelliğine sahip bir mesaj taşıyorlardı.

Bu durum, Kadı Şüreyh’in, kendisine “neden yeni hükümler ortaya koyuyorsun” diye sorulduğunda “insanlar yeni şeyler yaptılar, ben de yeni hükümler verdim”²¹⁵ diye cevap vermesine neden olan şeydir. Aynı şekilde Ömer b. Abdulaziz’in “insanların ihdâs ettikleri şeylere göre yeni hükümler ver” demesinin sebebi de budur.

Tabiîn, ortaya çıkan yeni meselelerle alakalı, çoğu maslahat üzerine bina edilmiş yeni cevap ve fetvalar vermişlerdir. Bunun örneklerini sunacağız.

1. Ömer b. Abdulaziz’in Verdiği Bazı Hükümler

O, kendisinden önceki Emevî valilerinin insanlara yaptıkları zulüm ve haksızlıklara şahit olmuştu. Zulme delâlet eden kat’î delilleri kullanırsa mazlumların hakkının zayi olacağını düşündü. Bu, Hz. Peygamber(s.) zamanında karşılaşılmayan, kitap, sünnet ve kıyasta hakkında hususi şahit bulunmayan bir durumdu.

Ömer b. Abdulaziz bu durumla alakalı maslahat arayışı içine girdi ve yapılan haksızlıkları sahiplerine iade etmeye yöneldi. Kat’î delillerin haricindeki delillerle iktifa ederek ve en basit delillerle yetinerek haksızlık yapıldığına dair bir işaret gördüğünde onu sahibine iade etti.²¹⁶

Yine onun, yolcuların barınması için Horasan yolunda kervansarayların yapılmasını emretmesi ve bunun için hazineden ödenek vermesi de onun maslahata yönelik uygulamalarından biridir. Hz. Peygamber’in yapmadığı bir şeydir. Bu, yaşanan bu altın çağda yolları dolduran yolcuların maslahatının gerektirdiği bir iştir. Bundan dolayı Ömer b.

²¹⁵ İbn Sa’d, Muhammed b. Sa’d b. Münî’ el-Hâşimî (ö. 230 h.), *et-Tabakâtu’l-Kübra*, Thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Bsk. Beyrut 1990, VI, 71.

²¹⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, aynı yer.

Abdulaziz, günümüzde otellerin verdiği hizmeti yerine getirecek kervansarayların yapılmasını uygun görmüştür.²¹⁷

Hacıların rahatını temin etmek amacıyla Mina'da binaların yapılmasını yasaklayan bir mektubu Mekke'ye göndermesi de diğer bir misaldir.²¹⁸

Bu gibi misallerden anlaşılıyor ki, maslahat gerekçesiyle yapılan içtihad, hayatın bir gereksinimi olup sahabe, tabiin ve sonrakiler onu uygulamış, birçok meselede onunla hüküm vermişlerdir. Bu ümmetin yaşadığı hiçbir zaman dilimi yoktur ki insanlar maslahat-ı mürsele ile amel etmemiş olsunlar. Özellikle de Şer'îsiyâset konusunda onunla amel edilmiş ve günümüzde de bu durum devam etmektedir.

3. 4. 3. Günümüzde Uygulanan Bazı Örnekleri:

Ücretlerin, haftalık tatil günlerinin ve günlük çalışma saatlerinin belirlenmesi.²¹⁹

Evlenme ve boşanmaların bu amaçla oluşturulan özel arşive kaydedilmesi.²²⁰

Can ve malın korunması amacıyla, araç ve yaya trafiğini düzenlemek için trafik ışıklarının kullanılması.²²¹

Zekâtın, hak sahibinin ferdî mülkiyeti olmaksızın geliri olan projelerde kullanılması. Bundan maksat zekât mallarının hak sahibi lehine değerlendirilmesidir.²²²

İslâm tarafından devlete, bazen döviz spekülasyonundan da kaynaklanabilen iktisadî krizlerin etkilerinin tamiri için zarurî görülen işleri yapma yetkisinin verilmesi da Şer'îsiyâset kabilindedir.²²³

Finansal piyasaların kurulması ve Müslümanların yöneticilerinin yetkilerinden kabul edilen düzenlemeler mesâlih-i mürsele kaidesine girer. Şüphesiz ki bu düzenlemeler gelişmiş toplumların can damarı olan ticarî ve ekonomik işlerin gelişmesine yardımcı olmaktadır.²²⁴

²¹⁷ İbn Sa'd, a.g.e., aynı yer.

²¹⁸ İbn Sa'd, a.g.e., aynı yer.

²¹⁹ Muslih, Abdullah Muhammed Muslih, *el-Maslahatü'l-Mürsele ve Takbîkâtühâ el-Muasıra*, Mecelletü Dirâsât, sayı 2, s. 161.

²²⁰ Muslih, a.g.e., s. 366.

²²¹ el-Emîn, Hasan Abdullah el-Emîn, *Tavzîfu'z-Zekât fî Meşâri' Zâti Rî' bilâ Temlikin Ferdiyyin li'l-Müstahkk*, Mecelletü'l-Fıkhî'l-İslâmî, sayı 3, s. 365.

²²² el-Emîn, Hasan Abdullah el-Emîn, *Tavzîfu'z-Zekât fî Meşâri' Zâti Rî' bilâ Temlikin Ferdiyyin li'l-Müstahkk*, Mecelletü'l-Fıkhî'l-İslâmî, sayı 3, s. 365.

²²³ Ahmed, Şevkî Ahmed Dünyâ, *el-Mudârabât ale'l-Umle Mahiyetühâ ve Âsâruhâ ve Sübülü Muvâcehitihâ me'a Ta'kîbin min Manzûrin İslâmiyyin*, Mecelletü Merkezi Salih Kâmil li'l-İktisâdî'l-İslâmî, Ezher Üniversitesi, sayı 6, s. 82.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ ŞİYÂSETÜ'Ş-ŞERİA'DA MÜRSEL MASLAHATIN ROLÜ

4.1. Devlet Başkanı Seçmede Maslahatın Rolü

4.1.1. İslâmda Yerilen Yönetim Şekilleri

Yönetim şekli ile ilgili şerî' nasları araştıran bir kişi, Kur'ân ve hadislerdeki delillerden altı yönetim şeklinin hepsinin İslâmSiyâset Fıkhında zemmedildiğini ve makbul görülmediğini çıkarabilir. İslâmi yönetim tarzını dile getirmeden önce İslâm'da kabul edilmeyen yönetim türlerine değinmeyi düşündük. Çünkü; İslâm yönetim anlayışında uygun görülmeyen yönetim biçimlerinin uygun görülenlerden önce anlatılmasının, konumuzu daha anlaşılır hale getireceği kanaatindeyiz. İslâmSiyâset Fıkhı'nda mutlak manada yasaklanan yönetim biçiminin istibdat olduğunu baştan ifade etmek istiyoruz. Şimdi yönetim şekillerini maddeler halinde görelim:

4.1.1. 1. İstibdât

İstibdat, tek kişinin yönetimidir. İstibdat, Arapça bir kelime olup “istibdâd” kelimesinden gelmektedir. Araplar, bir şeyde tekelleşmeyi ifade etmek için: “استبد بالشيء” (istebedde bi's-şeyi) demişlerdir. Sahâbe de bu kelimeyi siyâsî bir mesele hakkında, tekelleşme anlamında kullanmıştır. Bu siyâsî mesele, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ali arasında geçmiştir.

---

²²⁴ el-Ğurdâkî, Ali Muhyiddin el-Ğurdâkî, *el-Esvâku'l-Maliyye fî Mîzâni'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Mecelletü'l-Fıkhî'l-İslâmî, sayı 1, s. 82.

Hz. Ali (40/661), Hz. Ebû Bekir 'e (13/634): لکنک تستبد علینا بالأمر وکنا نری لقرابتنا من رسول "Fakat sen, bizim hakkımızda kendi başına hareket ediyorsun. Biz de Resulullah sallallâhü aleyhi ve sellemle akrabalık bağımızdan dolayı bir nebze payımız vardır diye düşünüyorduk!" demiştir²²⁵.

Sakife günü Hz. Ebû Bekir'in Ensâra hitaben: ولا تفتاتون بمشورة ولا تقضى دونكم "Sizler meşverette kendi başınıza hareket etmezsiniz. Sizsiz de işler karara bağlanmaz." demesi, yönetim işinde istibdâdın sahâbeye göre yasak olduğunu bizlere gösterebilir.

Semânî (489/1096), şûrâ ile ilgili âyet²²⁶ hakkında: "Bu söz birliği etmeye ve tek kişi yönetimini terke delildir." şeklinde yorum yapmıştır²²⁷.

Kurtûbî (656/1258) ise tefsirinde, kamulaştırılmış özel mülkle alakalı olarak: "İltimasa kaymaksızın adaletli bir şekilde ve kendi başına buyruk olmaksızın kurul kararıyla danışarak harcamada bulunur."²²⁸ yorumunu yapmıştır.

Allâh Taala'nın وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ "İşte Âd kavmi! Rablerinini âyetlerini inkar ettiler. Peygamberlerine isyan ettiler. İnadçı her zorbanın emri ardınca gittiler."²²⁹,

فَاسْتَحَفَّ قَوْمَهُ "Nuh: 'Rabbim! Onlar bana isyan etti. Mal ve evladı hüsrânını artıracak kişiye tabi oldular.' dedi."²³⁰ ve فَاسْتَحَفَّ قَوْمَهُ "(Firavun) Kavmini küçümsedi. Onlarda ona itaat etti. Gerçekten onlar fasık bir kavimdir."²³¹ âyetlerinden, baskıcılara boyun eğip onların boyunduruğu altına giren halkların yerildiği çıkarılabilir.

Çağdaş ilim adamlarından Muhammed Gazâlî'nin (v. 1998): "İslâm ve istibdat bir araya gelmeyecek iki zıt şeydir. Dinin öğretileri, insanları sadece Rablerine kulluğa ulaştırır.

²²⁵ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar*, Dâru Tavku'n-Necât, 2002, 4240

²²⁶ Şûrâ, 42/38

²²⁷ Semâ'nî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr, *Tefsîru'l-Kurân*, (Thk. Yâsir b. İbrâhîm ve Ğanîm b. Abbâs b. Ğanîm), Dâru'l-Vatan, Riyad 1997.

²²⁸ Kurtubî, Abdullah Muhammed b. Ebibekr b. Ferhiddîn, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân*, (Thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Atfîş), Dâru'l-Kutubi'l-Mısriye, Kahire 1964, XI, 55.

²²⁹ Hûd, 11/58.

²³⁰ Nûh, 71/21.

²³¹ Zuhruf, 43/54.

İstibdadın çıkardığı kanunlar ise, insanları kör siyâsî paganizme çevirir."²³² sözlerinden de anlayacağımız gibi baskıcı yönetim, İslâm'da yerilmiş ve kabul edilmemiştir.

4.1.1. 2. Saltanat- Herakliye (الهراقلية)

Saltanat, sahâbe arasında الهراقلية "Heraklis tarzı yönetim" şeklinde bilinen ve kullanılan bir terimdi. Bu terim, daha sonraları siyâsî vesâyeti ifade edecek şekilde anlaşılmaya başlamıştır.

Siyâsî vesâyeti sahâbe önünde ilk dile getiren kişinin, Muâviye'nin (60/680) Medine valisi Mervan olduğunu anlıyoruz. Mervân'ın (65/685) siyâsî vesâyeti dile getirme gerekçesi, Muâviye'den sonra oğlu Yezid'i (64/685) biatla halife yapma arzusudur. Mervân, bu gayeye hizmet etmek adına Yezid'i her fırsatta dile getirmeye başlamıştır²³³.

Abdurahman b. Ebi Bekr'in ona cevabı ise: ما هي إلا هراقيلة "O, olsa olsa heraklisciliktir." şeklinde olmuştur. Mervân'ın, yaptığını Ebû Bekir ve Ömer'in (23/644) sünneti şeklinde sunma gayreti üzerine Abdurrahman görüşünde ısrar eder bir şekilde: "Bu yapılan, tam anlamıyla Herakl'in ve Kayser'in sünnetidir." demiştir. Farklı bir rivâyette ise Abdurrahman, Mervân'a: "Bize getirdiğiniz şey, oğullarınıza biat edeceğimiz herakliscilik mi?" şeklinde tepki göstermiştir²³⁴.

İbn-i Cevzî (751/1350), Abdurrahman'ın bu sözlerini: "Yönetimde oğlu babanın yerine geçirerek Kayser olan Herakl'in sünnetini mi uygulayacaksınız?" şeklinde şerh etmiştir²³⁵.

İbn-i Receb el-Hanbelî (795/1393): "Devlet başkanlığı, neseple elde edilmez. Bu sebeple sahâbe, oğluna biat eden kişiyi kabul etmemiştir. Abdurrahmân b. Ebî Bekr: 'Getirdiğiniz oğullarınıza biat edeceğimiz herakliscilik miydi?' tepkisini vermiştir. Abdurrahmân'ın bu sözünü Hz. Aişe'nin (58/678) de içerisinde olduğu sahâbe topluluğu işitmiş ve ona tepki göstermemiştir. Bu durum, oğullara biatin Bizans ve İran geleneği

²³² Muhammed Gazâlî, *el-İslâm ve'l-İstibdâdu's-Siyâsî*, Dâru'n-Nahda, Mısır Ts, s. 25.

²³³ Buhârî, *a.g.e.* 4827.

²³⁴ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l-Fazl el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Mısır, Kahire 2001, VIII, 577.

²³⁵ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân, *Keşfü'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahîhayn*, Dâru Mısır, 2001, IV, 393.

olduğunu, Müslümanların âdetinin ise efdal ve aslaha biat olduğunu göstermektedir.”²³⁶ demiştir.

Yaptığımız bu alıntıda görüldüğü üzere İbn-i Receb, saltanatın İslâm’da yasak olduğu konusunda sahâbe icmâının olduğunu iddia etmektedir. İbn-i Hazm (456/1064) ise: “Yönetimde verasetin caiz olmadığı konusunda Müslümanların hiç birinin hilafı söz konusu değildir.”²³⁷ diyerek, bu görüşte olduğunu ortaya koymuştur.

4.1.1. 3. Emirlik

Naslarda emirliğin (teemmür) yerilen bir yönetim tarzı olduğunu görmekteyiz. Emirlik; galebe çalma (teğallüb), karşı tarafı kahretme, onu istila etme, güç ve musallat olma anlamlarına gelmektedir. Emirlik kelimesinin karşılığı olan bu lafızların, “teemmür” lafzıyla birlikte fıkıh ve kelim eserlerinde eş anlamlı olarak kullanıldığını görebiliriz. Tespit edebildiğimiz kadarıyla fıkıh ve kelim eserlerinde eş anlamlı olarak kullanılan bu kelimelerin şerî’ nasta kullanılanı sadece “teemmür” kelimesidir.

Bu hadis Hz. Peygamber’in, *أوصيكم بتقوى الله والسمع والطاعة وإن تأمر عليكم عبد* “Başınıza herhangi bir köle dahi emir olsa, size Allâh’a karşı takvalı olmanızı ve dinleyip taat etmenizi tavsiye ediyorum.”²³⁸ şeklindeki sözüdür.

Bu hadiste görüldüğü gibi “teemmür” lafzı, *وإن تأمر عليكم* “şâyet emir olsa bile” şeklinde yerme içeren bir bağlamda gelmiştir. Peygamberin bu sözü, bazı ilim adamları tarafından farz-ı muhal tarzında bir örnekleme olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bu hadisi, farz-ımuhal olarak değerlendirmede emirlikle gelen kişinin yönetiminin sahîh olmaması gündeme gelmektedir²³⁹.

Halife Hz. Ömer’in: *إنني إن شاء الله لقائم العشية في الناس فمحذرمهم هؤلاء الذين يريدون أن يغصبوهم* “İnşâallâh ben, insanlar arasında kısa süreliğine varım. İşlerini başkalarını gasp ederek

²³⁶ İbn Receb, Zeynuddîn Ebu’l-Ferec Abdurrahmân b. Şihâb, *Fethu’l-Bârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, (Thk. Ebû Muâ’z Târik b. Avzillah b. Muhammed), Dâru’n-Neşr, Suud 2002, V, 275.

²³⁷ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saî’d, *el-Fasl fî’l-Milel ve’l-Ehvâ ve’n-Nihal*, Hâncî, Kahire 1998, V, 12.

²³⁸ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eşâ’s es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Mektebetü’l-Maâ’rif, Riyad Ts., hadis no: 4609.

²³⁹ Bu yönde değerlendirmeler için bk. el-Bekrî, Muhammed Ali b. Muhammed, *Delîlu’l-Fâlihîn li Turuki Riyâzi’s-Sâlihîn*, (Thk. Halîl Memûn Şeyhâ), Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 2004,

kendi başlarına yönetmeye çalışan şu kişilerin uyarıcısıyım.”²⁴⁰ sözleri, sözün bağlamı ele alındığında teemmür lafzına olan gazabının ifadesi olarak değerlendirilebilir.

4.1.1. 4. İltimas

Şeri naslarda iltimasın da yerildiğini görmekteyiz. Useyd b. Hudeyr’den gelen bir hadise göre; Ensârdan bir adam, Hz. Peygamber’e: *“ألا تستعلمني كما استعملت فلانا”* *Falancayı vali tayin ettiğin gibi beni de vali tayin etmeyi istemez misin? şeklinde bir söz tasarruf etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, bu adama: “ستلقون بعدي أثرة فاصبروا حتي تلقوني على الحوض”* *Benden sonra yakın bir zamanda adam kayırma ile karşılaşacaksınız. Havzda bana kavuşuncaya kadar sabredin!”* demiştir²⁴¹.

Bu hadis, iltimasın eşine dostuna mal-mülk dağıtmanın yanında hak edenden mal ve mülkün mahrum edilmesi şeklindeki zulmü de içerdiğini ifade etmektedir.

4.1.1. 5. Baskıcılık (الجبرية-cebriye) ve Zulüm (العضوض-el-‘adûd)

Baskıcılık (el-cebriye) ve zulüme (el-‘adûd) Peygamber’in *تكون النبوة فيكم ما شاء الله أن تكون ثم يرفعها الله إذا شاء أن يرفعها ثم تكون خلافة على منهاج النبوة فتكون ما شاء الله أن تكون ثم يرفعها الله إذا شاء أن يرفعها ثم يكون ملكا جبريا فتكون ما شاء الله أن تكون ثم يرفعها إذا شاء أن يرفعها ثم تكون خلافة على منهاج النبوة ثم سكت* *Peygamberlik, aranızda Allâh kalmasını dilediği kadar kalacak. Sonra Allâh, onun kaldırmayı dilediğinde kaldırarak ve nübüvvet tarzında hilafet hüküm sürmeye başlayacak. Hilafet, Allâh’ın dilediği kadar kaldıktan sonra Allâh onu kaldırmak istediğinde kaldırarak. Sonra zâlim bir kral olacak ve o Allâh’ın dilediği kadar kaldıktan sonra Allâh onu dilediğinde kaldırarak. Sonra cebbâr bir kral gelecek, yönetimi Allâhın dilediği kadar sürdükten sonra Allâh onu dilediğinde kaldırarak. Sonra Peygamberlik tarzında bir hilafet olacak ve sonrası bu hal üzere devam edecek.”*²⁴² sözlerinde yer verilmiştir.

Dile getirdiğimiz hadiste Hz. Peygamber, İslâm ümmetinin geçireceği beş siyâsî aşamadan bahsetmiştir. Bu merhalelerin arasında “zâlim kral” ve “cebri/baskıcı kral” dönemlerinden bahsedildiğini görmekteyiz.

²⁴⁰ Buhârî, a.g.e, 6830.

²⁴¹ Buhârî, a.g.e, 6850.

²⁴² Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed*, Müessesetü'r-Risâle, IV, 237.

Hız. Peygamber(s.)in özellikle “cebri” yönetimden ne kast ettiği açık değildir. Hız. Peygamber, “cebri kral”dan zorlama ve baskıyı kastedeceği gibi kibir ve kendini yüceltmeyi kastetmiş de olabilir. Hız. Peygamber’in “zâlimkral” (el-melikü’l-‘âddu) sözünden kastı ise halka baskı ve zulmü reva gören demektir²⁴³.

4.2. İslâmi Yönetim Tarzı

Kur’ân ve sünnette devlet başkanının nasıl başa geçeceğine, onun hangi vasıfları ve özellikleri taşıması gerektiğine değinilmediği, Müslümanlar nezdinde ittifakla kabul görmüştür diyebiliriz. Bu kabul, devlet başkanı meselesinin dini bir mesele olmayıp dünyevi bir mesele olduğu anlayışını destekler niteliktedir.

Dini nasların devlet yönetimi konusunda değindiği şeyler, gerçekleştirilme şekline girmeksizin, bir şekilde adaletin, eşitliğin, hürriyetin ve şuranın tesisini sağlayan esaslardır. Nasların söz konusu değerlerin nasıl gerçekleştirileceğine değinmemesinden, bu değerlerin gerçekleştirilme tarzının insanların adet ve içtihatlarına bırakıldığı çıkarımı yapılabilir ve nerede adalet varsa orada Allâh’ın kanununun varlığından söz edebiliriz.

Buna sahâbenin, yönetim işlerini ahiretle alakalı (taabbudi) bir iş değil de adet esaslı dünyevi işlerden görmeleri delil olarak getirilebilir. Yönetim işi, teşri derecesine değil de mubah derecesine ulaşacak düzeyde bir mesele olduğundan, insanların adet ve durumlarına göre değişiklik gösterebilecek yapıda olan içtihâda bırakılmıştır diyebiliriz.

Nitekim çağdaş fikir adamlarından Ahmed Reysunî: “Bizde yani İslâm’da ne ismiyle ne anayasal yapıyla ne de kanunîdüzenlemeleriyle belirli bir siyâsî düzen yoktur. Eğer İslâm’ın belirli ve değişmez bir yönetim tarzı olsaydı, her zaman ve mekâna uygun olmama durumu gündeme gelirdi. Ne Kur’an’da ne de sahih sünnette “hilafet sistemi” diye bir şey yoktur. Hilafet, ne daha fazlası ne de daha azı, sadece tarihi bir tecrübe ve beşeri bir deneyimdir.”²⁴⁴ diyerek bu olguya dikkat çekmiştir.

“Raşit halifeler döneminde kabul gören yönetim anlayışını benimseyeceğimiz düşünülse geçmişe takılı kalmış oluruz. İlahi mesajın gerçekleştirilmek için geldiği dünya hedeflerini asla gerçekleştiremeyiz.

²⁴³ Bu konuda değerlendirmeler için bk. el-Cezerî, Ebu’s-Saâ’dât el-Mubârek b. Muhammed, *en-Nihâye fi Ğaribi’l-Eser*, (Thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), Mektebetü’l-İlmiye, Beyrut 1979, III, 253.

²⁴⁴ Ahmed Reysunî, *el-Fikru’l-İslâmî ve Kazâyâ el-İslâmiye* (Mağrip el-Mesâi günlük gazetesinde yayınlanan makalelerinin 2007’de derlenerek kitap haline gelmesinden meydana gelmiştir.)

*İdeal islam devletiyle ilgili günümüzde hâkim bakış açılarında bu donukluğu görüyoruz. İdeal islam devletiyle hulefa-i raşidin dönemindeki idare biçimini kastetmektedirler. Bu tarz bir idare biçimine iktidadan herhangi bir sapma devletten islami niteliği kaldırır.*²⁴⁵

Bu müphemliğin; İslâm Hukuku'nun İslâm devleti hakkında belli bir yönetim biçimini belirlememesinden ve bağlayıcı, derleyip toplayan tafsilatlı ve yaptırım gücüne sahip bir bakış açısını tayin etmemesinden kaynaklandığı kanaatindeyiz.

İslâm Siyâset Fıkhı'na dair yazılan geçmiş dönem eserlerinin ise, bize yazarlarının çağını yansıttığı düşüncesindeyiz. Onların zamanlarında yaşanan sosyal problemlerin, bizim ihtiyaç ve adetlerimizden çok farklı olduğu kanısındayız. Bu sebeplerden ötürü bu eserlerde anlatılanların, biz yirmi birinci yüzyıl insanına uygun düşmediği görüşündeyiz.

Muhammed Esed'in "*Öncekilerin yazdıklarına itimat, kısır bir güven duygusudur. Dini kaynaklara özel çalışmalarımızın ışığının aksine bilinçli bir üslupla yeniden içtihat etmeliyiz.*"²⁴⁶ sözü, bizim bu konudaki kanaatimizi destekler niteliktedir.

İslâmi bir yönetimin de, şura ve ümmet rızasının esas olduğu çıkarılabilir. Çünkü İslâm, hedefini adalet ve kişiler arası eşitlik olarak belirlemiştir. Bu şekilde düşündükten sonra bizim burada ana esaslarını tasvir etmeye çalıştığımız İslâmi yönetime başkanlık sistemi, parlamenter sistem, cumhuriyet veya demokratik sistem şeklinde isimlendirmemiz çok önemli görünmemektedir. Sonuçta bizler hilafet, halife ve prens gibi isimlere mecbur değiliz. Çünkü İslâm bu kapıyı bize açık bırakmıştır.

Nitekim Muhammed Esed bu konuyla alakalı olarak: "*İslâm; hükümetin, endüstriyel sanatların, iktisat kanunlarının ve benzerlerinin şekliyle alakalı meselelerde konumunu bu şekilde belirlemiş olmalıdır. Çünkü İslâm, insanlığın gelişiminin önünde bir engel olarak durmamak için müphem hükümler hakkında her hangi bir nas tayin etmemiştir. İslâm'ın bu konudaki tutumu, bazen sadece genel kaideler koymak şeklinde kendini gösterirken bazen de tamamen susmak ve hiçbir kural koymamak şeklinde kendini göstermektedir. Bu, içtihat ettiğimiz alandır.*"²⁴⁷ demektedir.

²⁴⁵ Muhammed Esed, *Minhâcu'l-İslâm fi'l-Hükm*, Dâru'l-İlm, 1975, s. 53.

²⁴⁶ Esed, Muhammed, *a.g.e.*, s. 39.

²⁴⁷ Esed, Muhammed, *a.g.e.*, s. 40.

4.3.Yönetim ve Maslahat-ı Mürsele İlişkisi

Anlattıklarımız, İslâm'ın belirli bir yönetim şekline dair açık hüküm tayin etmediğini ortaya koymaktadır. İslâm'ın bu meselede yaptığı; sadece hürriyet, adalet, eşitlik ve şura gibi temel esasları talep etmektir. İslâm, farklı zaman ve mekânlarda söz konusu temel esasları karşılamaya neyin uygun olduğunun kararlaştırılmasını Müslümanlara bırakmış görünmektedir.

Bir şeyi ortadan kaldıracak ve ortaya koyacak hiçbir delilin olmaması, maslahat-Mürsele olarak tanımlanmıştır. Maslahat, İslâm Hukuku'nun esnekliğinin güvencesi ve asırlar boyunca her zamana ve her mekâna uyum sağlayan bir esas olarak düşünülebilir. “Gerçek şu ki bütün kanuni yapısını maslahatları celp ve meşedetleri def etme esasına oturtan İslâm'da maslahatın şanı yücedir.”²⁴⁸ ifadeleri, bu gerçeği vurgulamaktadır.

4.4.Eskiden Halife Günümüzde ise Devlet Başkanı Seçim Biçimleri

4.4.1.Eskiden Halife Seçim Biçimleri

İslâm Hukukuna ve İslâm ümmetinin hilafetler tarihine şöyle bir göz atıldığında halife seçiminde izlenen yolların şu şekilde olduğu görülür:

4.4.1. 1. Ehl-i Hall ve Akd'in Seçimi

İslâm Hukukunda bir kişi, ehl-i hall ve akd tarafından halife seçildiğinde biat edilmiş addedilmektedir. Şihâbuddîn'in ifade ettiğine göre ilim adamları, ehl-i hall ve akd'i “*Biat esnasında kolayca toplanabilecek âlimler, liderler ve eşraftır. Çünkü yönetim meselesi onlarla bir düzene girer ve diğer insanlar onlara tabi olur.*”²⁴⁹ şeklinde tanımlamışlardır.

4.4.1. 2. İstihlâf

İstihlâf, İslâm tarihinde hilafetin belirlediği bir yöntemdir. İstihlâf tarih boyunca iki kısma ayrılmıştır:

²⁴⁸en-Nizâmu's-Siyâsi el-İslâmî, Dâru Vâil li'n-Neşr,2003,

²⁴⁹ Şihâbuddîn, Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Bâbu'l-Halebî, Kahire 1970, VII, 410.

a. Ferdi İstihlâf

Bu istihâf türünü, Hz. Ebû Bekir 'in Ömer'i yerine tayin etmesinde görmekteyiz. Hz. Ebû Bekir vefatının yaklaştığını anladığında Hz. Osman'dan vasiyetini yazmasını talep etmiştir. Hz. Osman'ın yazdığı bu vasiyet şu şekildedir:

“Bu, Resulullah sallallâhü aleyhi ve sellem halifesi Ebû Bekir 'in dünyadaki son, ahiretin ise ilk demlerinde, kâfirin imâna geldiği facirin ise korkuya kapıldığı halde son sözleri ve vasiyetidir. Şüphesiz ben, sizlerin başına Ömer b. el-Hattâb'ı yönetici tayin ettim. İyilik eder ve adil olursa bu, benim onu böyle bilmem ve onun hakkında görüşümdür. Eğer zâlim olur ve değişirse de ben, gaypla alakalı hiç bilgiye sahip değilim. Hayrı istemkteyim. Herkese kazandığı vardır.”²⁵⁰

b. Kurul İstihlâfi

Bu istihlâf türü, Hz. Ömer'in hilafet seçimini altı şahsa kendi aralarından seçmek üzere bıraktığında ortaya çıkmıştır. Bu altı kişi şunlardır: Hz. Ali, Hz. Osman, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdurrahmân b. Avf, Zübeyr b. Avvâm ve Talhâ b. Ubeydullah'tır. Hz. Ebû Bekir, hilafet meselesinde bir etkileri olmamasına rağmen ensârın ileri gelenlerini de huzuruna çağırılmış, aday olmamak kaydıyla sadece belirleyici oyu kullanması için oğlu Abdullah'tan seçimde hazır olmasını istemiştir²⁵¹.

4.4.1. 4.Veliahtlık

Veliahtlık, Muâviye uygulayıncaya kadar Müslümanlarca bilinmemesine rağmen bir vakıydı. Muâviye, oğlu Yezid'i yerine veliaht tayin ettiğinde hiçbir sağlık sorunu yaşamıyordu. Muâviye'nin bu girişimi, temelde kendince Ümeyyeoğullarından, ehl-i hall ve akde dâhil olanların meselede ittifak etmeleriyle insanların toplanması ve arzularının birleşmesinin sağlayacağı faydayı gözetiyordu. Veliaht seçimi, bu olaydan sonra zamanımıza kadar bu şekilde devam etti.²⁵² Ümmet ise, ne çektiyse veliahtlık geleneğinden çekti diyebiliriz.

²⁵⁰ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, (Thk. Muhammed Ebû Fazl İbrâhîm, Dâru'l-Maâ'rif, 1967, IV, 54.

²⁵¹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, (Thk. Halil Mansûr), Dâru'l-Kütubi'l-İlmiye, Beyrut 1997.

²⁵² İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed, *Mukaddimetü İbn Haldûn*, (Thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş) Dâru Ya'kûb, 2004, 210; Hz. Peygamber sonrası devlet idaresi konusuyla ilgili, bkz. Komisyon, ilmihal, DİB yayınları, Ankara, 2006 c. II, s.270-273.

4.4.2. Günümüzde Devlet Başkanı Seçim Yöntemleri

Günümüzde var olan devletlerin çeşitliliğine bakıldığında, devlet başkanı seçim yöntemlerinin birbirinden farklı ve çok çeşitli olduğu görülür. Günümüzde devlet başkanı seçimlerin çoğunluğu şu şekilde gerçekleşmektedir:

- a. Dolaylı veya dolaysız halkın Cumhurbaşkanını seçmesi.
- b. Bir veya iki meclis aracılığıyla devlet başkanını parlamentonun seçmesi.
- c. Devlet başkanını parlamentoyla birlikte halkın seçmesi. Bu tür seçimde parlamento adayları belirler ve seçilmeleri için halka takdim eder.

4.4.3. Seçim Yöntemleri-Halife ve Devlet Başkanı-Bu Yöntemlerin Maslahatla Olan Alakası

Anlattığımız üzere Hz. Ebû Bekir,ehl-i hall ve akdin biatı ile, Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in kendi yerine halife bırakılmasıyla (istihlâf), Hz. Osman, Hz. Ömer'in hilafet seçimini altı kişilik sahâbe heyetinin kararına bırakmasıyla ve Hz. Ali mescitte biat edilerek halife olmuşlardır. Bu tarihi gerçekler göz önünde bulundurulduğunda, devlet başkanı seçiminde müslümanları bağlayacak Şerî' belirli bir yöntemin olmadığı ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle Müslümanlar, devlet başkanını seçiminde özgürdürler. Çünkü geçmişte ve günümüzde devlet başkanı seçme biçimiyle alakalı olan tek delil, mürsel maslahattır. Zaman ve mekânın değişmesiyle zaman veya mekâna uygun olan şeyler değişebilmektedir. Donuk bir yönetim tarzından hiçbir hayır beklenemez.

4. 4.3.Şuranın İçeriği ve Hükümü

4. 4.3.1.Lüğavî Olarak Şura

Şura kelimesinin aslı; أشار العسل “balı hasat etme ve kovanından alma”, شرت الدابة “Ona falanca işi emretti.” أشار إليه بموضع كذا, “Bineği ileri geri götürerek satışa sundum.” شورا “Ona falanca işi emretti.” kelimesinden “şura” ve “meşveret” mastarıdır. Mufaâle babından “müşâvere” ve şivâr” mastarları ile istifâ'l babından “istişâre” mastarı, istişare talebi anlamına gelmektedir²⁵³.

²⁵³ Isfahânî, el-Huseyn b. Muhammed el-Fazl, *Mu'cemu Müfredâtu'l-Kurân, Dâru'l-Fikr*, Beyrut 2006, s. 203

4. 4.3.2. Istilâhta Şura

Istilâhta şura, sözlük anlamıyla uygun bir şekilde kullanım alanı bulmuştur. Buna göre şura: “uygulamak niyetiyle doğrusuna veya en doğrusuna ulaşmak amacıyla herhangi bir meselede akıllı ve ince anlayışlı insanların farklı görüşlerinin müzakere edilmesidir.”²⁵⁴

Siyâsî bir terim olarak şura: “ümmetin veya onun vekillerinin ümmetle alakalı genel işlerde görüşünü sormadır.”²⁵⁵

4. 4.3.3. Değişim, Şura ve Barışçıl Boykot

Barışçıl boykot, bazen günümüzde sıradan bir iş kabul edilen barışçıl gösteriler şeklinde gerçekleşebilir. Bu tür olan eylemlerde asıl olan eylemin mübahlığıdır. Çünkü; Makdisî'nin de ifade ettiği gibi “Adet ve eşyada asıl olan mübahlıktır. Bu asıldan vazgeçme ancak kendisine eşdeğer muarız veya ondan daha tercihe şayan bir sahih ve sağlam delille mümkündür.”²⁵⁶

Hz. Peygamber'in ما أحل الله في كتابه فهو حلال وما حرم فهو حرام وما سكت عنه فهو عفو فاقبلوا من الله عافيته فإن الله لم يكن لينسئ شيئا وتلا وما كان ربك نسيا “Allâh'ın Kitap'ında helal ettiği her şey helal, haram ettiği her şey haram ve değinmedi her şey affedilendir. O halde Allâh'ın afiyetini ondan isteyin! Çünkü Allâh kesinlikle hiçbir şeyi unutmamıştır. (dedikten sonra Hz. Peygamber) ‘Rabbim, asla unutan değildir.’²⁵⁷ âyetini okudu. şeklindeki hadisinin, bizim görüşümüzü desteklediği düşünülebilir.

Konumuzda dile getirdiğimiz mübahlık, sadece eşya ile sınırlı olmadığı, ibadetler fiil ve tasarrufları da kapsadığı kanaatindeyiz. Çünkü eşyada asıl olan, Şâri'in haram kılması ve yaptırım altına alması dışında haram kılma ve kayda bağlamanın olmamasıdır. Allâh-u Teâla'nın وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ “Size haram kıldığını açık seçik ifade etti.”²⁵⁸ âyeti, eşyayı ve fiilleri kapsayacak şekilde umûmidir.

Barışçıl gösterilere bakıldığında onların genelde bir vesile olduğu görülebilir. Vesile, meşru ve şerî' nassa uygun düştüğünde fakihlerin ittifakıyla gayesinin hükmünü alır. İnsana,

²⁵⁴ Ebû Fâris Muhammed Abdulkâdir, *Hükmü 'ş-Şurâ fi 'l-İslâm ve Netîcetuhâ*, Dâru'l-Furkân, 1998, s. 10.

²⁵⁵ Abdulhamîd Ensârî, *eş-Şurâ ve Eseruhâ fi 'd-Dîmokrâtiye*, Dâru'l-Firk Kahire 1996, s. 4.

²⁵⁶ Makdisî, İbn Kudâme, *Ravzatu'n-Nâzir ve Cünnetü'l-Munâzir fi 'Üsûli'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü'r-Reyyân, 2002, s. 389.

²⁵⁷ Tirmizî, Muhammed b. İsâ Süre, *Sünenü't-Tirmizî* (Abbbâdî'nin taliki ile birlikte), Dâru'l-Maâ'rif, Riyad, 1726

²⁵⁸ Enâ'm 6/119

kamu kurumlarında zarar vermedikçe ve gaye herhangi bir ülke Müslümanlarının başarısını sağladıkça veya direniş gösteren Müslümanlardan zulmün uzaklaştırılmasına katkı sağladıkça yada zorba bir idareciye baskı amacı güttükçe barışçıl gösteriler, meşru bir gayeye hizmet ediyor denebilir. Böylesi durumlarda başkaldırının ve bu uğurda gösterilerin meşru olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü anlattığımız durumlar, üzerinde ittifak edilmiş İslâm fıkhnının ana kaidelerinden biri olan maksadın muteber olmasına uygundur.

Barışçıl gösterilere mürsel maslahatın delil olarak alınmasında gösterilerin Hz. Peygamber(s.) döneminde hiç gerçekleşmemesi, meselede bu delilden başka bir delilin bulunmaması ve barışçıl gösterilerin meşruluğunu ilğa edecek başka bir delilin olmaması, çağdaş birçok İslâm hukukçusunun onu meşru görmesine ve benimsemesine etki etmiştir.

4.4.3.4. Şuranın Hükümü

Âlimler şuranın hükümü konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Vacip diyenler olduğu gibi müstehap diyenler de olmuştur. Halef ve selef âlimlerinin genel görüşü, vacip olduğudur²⁵⁹. İbn-i Atiyye²⁶⁰ (541/1146.), “İlim ve din adamlarının görüşünü almayan kişinin azli vaciptir. Bu, hiç hilaf olmayan bir meseledir.”²⁶¹ diyerek devlet başkanının istişare etmemesini azledilme sebebi saymıştır.

Kurtubî, “Valilerin bilmedikleri ve kendilerine kapalı gelen dini meselelerde âlimlere, savaşla alakalı meselelerde ileri gelen komutanlara ve ümmetin ortak çıkarlarında eşrafa danışması vaciptir.”²⁶² demiş ve bunu İbn-i Huveyz Mindâd’a nispet etmiştir.

İbn-i Teymiye (622/1328), “Devlet başkanı, danışmadan edemez. Çünkü Allâh Teâla Nebi’sine bu şekilde emretmiştir.”²⁶³ diyerek danışma şekillerine atıfta bulunmuştur. Danışma şekillerinin farklı alan ve kişilerle olacağı çağdaş Müslüman ilim adamlarının geneli tarafından benimsenmiş görünmektedir²⁶⁴.

²⁵⁹ Türcan Talip, *Şûra*, DİA. , Ankara,2010,c. 39, s.233.

²⁶⁰ Tam adı, Ebû Muhammed Abdülhak Ğâlibu’l-Muhâribtir. Maliki mücahit bir ilim adamıdır. Fakihliği, hadisciliği ve müfessirliği ile öne çıkmış bir kişidir. Hicri 541 (miladi 1146) senesinde vefat etmiştir. Daha fazla bilgi için bk. Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, XVIII, 586.

²⁶¹ Kurtubî, adg., IV, 229.

²⁶² Kurtubî, adg., IV, 520.

²⁶³ İbn Teymiye, *es-Siyâsetü’ş-Şeriyye fî Islâhî’r-Râi’ ve’r-Raiyye*, Vizâratü’ş-Şuûnu’l-İslâmiye ve’l-Evkâf ve’d-De’vâ ve’l-İrşâd Suud 1989, s. 35.

²⁶⁴ Meseleyle ilgili olarak bk. *er-Reys*, *Nazariyâtü’s-Siyâsiye*, s. 288; Udeh, *el-İslâm ve Evdâu’ne’s-Siyâsiye*, s. 193, Zeydân, *Üsûlü’d-Da’ve*, s. 207.

Bu görüşle ilgili deliller çoktur ve maslahatla desteklenmiştir. Nitekim bütün tecrübeler, hakikatin fikir çarpışmasından çıktığını, meşverete değer vermeyen tek adam yönetimine dayalı devletlerin hepsinin sonunun yok oluş ve Allâh Teâla'nın مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ *“Size ancak reyimi işaret ediyorum!”*²⁶⁵ âyetindeki akibet olur.

Buradan çıkarmamız gereken şûranın Hz. Peygamber(s.) tarafından emredildiği, onun ashabını bu şekilde yetiştirdiği, Bedir savaşında olduğu gibi bazı savaş meselelerinde ve Hendek savaşında olduğu gibi bazı siyâsî içtihatlarında sahâbesinin fikrinden istifade ettiği.

---

²⁶⁵ Mü'minûn 40/29

SONUÇ

Maslahata, onun geçmişte ve günümüzde Siyâsetü'ş-Şerîa'da nasıl uygulanacağına, sonraki gelenlerin onsuz edemeyeceği biçimde daha önceki Müslümanları onu kullanmaları açısından İslâm Hukuku'nun ona ne kadar değer verdiğiine değindiğimiz bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Mürsel maslahata ve onun Siyâsetü'ş-Şerîa'daki (İslâm Yönetim Hukuku) uygulamasına değinenlerin çoğu, genel maslahatla arasını ayırmamıştır. Bunun, araştırmacıların çoğu tarafından düşülmüş bir hata olduğuna inanıyoruz.

2. Mürsel maslahatın ve onun Siyâsetü'ş-Şerîa'da tatbikinin; Hz. Ebû Bekir döneminden itibaren başladığı ve İslâm tarihinde yeni olgu olmadığı kanaatindeyiz.

3. Günümüz siyâsetinde Mürsel maslahatın ve umûmî maslahatın gözetilmesinin, maslahatların devam ve İslâm Hukuku ile irtibatının güvencesi olduğu düşüncesindeyiz.

4. Maslahatlara ve onun etüt edilmesine önem verme ile bunun sonucu olan maslahatları esas bilmenin, araştırmacıların ilgi göstermesi gereken bir ihya ve yenilenme hareketi olabileceğini düşünüyoruz.

5. Klasik siyâsî fıkıh anlayışımızın Mâverdî ile birlikte ve o tesis ettikten itibaren donuk olduğu fikrindeyiz. Siyâsî fıkıh anlayışında maslahatın etkin hale getirilmesinin, onu yenilenmeye ve yönlendirilmeye uygun bir kıvama sokabileceğini iddia ediyoruz.

6. Günümüz siyasal İslâm hareketlerinin çoğunun; Siyâsetü'ş-Şerîa'yı, aslında öyle olmadığı halde, sadece naslarla sınırlı bir fıkıh konusu görmelerinin kendileri

açısından zararlı olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Siyâsetü'sh-Şerîa'nın dayandığı temel; ilke, örf ve zamanın değişmesine göre şekil alan bir yapıdır.

7. Devletlerin iç ve dış siyâsetlerinin zaman ve mekânları gözetilerek siyâsî konularda gelmiş sadece naslar ışığında karara bağlanmayacağı fikrindeyiz. Yapılması gerekenin, siyâsî meselelerin mürsel maslahat ve umûmî maslahat çerçevesinde karara bağlanması inancındayız. Çünkü zaman ve mekâna uyum gösteren maslahatlardır. Öyleyse nerede umumun maslahatı ve ümmetin uzun vadeli maslahatı varsa Allâh'ın hükmü oradadır.

KAYNAKÇA

ALÎ CUREYŞE, *Cüreyşetü'l- Meşruıyyeti'l-İslâmiyyeti'l-Ulyâ*, Dâru'l-Vefâ, İskenderiye,1986.

ÂMÎDÎ, Seyfüddin Alî bin Muhammed, *el-İhkâm fi Üsûli'l-Ahkâm*, Dâru's-Samî, I. Baskı. 2003.

ASKALANÎ, İbn-i. Hacer, Ahmed b. Ali, *Fethü'l-Bârî*, Daru'l-Mısır, 1. Bsk. 2001.

BÂCÎ, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî (ö. 474), Matbaatu's-Saâde, 2. Bsk. 1998.

BEDAŞÎ, Muhammed bin Hasan, *Menâhicü'l-Ukûl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1993.

BEKRÎ, Muhammed Ali b. Muhammed, *Delîlu'l-Fâlihîn li Turuki Riyâzi's-Sâlihîn*, Thk. Halîl Memûn Şeyhâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2004.

BERDÎSÎ, Muhammed Zekeriyâ, *Üsûlü'l-Fıkh*, Dâru's-Sekâfe, 1983.

BEYHAKÎ, Ahmet bin Hüseyin bin Alî, *Sünenü'l-Beyhâkî'l-Kübra*, Dâru'l-Fıkr, 1. Bsk. 1999.

BUHÂRÎ, Muhammed bin İsmâîl, Ebû Abdullâh, *Sahîhü Buhârî, el-Câmiü'l-Müsnedü's-Sahîhü'l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh ve Sünenuhu ve eyyâmuhu*, Dâru Tavki'n-Necat, 1. Bsk. 2002.

BÛTÎ, Muhammed Sait Ramazan, *Davâbitü'l-Maslaha fi's-Şeriatü'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risale, 2. Bsk. Beyrût, 1977.

BÜCEYRİMÎ, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Tuhfetü'l-Habib ala Şerhi'l-Hatib*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Bsk; Beyrut, 1996.

CEVZÎ, İbn-ii Kayyim, Ebu Abdullah Şemsuddin Muhammed b. Ebubekir Eyyub b. Sa'd, *et-Turuku'l-Hikemiyye fi's-Siyâseti's-Şer'iyye*, Thk. Nayif b. Ahmed el-Hamd, Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmi, 2008.

CEZERÎ, Ebu's-Saâ'dât el-Mubârek b. Muhammed, *en-Nihâye fi Ğaribi'l-Eser*, Thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Mektebetü'l-İlmiye, Beyrut, 1979.

CUVEYNÎ, İmâmü'l-Haremeyn, Abdülmelik bin Abdullâh bin Yûsuf, *el-Bürhân fi Üsûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, II. Bsk. 1997.

ÇELEBÎ, Muhammed Mustafâ, *Üsûlü'l-Fıkhi'l-İslâmi*, ed-Dâru'l-Câmiyyetu, 4, Bsk. Beyrut, 1983,

Fethi, *Hasaisu't-Teşrii'l-İslâmi fi's-Siyâseti ve'l-Hükemi*, Müessesetü'r-Risale, 2013.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eşa's es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Mektebetü'l-Maâ'rif, Riyad, Ts.

EBÛ FÂRİS Muhammed Abdulkâdir, *Hükmü's-Şurâ fi'l-İslâm ve Netîcetuhâ*, Dâru'l-Furkân, 1998.

EBÛ ZEHRA, Ahmet b. Hanbel ve Hayatuhu, Dâru'l-Fikri'l-A'rabî, Kahire, 2008.

EBÛ ZEHRA, Muhammed Ahmet Mustafâ, *Usuli'l-Fıkh*, s. 273, Dâru'l-Fikri'l-A'rabî, I. Bsk. 2010.

EMÎN, Hasan Abdullah el-Emîn, *Tavzîfu'z-Zekât fi Meşâri' Zâti Rî' bilâ Temlikin Ferdiyyin li'l-Müstahıkk*, Mecelletü'l-Fıkhi'l-İslâmî, Sayı, 3.

ENSÂRÎ, Abdulhamîd, *eş-Şurâ ve Eseruhâ fi'd-Dîmokrâtiye*, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1996.

ENSÂRÎ, İbn-i Nizâmüddin, *Fevâtihi'r-Rahemût bi Şerhi Müslim es-Sebût*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Bsk.

ESED, Muhammed, *Minhâcu'l-İslâm fi'l-Hükm*, Dâru'l-İlm, 1975.

EŞKAR, Ömer bin Süleyman, *Nezarat fi Üsûli'l-Fıkh*, Dâru'n-Nefâis, I. Bsk, 1991.

FİRUZABADÎ, Mecduddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed b. İbrahim, *el-Kamusu'l-Muhit*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

GAZÂLÎ, Muhammed *el-İslâm ve'l-İstibdâdu's-Siyâsî*, Dâru'n-Nahda, Mısır, 1998.

GAZÂLÎ, Ebû Hamid Muhammed bin.Ahmed et-Tûsî eş-Şâfiî, *el-Mustasfâ fi'Üsûli'l-Fıkh*, Müessesetü'r-Risale, I. Bsk. Beyrût, 1997.

GAZÂLÎ, *el-Menhûl min Ta'likati'l-Üsûl*, Dâru'l-Fıkr, Dimeşk, 2. Bsk. 1980.

GAZÂLÎ, *Şifâü'l-Ğalil fi Beyâni's-Şübehi ve'l-Muhayyel ve Mesâliki't-Ta'lîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Bsk. Beyrût, 1999.

ĞIRDÂKÎ, Ali Muhyiddin, *el-Esvâku'l-Maliyye fi Mizâni'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Mecelletü'l-Fıkhî'l-İslâmî, sayı, 1.

HALLÂF, Abdülvahhap, *Mesâdirü't-Teşri' fimâ lâ nessa fihî*, Dâru'l-Kalem, Kuveyt, 1993.

HAÇKALI, Abdurrahman, '*İslam Hukuk Tarihinde Maslahat Tanımları ve Bunların Analizleri*' İslami Araştırmalar, c.13, sy.1, 2000, s.49.

HASBULLAH, Alî, *Üsûlü't-teşri'il-İslâmî*, Dâru'l-Meârif, 5. Bsk. Mısır, 1976.

HİLÂLÎ, Sa'düddin *el-Mehâretü'l-Üsûliyye ve Eseruha fi'n-Nedci ve't-Tecdîdi'l-Fıkhî*, Meclisü'n-Neşri'l-İlmî, 2004.

ISFAHÂNÎ, el-Huseyn b. Muhammed el-Fazl, *Mu'cemu Müfredât'ı'l-Kurân*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 2006.

İBN ABİDİN, Muhammed b. Ömer b. Abdülaziz, *Reddü'l-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar*, Thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Darü Alemi'l-Kütüb, 2003.

İBN BURHÂN, Ahmet bin Alî (v. 517 h.), *el-Vüsûl ile'l-Üsûl*, Thk. Dr. Abdulhamîd Ebû Zeyd, Mektebetü Dâri'l-Meârif, Riyât, 1984.

İBN EBÎ ŞEYBE, Abdullah b. Muhammed Ebubekir, *Musannef*, Thk. Kemal Yusuf el- Hut, Mektebetü'r-Rüşd, 1998.

İBN KESİR, Ebu'l-Feda İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, (tah. Ahmed Hüseyin Şemduddin), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, *Makâsidü'ş-Şeria*, Dâru'n-Nefâis, II. Bsk. 2001.

İBN FERHÛN, İbrahim b. Muhammed b. Ali, *Tebşiratü'l-Hükkam fi Usuli'l-Akdiyye ve Menahicü'l-Ahkâm*, Thk. Cemal Mir Aşiyî, Daru Alemlî'l-Kütüb.

İBN HALDÛN, Abdurrahmân b. Muhammed, *Mukaddimetü İbn-i Haldûn*, Thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dâru Ya'rub, 2004.

İBN HANBEL, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, Müesseset'r-Risale, Beyrût, 1996.

İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saî'd, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Nihal*, Mektebetü Hâncî, Kahire, 1998.

İBN HİŞAM, Abdulmelik b. Hişam b. Eyyûb el-Himyerî el-Me'ârifî, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ - İbrâhim el-Ebyârî - Abdülhafîz eş-Şelebî, nşr. Şirketü Mektebe ve Matba'a Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladühû, 2. Bsk. Mısır, 1955.

İBN KAYYİM, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed ed-Dımaşkî (v.751 h.) *İ'lâmü'l-Muvakiîn*, Dâru Mektebeti'l-Külliyati'l-Ezheriyye, I. Bsk, 1968.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Thk. Halil Mansûr, Dâru'l-Kütibi'l-İlmiye, Beyrut, 1997.

İBN MANZÛR, Muhammed bin Mükrim, *Lisânu'l-Arap*, Dâru Sadr, I. Bsk. Beyrût, 1994.

İBN NÜCEYM, Zeynüddin İbrahim b. Muhammed, *el-Bahru'-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, Darü'l-Kitabi'l-İslâmî, 2. Bsk. Beyrût.

İBN RECEB, Zeynüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Şihâb, *Fethu'l-Bârî fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Thk. Ebû Muâ'z Târik b. Avzillâh b. Muhammed, Dâru'n-Neşr, Suud, 2002.

İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd b. Münî' el-Hâşimî (ö. 230 h.), *et-Tabakâtu'l-Kübra*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Bsk, Beyrut, 1990.

İBN TEYMİYE, *es-Siyâsetü'ş-Şeriyye fi Islâhi'r-Râi' ve'r-Raiyye*, Vizâratü'ş-Şuûnu'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-De'vâ ve'l-İrşâd, Suudi Arabistan, 1989.

İBN TEYMİYYE, Ahmet b. Abdü'sselâm(v.622 h.), *Mecmûü'l-Fetâvâ*, Melik Fahd Matbaası, 2004.

İBN TİLMİSÂNÎ, Şerefüddin, *Şerhu'l-Meâlim fi Üsûli'l-Fıkh*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, I. Bsk. 1999.

İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân, *Keşfü'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahîhayn*, Thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Dâru'l-Vatan, Riyât, 1997.

İBN-İU'N-NECCÂR, Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz el-Futûhî el-Hanbelî, *Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr el-Müsemmâ bi Muhtasari't-Tahrîr, Vizâratu'l-Evkâfi's-Suûdiyye*.

İBNÜ'L-BEDRÂN, Abdülkadîr bin Ahmed bin Mustafâ(v. 1346 h.), *el-Medhal ilâ Mezhebi'İmâm Ahmet*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Bsk, 1996.

İZZ, Abdü'l-Aziz bin Abdü'sselam bin Ebi'l-Kasım ed-Dimeşkî eş-Şafîî, *Kavâidü'l-Ahkâm fi Mesâlihi'l-Enâm*, Thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, Dâru Mektebet'il-Külliyati'l-Ezheriyye, I. Bsk. Kâhire, 1991.

KARÂFÎ, Şihâbüddîn Ahmet bin İdrîs, *Şerhü Tenkîhi'l-Füsûl*, Dâru'l-Fikr, 2004.

KARADÂVÎ, Yûsuf bin Abdullah, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye fi dav'i Nusûsi's-Şeriah ve Makâsidiha*, Müessesetü'r-Risale, 2000.

KÂSÂNÎ, Alâaddîn Ebu Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî el-Hanefî (ö. 587 h.), *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Bsk. 1986.

KÂSİM, Muhyiddin Kâsım, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye* (www.daawa.info.net)

KURTÛBÎ, Abdullah Muhammed b. Ebibekr b. Ferhiddîn, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân*, (tah. Ahmed el-Berdûnî ve İbrâhim Atfîş), Dâru'l-Kutubi'l-Mısriye, Kahire, 1964.

KUVEYT *Fıkh Ansiklopedisi*, Vakıflar Dairesi Bakanlığı, Dâru's Selâsil, Kuveyt, II. Bsk. 2007.

KOMİSYON, *İlmihal*, DİB yayınları, Ankara, 2006 .

MAHMÛT, Abdülhamit Alî Hamet *el-Maslahatü'l-Mürsele ve Tatbikâtuha'l-Muâsarah*, Yüksek Lisans Tezi, Camiatü'n-Necah el-Vatanî, Filistin.

MAKDİSÎ, İbn-i Kudâme, *Ravzatu'n-Nâzır ve Cünnetü'l-Munâzır fi Üsûli'l-Fıkh alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü'r-Reyyân, 2002.

MAKRİZÎ, Ahmed b. Ali b. Abdilkadir Takuyiddin, *el-Meva'iz ve'l-i'tibar*, Kahire: Mektebetu's-sakafeti'd-dini, 1985.

MANSÛR, Halid Abdulaziz Mansûr, *Kavâidu's-Siyâsetü's-Şer'îyye fîmâ lâ Nassa fîhi, Mecelletü Dirâsât*, Ürdün Üniversitesi, sayı 2.

MURTAZÂ, Ahmed b. Yahya, *el-Bahru'l-Zâhir el-Câmi' li Mezâhibi Ulemâi'l-Emsâr*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1975.

MUSLÎH, Abdullah Muhammed Muslih, *el-Maslahatü'l-Mürsele ve Takbîkâtühâ el-Muasıra*, Mecelletu Dirâsât, sayı 2.

MÜSLİM, Muhammed bin Müslim bin Hüseyin, *el-Haccâc en-Nîsâbü'rî, el-Camiü's-Sahîh*, 1. Baskı, 2005.

NESEFÎ, İmam Necmüddin, Ebu Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed, *Tilbetü't-Talebe fî'l-İstilahati'l-Fıkhiyye*, Thk. Abdurrahman el-Akk, Darü'n-Nefais, 2009.

NİZÂMU's-Siyâsi *el-İslâmî*, Dâru Vâil li'n-Neşr, 2003.

OSMÂN, Mahmut Hamit, *Kaidetu Seddu'z-Zerai ve Eseruha Fil-Fıkhi'l-İslâmî* Dâru'l-Hadîs, 1.Baskı, 2005.

RAZÎ, Ebû'l-Hüseyin Ahmet ibn Faris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğâ*, Tahkîk: Abdüsselâm Muhammed bin Hârun, Dâru'l-Fikr,1. Bsk. Beyrût, 1979.

RÂZÎ, Fahreddîn, Muhammed bin Ömer, *el-Mahsûl fî İlmi'l-Üsûl*,hk.Taha Câbir Feyyâz el-Ulvânî, Camiatü'l-İmâm Muhammed bin Suud el-İslâmî, Riyâd, 1980.

REYSÛNÎ, Ahmed, *el-Fikru'l-İslâmî ve Kazâyâna'l-İslâmiye*, Kahire: Daru'l-kelime, 2014.

REYSÛNÎ, Ahmet, *Nazariyyetü'l-Makâsîd inde'l- İmam Şâtîbî*, Dâru'l-Alemiyeti lil Kitabi'l-İslâmî, 2. Baskı. 1992.

REYSÛNÎ, *el-İçtihadü, Nassü'l-Vaki',el-maslahat*, Dâru'l-Fikri'l-Musârah, 2002.

SAHÂVÎ, Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak Şemsüddîn Muhammed bin Abdurrahman, *el-Makâsidü'l-Hasene fîmâ İştelere alel-Elsineh*, Dâru'l-Kütübi'l-A'rabî, 1. Bsk, 1985.

SEMÂ'NÎ, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Thk. Yâsir b. İbrâhîm ve Ğanîm b. Abbâs b. Ğanîm, Dâru'l-Vatan, Riyât, 1997.

SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmet b. Sehl, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, I. Bsk, 1989.

SÜBKÎ, Takiyüddin Alî bin Abdülkâfi, *el-İbhâc Şerhu'l-Minhâc*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1995.

ŞA'BAN, Muhammed İsmâil, *Üsûli'l-Fıkhı'l-İslâmî el-Müeyesser*, Dâru'l-Kalem, III. Bsk, 1974.

ŞÂTİBÎ, Ebû İshak İbrâhim b. Musa el-Lahmî el-Ğirnâtî el-Mâlikî (v.h. 790), *el-Muvâfâkat fi usuli's-şeri'a*, Dâru İbn-i.Affân, I. Bsk.1997.

ŞÂTİBÎ, *el-İ'tisâm*, Dâru İbn Affân, I. Bsk.1991

ŞENKÎTÎ, Muhammed Emîn bin Muhammed el-Muhtar, *el-Mesâlihu'l Mürsele*, Mektebetü İbn Teymiyye, I. Bsk, 2003.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed bin Alî, es-Sanânî el-Yemenî, *İrşâdü'l-Fühûl*, Dâru'l-Fazîle, I. Baskı, 2000.

ŞEVKÎ, Ahmed, Ahmed Dünyâ, *el-Mudârabât ale'l-Umle Mahiyetühâ ve Âsâruhâ ve Sübülü Muvâcehitihâ me'a Ta'kîbin min Manzûrin İslâmiyyin*, Mecelletü Merkezi Salih Kâmil li'l-İktisâdi'l-İslâmî, Ezher Üniversitesi, Sayı: 6.

ŞİHÂBUDDÎN, Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Bâbu'l-Halebî, Kahire, 1970.

TÜRÇAN, Talip, *Şûra*, DİA. , Ankara,2010.

TABERÎ, Muhammed b. Cerir, *Tarihu'r-Rusül ve'l-Mülük*, Thk. Muhammed Ebû Fadl İbrahim, Darü'l-Maarif, 1967.

TİRMİZÎ, Muhammed bin İsâ bin Sûreh, *Sünenü't-Tirmizî*, 1. Bsk. Thk: el-Elbânî, Mektebetü Dâru'l Meârif lin Neşri ve't Tevzî', Riyâd, 1. Bsk.

TÛFÎ, Süleyman bin. Abdü'l-Kavî bin. Abdü'l-Kerim el-Bağdâdî el-Hanbelî, *Risâletü't-Tûfî fi Riâyeti'l-Mesâlih*, Thk. Abdullâh bin Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, I. Bsk, 1987.

UDEH, *el-İslâm ve Evdâu'ne's-Siyâsiye*, Beyrût: Müessesetü'r-Risale,1981.

YUSRÎ, Muhammed Yusrî İbrahim, *el-Müşâketü's-Siyâsiyyetü'l-Muâsıra fi Dav'i's-Siyâseti's-Şer'iyye*, Daru'l-Yusr, 1. Bsk. 2011.

ZEBİDÎ, Ebu'l- Feyz Murteza Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseyni, *Tacü'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, Thk. Mahmud Muhammed et-Tanahi, Daru'l-Hidaye, II. Baskı. Kuveyt, 1994.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Thk. Dr. Ömer Abdüsselâm Tedmirî, Dâru'l-Kitâbi'l-A'rabî, 1. Bsk. Beyrût, 1987.

ZENCÂNÎ, Muhammed b. Ahmet, *Tahrîcü'l-Füru' ale'l-Üsûl*, Müessesetü'r-Risâle, II. Bsk, 1978.

ZERKÂ, Mustafâ Ahmet, *el-İstislâh ve'l-maslahatü'l-Mürsele*, Dâru'l-İlim, Dimeşk, 1. Bsk. 1980.

ZERKÂ, Mustafâ Ahmet, *el-İstislah ve'l-Mesâlihu'l-Mürsele*, Dâru'l-İlm, I. Bsk, Dimeşk, 1988.

ZERKEŞÎ, Muhammed bin Abdullah bin Bahadır, Bedru'd-Din, *el-Bahru'l-Muhit*, Dâru'l-Kütüb, I. Bsk, 1994.

ZERKEŞÎ, Muhammed bin Bahâdır, *Teşnîfü'l-Mesâmi' bi Şerhi Cemi'l-Cevami*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, I. Bsk. 2000.

ZEYDÂN, *Üsûlü'd-Da've*, Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1976.

ZUHAYLÎ, Vehbe ez-Zuhaylî, *Nazariyetü' z-Zarûrati's-Şerriyyeti maa'l-Kânuni'l-Vaz'i*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, IV. Baskı, 1985.

ÖZGEÇMİŞ

Mohamed Mahmoud Abdelkadir 1986 yılında Nouadibhou moritanyada doğmuştur . ilk, Orta ve lise eğitimini Nouadibou'da tamamladı . Lisans eğitimini İslam Araştırmaları ve Araştırma Yüksek Enstitüsü'nde tamamladı. Mohamed Mahmoud Abdelkadir Evli, iyi derecede Arapçe ve Fransızcâ, orta derecede Türkçe ve İngilizce bilmektedir .

VIATE

Mohamed Mahmoud Abdelkadir was born in 1986 in Nouadibhou . He completed elementary , secondary and high school in Nouadhibou . He completed his undergraduate degree at Higher Institute of Islamic Studies and Research .Mohamed Mahmoud is married ,He speak Arabic ,french fluently and moderate Turkish and English .